

Asymmetrie in lingua receptiva

*Een onderzoek naar de invloed van de L2-kennis op
Nederlands-Duitse lingua receptiva*

Lisa Schaller

3752321

M.A. Interculturele communicatie

Universiteit Utrecht

Eerste begeleider: dr. J.D. ten Thije

Tweede begeleider: dr. W.M. Mak

Augustus 2013

Universiteit Utrecht

Voorwoord

Ik was al lang van het nut overtuigd dat *lingua receptiva* in bepaalde situaties kan hebben, maar ik begreep pas onlangs welke emotionele lading erachter kan zitten. Toen mijn vader mij een paar maanden terug in Amsterdam kwam opzoeken, deed ik mijn best om hem tenminste een paar basale Nederlandse woorden te leren, waaronder 'goeden dag' en 'bedankt'. Ik dacht dat hij daardoor makkelijker in de gunst van de over het algemeen toch best onvriendelijke Amsterdamse kelners zou kunnen komen. Maar mijn vader wilde er niets van weten. Wat ik eerst als koppig opvatte, legde hij me later uit: "Ich weiß doch, dass die meisten mich verstehen, vorallem wenn es solch simpele Wörter sind. Und wenn ich 'Danke' auf deutsch sage, dann kommt es wirklich von Herzen." Ook al weet ik dat niet iedereen zijn taalkeuze kon waarderen, heeft deze redenering mij overtuigd. Met dit onderzoek wil ik eraan bijdragen om meer bewustzijn te scheppen voor het feit dat het toepassen van *lingua receptiva* een bewuste keuze kan zijn en niet uit gebrek aan respect voortkomt. Ik denk dat vooral de Nederlands-Duitse communicatie ervan kan profiteren, aangezien beide talen in deze communicatiemodus dezelfde waardering genieten.

Het afronden van deze scriptie betekent voor mij tegelijkertijd ook het afronden van mijn studententijd – een tijd waarin ik niet alleen veel over talen, culturen en wetenschap heb geleerd, maar nog veel meer over wat het betekent om kritisch naar mijn omgeving te kijken en om vragen te stellen. In de afgelopen vijf jaar heb ik enkele moeilijke fases moeten doorstaan, maar over het algemeen zal ik er met weemoed aan terugdenken. Van de beslissing om voor de masterstudie naar Nederland te verhuizen heb ik geen enkel moment spijt gehad.

Dit onderzoek was nooit tot stand gekomen zonder de waardevolle bijdrage van mijn twee begeleiders. Ik wil Jan ten Thije en Pim Mak bedanken voor de vele productieve gesprekken, hun enthousiasme en hun hulp. Het feit dat ze er allebei veel tijd voor uit hebben getrokken om al mijn vragen steeds snel en heel uitgebreid te beantwoorden is zeker niet vanzelfsprekend. Mijn dank gaat ook uit naar de groep bachelorstudenten en naar alle proefpersonen die mee hebben geholpen om het corpus van dit onderzoek op te zetten. Veel hulp heb ik daarnaast ervaren van Rob Steijger, die deze scriptie van germanismen en spelfouten heeft bevrijd. Ten slotte wil ik mijn familie, voornamelijk mijn moeder, en mijn beste vrienden voor hun steun bedanken. Dat zij tot het laatste moment de geduld hadden om naar mijn verhalen over dit onderzoek te luisteren, verbaast me toch wel een beetje. Hartelijk bedankt voor jullie daadkrachtige ondersteuning en motivatie, maar ook voor het duwtje in de rug wanneer het nodig was!

Lisa Schaller
Augustus 2013

Samenvatting

Hoewel het weinig wordt toegepast, is de communicatiemodus *lingua receptiva* in de communicatie tussen Nederlanders en Duitsers veelbelovend. In *lingua receptiva* blijven beide gesprekspartners hun eigen moedertaal spreken, maar worden door de ander begrepen. Uit onderzoek (b.v. Van Mulken & Hendriks, 2012) blijkt dat *lingua receptiva* zelfs effectiever kan zijn dan het gebruiken van Engels als lingua franca. De effectiviteit van de communicatiemodi schijnt echter af te hangen van de talenkennis van de gesprekspartners (Blees, Mak, Ten Thije, to appear, 2014), ondanks het feit dat Nederlands en Duits nauw met elkaar verwante talen zijn. Hierbij moet rekening worden gehouden met het feit dat Duitsers door extra- en intralinguïstische factoren meer moeite hebben met het begrijpen van het Nederlands dan andersom (Gooskens, Van Bezooijen, Van Heuven, to appear, 2015).

Dit onderzoek is gericht op de samenhang tussen de L2-kennis en de effectiviteit van *lingua receptiva*. Er wordt getracht vast te stellen over welke vaardigheden gesprekspartners in de respectievelijk andere taal moeten beschikken om *lingua receptiva* succesvol toe te kunnen passen. Er zal dan ook onderzocht worden of er verschillen in de invloed van de L2-kennis van Nederlanders en Duitsers op de effectiviteit van de communicatie vastgesteld kunnen worden.

Hiervoor werd een experiment opgezet waarbij één Nederlander en één Duitser gezamenlijk een taak uit moesten voeren. Ze kregen elk een plattegrond met een positie daarop toegewezen. Via Skype moesten ze aan elkaar uitleggen waar op de plattegrond ze zich bevinden en moesten ze een route vinden om naar elkaar toe te lopen. De taak was zodanig opgezet dat beide gesprekspartners een keer een actievare en een passievare rol in moesten nemen. De gesprekken werden opgenomen en getranscribeerd. Het succes van de communicatie werd gemeten en vervolgens in samenhang gebracht met de L2-kennis en L2-blootstelling van de proefpersonen. Om deze in kaart te brengen werd een taaltoets afgenomen en werden ze verzocht om een enquête over hun (taal)achtergrond in te vullen.

De statistische analyse liet zien dat koppels die het experiment succesvol uitgevoerd hebben, gemiddeld een hogere taalkennis hadden. Koppels waarbij beide partners een lage taalkennis hadden, waren of niet of maar gedeeltelijk succesvol. Het succes werd naast de gemiddelde taalkennis van het koppel ook positief beïnvloed door een hogere L2-kennis van de passievare spreker. Ook bleken de L2-kennis en -blootstelling van de Duitsers, maar niet die van de Nederlanders een voorspeller van het succes te zijn.

Hieruit volgt de conclusie dat de talige verwantschap tussen het Nederlands en het Duits niet voldoende is om *lingua receptiva* succesvol toe te passen. De gesprekspartners moeten over kennis van de L2 beschikken om het begrip te verbeteren. De mate waarin de Duitse spreker aan de Nederlandse taal bloot is gesteld is hierbij bijzonder belangrijk.

Inhoudsopgave

Voorwoord	1
Samenvatting.....	2
1. Inleiding	5
2. Theoretisch kader	7
2.1. <i>Lingua receptiva</i>	7
2.1.1. Terminologie.....	7
2.1.2. <i>Inherent</i> en <i>acquired</i> LaRa	8
2.1.3. LaRa in de praktijk / Projecten	10
2.2. LaRa en andere communicatiemodi.....	11
2.3. LaRa in de Nederlands-Duitse communicatie	13
2.4. L2-niveau en L2-blootstelling	15
2.5. Asymmetrie in LaRa.....	16
3. Vraagstelling	19
4. Methode	22
4.1. Opzet	22
4.1.1. Keuze van de deelnemers	23
4.1.2. De taaltoets	24
4.1.3. De enquête	26
4.1.4. Koppeling van de deelnemers	27
4.1.5. Het experiment.....	28
4.1.6. Transcriptie.....	30
4.2. Corpus.....	31
4.2.1. Strategieën ter uitvoering van het experiment.....	31
4.3. Verwerking	33
5. Resultaten.....	34
5.1. Resultaten C-test	34
5.2. Resultaten enquête	37
5.3. Vergelijking LaRa en L1.....	42
5.4. Het belang van het L2-niveau in LaRa-communicatie	43
5.5. Voorspeller van het succes in LaRa	46
5.6. Asymmetrie	47
5.7. Communicatieve strategieën in LaRa	50
6. Conclusie en discussie	53

6.1. Conclusie	53
6.2. Reflectie en vervolgonderzoek.....	55
Bibliografie	59
Bijlagen	62

1. Inleiding

De communicatie tussen Nederlanders en Duitsers kan worden gekarakteriseerd door onzekerheden. Vaak is in een eerste contact niet meteen duidelijk in welke taal gecommuniceerd moet worden: Is de eigen taalkennis goed genoeg om de gesprekspartner in zijn moedertaal aan te spreken? Mag ervan uit worden gegaan dat men in zijn eigen moedertaal begrepen wordt? Of moet toch gebruik worden gemaakt van het Engels als lingua franca? Bij de taalkeuze spelen meerdere factoren een rol, bijvoorbeeld de eigen L2-kennis¹ en die van de ander, gemak, locatie, machtsverhoudingen, de attitude tegenover het buurland en de in het verleden vaak gespannen relatie. Door de historische ontwikkeling van de betrekkingen tussen Nederland en Duitsland kon tussen deze buurlanden geen gezamenlijk 'wij-gevoel' ontstaan zoals dit in Scandinavië wel het geval is (Ház, 2005). Daar is het vanzelfsprekend dat de talige verwantschap zo groot is dat sprekers van het Zweeds, Noors en Deens elkaar kunnen begrijpen zonder beroep te doen op een vreemde taal. Als iedereen zijn eigen moedertaal blijft spreken, is in de meeste gevallen een wederzijdse verstaanbaarheid gegeven. Deze communicatiemodus, *lingua receptiva* (LaRa), kan dan ook voor de Nederlands-Duitse communicatie nieuwe kansen bieden, aangezien de talen eveneens met elkaar verwant zijn.

Alhoewel het gebruik van LaRa tussen Nederlanders en Duitsers niet wijdverspreid is, laten enkele onderzoeken en voorbeelden uit de praktijk zien dat dit best mogelijk is (b.v. Ribbert en Ten Thije, 2007; Van Mulken & Hendriks, 2012). Echter, *mutual intelligibility* (Gooskens, Van Bezooijen, Van Heuven, to appear, 2015), dus een wederzijds begrip, is in de communicatie tussen Nederlanders en Duitsers niet automatisch gegeven. Factoren als de mate van contact met de buurtaal (L2-blootstelling), ervaringen met LaRa-communicatie en ook de taalkennis van de respectievelijk andere taal (L2-niveau) blijken bepalend te zijn voor hoe succesvol de LaRa-communicatie verloopt (Beerkens, 2010). In sommige onderzoeken werd daarom van de deelnemers een eigen inschatting van hun taalvaardigheden in de L2 gevraagd (b.v. Blees, Mak, Ten Thije, to appear, 2014; Ház, 2005). Echter, in nog geen van de onderzoeken naar nauw verwante talen werd het L2-niveau van de proefpersonen daadwerkelijk objectief gemeten. Gooskens et al. (to appear, 2015) laten de L2-blootstelling en het L2-niveau zelfs bewust buiten beschouwing om vast te stellen of het begrip van de L2 aan Nederlandse en Duitse kant hetzelfde is. Hierbij stelden zij een asymmetrie vast in die zin dat de Duitse proefpersonen meer moeite hadden om het Nederlands te begrijpen dan andersom.

In dit onderzoek zal het succes van de Nederlands-Duitse LaRa-communicatie in samenhang worden gebracht met het vooraf gemeten L2-niveau en de L2-blootstelling. Er werd een experiment opgezet waarin koppels bestaande uit één Nederlandse en één Duitse proefpersoon gezamenlijk een opdracht uit moesten voeren. Hiervoor kregen ze elk een van elkaar verschillende plattegrond met een positie toegewezen. Via het online telefoonprogramma *Skype* moesten ze aan elkaar uitleggen hoe ze naar elkaar toe kunnen lopen. Hiervan werden opnamen gemaakt die getranscribeerd werden. Vervolgens werd het succes van het experiment door middel van een statistische analyse gekoppeld aan de L2-kennis en de L2-blootstelling van de proefpersonen. Deze resultaten werden vergeleken met een testgroep waarin elk een koppel van twee Nederlanders of Duitsers hetzelfde experiment uitvoerden, maar dan in hun moedertaal. Het doel van deze vergelijking was om te

¹ De 'L' in L2 staat voor lingua, taal. L2 zal in dit onderzoek niet gebruikt worden voor de tweede taal die iemand in zijn leven verworven heeft of na zijn moedertaal het best spreekt. Veel meer heeft L2 betrekking tot een vreemde taal die dus niet de moedertaal is en die iemand in een conversatie gebruikt. In de analyse van Nederlands-Duitse LaRa-communicatie wordt met L2 de respectievelijke andere taal bedoeld, dus voor een Nederlander het Duits en voor een Duitser het Nederlands.

achterhalen hoe goed LaRa-communicatie vergeleken met communicatie in de moedertaal werkt. Daarnaast werd onderzocht welke invloed het L2-niveau in de Nederlands-Duitse LaRa-communicatie heeft en of er een minimale kennis gedefinieerd kan worden die noodzakelijk is om LaRa succesvol toe te kunnen passen. Verder werd getoetst of de L2-kennis van één van de deelnemers meer invloed heeft op het resultaat, dus of er sprake is van een asymmetrie. Ook werd gekeken of nog andere factoren van invloed zijn op het succes.

Het voor dit onderzoek gebruikte corpus is het resultaat uit een doorlopend project dat vier jaar geleden door een groep bachelorstudenten van de Universiteit Utrecht onder de leiding van Daria Bahtina-Jantsikene² en Jan D. ten Thije in het kader van een bacheloreindwerkstukproject werd opgezet. Elk jaar werd dit corpus door een nieuwe groep laatstejaarsstudenten aangevuld. In dit onderzoek heb ik echter alleen de opnamen uit 2012 en 2013 gebruikt, aangezien het materiaal uit de jaren ervoor niet compleet toegankelijk en zodoende niet vergelijkbaar was. Om ervan verzekerd te zijn dat het materiaal betrouwbaar is, heb ik alle transcripten nagelopen en, waar nodig, gecorrigeerd. Mijn achtergrond als Duits native speaker met goede kennis van het Nederlands heeft mij geholpen om aan de ene kant met name in de Duitse transcripten fouten op te sporen, maar ook om misverstanden te verhelderen die uit de beperkte Duits taalkennis van de Nederlandse bachelorstudenten resulteerden. Deze samenwerking heeft het mogelijk gemaakt om een corpus van 56 gesprekken in LaRa- en L1-modus op te bouwen en om naast het onderwerp van voorliggend onderzoek nog andere communicatieve verschijnselen te onderzoeken. Hierdoor konden wij meer te weten komen over verschillende aspecten van de Nederlands-Duitse LaRa-communicatie in afhankelijkheid van het L2-niveau en de L2-blootstelling.

In hoofdstuk 2 zal eerst een overzicht over recente onderzoeken over *lingua receptiva* in het algemeen geschetst worden. Hierbij wordt ingegaan op de terminologie, verschillende vormen van LaRa en actuele projecten. In het licht van andere communicatiemodi zal beschreven worden in welke situaties voor LaRa gekozen kan worden. Vervolgens wordt de rol beschreven die LaRa in de communicatie tussen Nederlanders en Duitsers speelt. Een aantal studies zullen gepresenteerd worden en het zal duidelijk worden dat tot nu toe nog maar weinig bekend is over de invloed van het L2-niveau in de LaRa-communicatie. Ook de asymmetrie in de *mutual intelligibility* tussen Nederlanders en Duitsers zal aan bod komen. Op basis hiervan wordt in hoofdstuk 3 de vraagstelling geformuleerd die in deze studie beantwoord zal worden. In hoofdstuk 4 wordt de methode van dit onderzoek besproken. Ten eerste zal de opzet van het experiment gepresenteerd worden. Ten tweede wordt het corpus besproken, waarbij ingegaan wordt op de door de proefpersonen toegepaste strategieën en op de analyses van communicatieve verschijnselen van de bachelorstudenten. Ten derde wordt uitgelegd hoe de analyse uitgevoerd werd. Hoofdstuk 5 bevat de resultaten van het experiment. Hierbij zullen de resultaten van de taaltoets, van de enquête en van de gesprekken gecombineerd worden. Het wordt duidelijk wat bepalend is voor het succes in de LaRa-communicatie en in hoeverre er sprake is van een asymmetrie. In het laatste hoofdstuk 6 wordt een conclusie getrokken. Daarnaast zal op het onderzoek gereflecteerd worden en wordt zowel op verbeterpunten als op ideeën voor vervolgonderzoek ingegaan.

² De opzet van het experiment loopt parallel met het experiment dat Bahtina-Jantsikene (2013) voor haar eigen onderzoek heeft gebruikt (zie 4.1.).

2. Theoretisch kader

In dit hoofdstuk zal een beeld geschetst worden over wat *lingua receptiva* (LaRa) inhoudt en wat de mogelijkheden voor de toepassing hiervan zijn. Er wordt ingegaan op eerder onderzoek, actuele projecten en op de vergelijking van LaRa met andere communicatiemodi. Bijzondere aandacht wordt besteed aan *lingua receptiva* in de communicatie tussen Nederlanders en Duitsers en waar het ingezet wordt. Hierbij zal de asymmetrie uitgelicht worden die werd vastgesteld in het wederzijdse begrip. Op basis van de besproken onderwerpen zal de vraagstelling van dit onderzoek ontwikkeld worden.

2.1. *Lingua receptiva*

Lingua receptiva beschrijft een communicatiemodus binnen meertalige settings: het blijven spreken van de eigen moedertaal in plaats van het gebruik maken van *codeswitching*, dus het spreken van de taal van één van de gesprekspartners, of van een lingua franca zoals Engels. Als alle sprekers over ten minste receptieve kennis van de andere taal (ofwel talen) beschikken, kan ervoor gekozen worden om in *lingua receptiva* te communiceren. De sprekers kunnen hun moedertaal blijven spreken en worden door de andere(n) begrepen. Ook al besteden onderzoekers over het algemeen niet veel aandacht aan LaRa als het gaat over twee- of meertaligheid (Braunmüller (2007): 25), toch is het geen nieuw fenomeen. Braunmüller laat zien dat LaRa in de late middeleeuwen in Noord-Europa wijdverspreid was, met name tussen sprekers van de Germaanse en Scandinavische talen. Echter, door het vormen van nationaalstaten met daaraan gekoppelde standaardtalen, begin van de 18^e en 19^e eeuw, werd deze vorm van communicatie beperkt. Alleen in Scandinavië wordt LaRa nog steeds veel, vaak ook in professionele settings, gebruikt wat volgens Zeevaert (2007: 111) gebaseerd is op de gevoelde historische, culturele en politieke overeenkomsten. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de talige situatie in Scandinavië sinds de 'herontdekking' van *lingua receptiva* in de jaren 50 en 60 in de wetenschap vaak als voorbeeld en model genoemd wordt.

2.1.1. Terminologie

Sinds de opkomst van *lingua receptiva* als onderzoeksveld werden verschillende termen voor het verschijnsel gebruikt die allemaal een lichtelijk andere focus hebben. In 1952 onderzochten Voegelin en Harris voor het eerst de wederzijdse verstaanbaarheid tussen sprekers van verwante dialecten (Rehbein, ten Thije, Verschik (2012): 3). Later werden niet alleen dialecten, maar ook nauw verwante talen geïncorporeerd, in 1966 door Einar Haugen 'semicommunicatie' genoemd. In zijn onderzoek beschrijft hij de communicatie tussen Scandinaviërs die geloven elkaar te begrijpen terwijl er toch steeds sprake is van gevallen van miscommunicatie (Haugen (1966): 153 in Ház (2005): 13f.). Braunmüller ontwikkelde de definitie van Haugen verder. Hij formuleerde de volgende vijf voorwaarden van de semicommunicatie:

- 1) enge genetische Verwantschaft
- 2) starke typologische und grammatische Ähnlichkeit
- 3) deutliche lexikalische Übereinstimmungen
- 4) kein Hang zum sprachlichen Purismus
- 5) fester Wille zum Verstehen des anderen.

(Braunmüller (1999) in Ház (2005): 15)

Deze definitie bevat taaltypologische eigenschappen als voorwaarde voor de semicommunicatie. De talen moeten nauw verwant zijn en qua grammatica en woordenschat op elkaar lijken. Maar ook

moeten de sprekers ervoor open staan en hun best doen om de ander te begrijpen. Zowel Haugen als Braunmüller gaan in hun definities ervan uit dat de communicatie functioneert als de talen maar genoeg op elkaar lijken. Maar hoe zit het met talen die een grotere taaltypologische afstand hebben dan de Scandinavische talen? De termen '*plurilingual communication*', '*intercomprehension*'³ en 'receptieve meertaligheid' zijn breder en omvatten ook deze vormen van communicatie. Wat deze concepten onderscheidt is dat ervan uit wordt gegaan dat meertaligheid een fenomeen is dat wortelt in de Europese taalgeschiedenis en waarvoor niet per se L2-kennis op moedertaalniveau noodzakelijk is. Ook wordt het als een bewust alternatief voor Engels als *lingua franca* beschouwd. Een voorbeeld vormt het 'Zwitserse model' (Lüdi (2007): 159), waarbij getracht wordt om de meertaligheid van de burgers binnen dit viertalige land te bevorderen. In Zwitserse scholen worden naast de regionale taal ook één andere nationale taal en Engels vanaf de basisschool onderwezen. Hierbij wordt voornamelijk bij de andere landtaal de nadruk op receptieve vaardigheden gelegd. Op deze manier kan gewaarborgd worden dat in meertalige situaties iedereen de kans heeft om zijn moedertaal te spreken om door de anderen begrepen te worden. Ook kunnen sprekers, afhankelijk van de situatie, voor verschillende communicatiemodi kiezen.

In 2012 introduceerden Rehbein, ten Thije en Verschik de term *lingua receptiva* (LaRa). Het Nederlandse equivalent hiervoor is 'luistertaal'⁴. In hun definitie leggen zij de nadruk op de linguïstische, mentale, interactionale en interculturele competenties die door de sprekers toegepast worden. Bovendien monitoren spreker en luisteraar of het gezegde begrepen werd met behulp van een repertoire van (non)verbale handelingen. Hierbij horen strategieën als herhalingen, uiting van (on)begrip, repairs, woordkeuze, non-verbale signalen en herformuleringen. Weliswaar worden deze strategieën ook in andere communicatiemodi zoals in de communicatie tussen native speakers toegepast, maar in LaRa worden zij bewust ingezet om te toetsen of er überhaupt een wederzijds verstaan mogelijk is. De gesprekspartners zijn afwisselend zowel luisteraar als spreker en zijn zich zodoende van de strategieën in beide rollen bewust. Wat *lingua receptiva* van andere concepten in de kern onderscheidt is dat het niet beperkt is tot communicatie waarin de sprekers hun moedertaal spreken (Ten Thije (2013): 137). Echter, in LaRa kunnen alle talencombinaties gebruikt worden die tot een succesvolle communicatie leiden.

Ook al zijn het Nederlands en het Duits met elkaar verwant en zijn alle proefpersonen native speakers, in het voorliggend onderzoek zal de term *lingua receptiva* worden gebruikt. In LaRa-onderzoeken wordt een bredere definitie van deze communicatiemodus gehanteerd en wordt de focus gelegd op de aanvullende competenties die de spreker en luisteraar gebruiken om wederzijds begrip te bevorderen. In dit onderzoek zullen dan ook communicatieve strategieën als *codeswitching*, repairstrategieën en *meta-communicative devices* worden besproken (zie hoofdstuk 5.7.). Ook is *lingua receptiva* door de verwantschap met de internationaal gebruikte term *lingua franca* voor leken makkelijker te begrijpen. De term 'luistertaal' daarentegen heeft alleen betrekking tot de passieve vaardigheid, die juist niet voldoende is voor het toepassen van LaRa. Daarom is de term *lingua receptiva* voor dit onderzoek het meest geschikt.

2.1.2. *Inherent en acquired LaRa*

Voor de LaRa-communicatie tussen talen die niet met elkaar verwant zijn, bestaan andere voorwaarden. De *mutual intelligibility* is niet gebaseerd op talige verwantschap, maar op verworven

³ Zie hoofdstuk 2.1.3.

⁴ Zie website www.luistertaal.nl.

L2-kennis. Om deze verschillende vormen van elkaar te onderscheiden, introduceerde Verschik (2012) het onderscheid in *inherent* and *acquired* LaRa⁵. Hierbij beschrijft *inherent* de communicatie tussen sprekers van talen uit dezelfde taalfamilie, zoals de concepten Semicommunicatie en Intercomprehension. In de *inherent* LaRa is de communicatie tussen native speakers op basis van talige overeenkomsten mogelijk. Zij benadrukt dat ook hier de wederzijdse verstaanbaarheid niet vanzelfsprekend is, maar dat de talige overeenkomsten gebruikt kunnen worden om makkelijker een receptieve toegang tot de L2 te creëren. Een voorbeeld hiervan zijn de Scandinavische talen. De talen zijn linguïstisch nauw verwant en de onderlinge afstand kan vergeleken worden met de dialectale verschillen tussen het Duits dat in Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland wordt gesproken. De onderlinge verstaanbaarheid van sprekers van het Zweeds, Noors en Deens is relatief hoog en het is dan ook gebruikelijk om met elkaar in de respectievelijke moedertaal te communiceren (Zeevaert (2007): 111).

In het contact tussen sprekers met verschillende moedertalen die niet met elkaar verwant zijn, kan creatief gebruik gemaakt worden van alle talen die in de individuele situatie ter beschikking staan. De term *acquired* LaRa omvat dan ook een breder spectrum aan talencombinaties. Hieronder valt ten eerste de communicatie tussen native speakers wier moedertalen niet met elkaar verwant zijn. Uit onderzoek (b.v. Bahtina-Jantsikene, 2013; Verschik, 2012) blijkt dat de LaRa-communicatie tussen sprekers van niet verwante talen mogelijk is als de betrokkenen de L2 of actief verworven hebben, of als er een intensief taalcontact bestaat zoals in meertalige steden, streken of staten. Hierbij kan geen ofwel maar weinig gebruik gemaakt worden van talige overeenkomsten. Het is ook denkbaar dat beide sprekers een L2 gebruiken en elkaar of door de talige verwantschap kunnen begrijpen, of door het feit dat ze de L2 van de ander ook geleerd hebben en ten minste receptief beheersen. Het laatste is het geval als het twee L2's uit verschillende taalfamilies betreft. Een andere vorm is de communicatie tussen een native speaker en een L2-spreker, waarbij de L1 van de ene en de L2 van de andere met elkaar verwant zijn zoals in de communicatie tussen Russen en Finnen in Estland (Verschik, 2012). Aangezien Estisch en Fins verwant zijn, kunnen Russen in de communicatie met Finse zakenpartners gebruik maken van hun kennis van het Ests. Terwijl deze communicatievorm voor de Finnen *inherent* is, is het voor de Russen *acquired* LaRa. Hetzelfde concept is denkbaar met een L2 die niet met de L1 van de ander verwant is. In dit geval is er bij beiden sprake van *acquired* LaRa.

Terwijl *inherent* LaRa ingezet kan worden om de communicatie tussen voornamelijk taalgebruikers binnen een taalfamilie te bevorderen, is *acquired* LaRa bijzonder interessant voor landen met meerdere officiële talen uit verschillende taalfamilies. In landen als België (Nederlands en Frans), Canada (Engels en Frans) of Zwitserland (Duits, Frans, Italiaans en Reto-Romaans) kan *lingua receptiva* een oplossing zijn om taalstrijd te voorkomen (Zeevaert (2007): 105). Als alle sprekers zich in hun moedertaal mogen uiten en door de anderen begrepen moeten worden, wordt geen voorkeur aan de ene of de andere taal gegeven. Het gebruik van LaRa kan dus worden beschouwd als democratische vorm van omgang met meertaligheid.

⁵ Verschik (2012) gebruikt in haar onderzoek de term 'receptieve meertaligheid'. Aangezien zij hierbij ook communicatievormen beschrijft waarbij sprekers niet gebruik van hun moedertaal, maar van een L2 gebruik maken, gebruikt zij de term in een bredere zin. Dit komt overeen met wat LaRa inhoudt. Daarom werd ervoor gekozen om de onderscheiding in *inherent* en *acquired* ook voor LaRa over te nemen (vgl. Bahtina-Jantsikene, 2013).

Het feit dat Nederlands en Duits verwante buurtalen zijn en binnen dezelfde taalfamilie vallen, rechtvaardigt de stelling de communicatie tussen sprekers in LaRa *inherent* is. Uit onderzoek blijkt dat de LaRa-communicatie inderdaad mogelijk is (zie 2.3.). In hoeverre de wederzijdse verstaanbaarheid echter gebaseerd is op de talige verwantschap en of er niet ook andere factoren een rol spelen, zal in dit onderzoek nader belicht worden.

2.1.3. LaRa in de praktijk / Projecten

De resultaten uit de wetenschap zijn dan ook aanleiding om *lingua receptiva* als communicatiemodus bekender te maken en om het effectief in te zetten. Zo heeft bijvoorbeeld de Europese Unie, waar meertaligheid een cruciale rol speelt, een onderzoek naar de toepasbaarheid van *intercomprehension* door laten voeren (Europese Commissie (2012): 1). De term *intercomprehension* werd 2008 door François Grin geïntroduceerd en is (zoals in Europese Commissie (2012) gedefinieerd) beperkt tot nauw verwante talen en tot het spreken van de eigen moedertaal (*inherent* LaRa). De focus van het onderzoek lag op hoe *intercomprehension* eraan bij kan dragen dat linguïstische minderheden dezelfde rechten hebben als de grote talen (Europese Commissie (2012): 29) en hoe de EU ervan zou kunnen profiteren. Met name binnen het Directoraat-Generaal Vertalen (DGT) zouden kosten bespaard kunnen worden door vertalers binnen korte tijd op te leiden om vanuit een aanvullende taal te kunnen vertalen die nauw verwant is met hun oorspronkelijke werktaal. Uit het onderzoek van Van Klaveren en De Vries (2013) komt naar voren dat de medewerkers van het DGT *intercomprehension* reeds toepassen en hier een positieve attitude over hebben. Echter, in de praktijk werd duidelijk dat *intercomprehension* in veel bredere zin toegepast wordt dan in de definitie van *intercomprehension* beschreven. Daarom stellen de onderzoekers dat de term *lingua receptiva* beter van toepassing is op de beschrijving van de talige situatie in het DGT en voor toekomstig onderzoek. De medewerkers van het DGT gebruiken *intercomprehension* ofwel LaRa voornamelijk in informele situaties, maar ze zijn ervan overtuigd dat het in de toekomst ook in de formele communicatie en in het vertaalproces nog effectiever aangewend kan worden (Van Klaveren & De Vries (2013): 18).

In de verlenging hiervan is het *EuroCom*-project te noemen. Dit project heeft als doel om didactische methoden te ontwikkelen die het toepassen van LaRa faciliteren. Geïnspireerd door de eis van de Raad van Europa dat elke EU-burger minimaal twee vreemde EU-talen zou moeten kunnen leren, werd een pedagogisch concept opgezet (Hufeisen & Marx (2007): 307). Door middel van dit concept kunnen via een 'brugtaal' leesvaardigheden in alle talen van één taalfamilie verworven worden. Een Duits native speaker zou via L2-kennis van het Frans makkelijk receptieve vaardigheden in andere Romaanse talen kunnen vergaren. Hierbij helpen zeven strategieën, de 'zeven' genoemd, ter identificering van overeenkomsten en ter bevordering van het begrip. Het eerste project in deze reeks is *EuroComRom* (Romaanse talen), erop volgden *EuroComSlav* (Slavische talen) en *EuroComGerm* (Germaanse talen), dat onder de leiding van Britta Hufeisen en Nicole Marx is ontstaan. Een andere leermethode binnen de Germaanse taalfamilie is *DaFnE* (Duits na Engels), waarbij de L2-kennis van het Engels als brug gebruikt wordt om makkelijker toegang tot Duits als L3 te krijgen. Ook Duits native speakers kunnen van deze methode profiteren. Een ander project dat zich op *EuroCom* oriënteert is de cursus leesbegrip van Arntz en Wilmots (2002). Ook deze didactische methode maakt gebruik van de talige overeenkomsten om de toegang tot de Nederlandse taal voor Duitsers te bevorderen. Door juist de verschillen tussen de twee talen te belichten, kan de student makkelijk de onbekende elementen herkennen en begrijpen.

Het wordt duidelijk dat *lingua receptiva* ook buiten de wetenschap steeds meer aandacht krijgt. Binnen de Europese Unie zou LaRa een belangrijke rol kunnen spelen bij de gelijkberechtiging van minderheidstalen. Het kan gesteld worden dat het toepassen van LaRa op één lijn is met de slogan van de EU '*unity in diversity*'. Ook zouden kosten op vertalingen kunnen bespaard worden en kan het werkveld van vertalers vergroot worden. Om de volle effectiviteit van LaRa te benutten, zou de EU het concept van de intercomprehension moeten verruimen en voor een bredere definitie moeten kiezen (Van Klaveren & De Vries, 2013). Daarnaast kan LaRa ook het leren (lezen) van andere talen bevorderen. Door talige overeenkomsten te herkennen en te systematiseren kan de kennis van één (vreemde) taal vergroot worden tot een (receptieve) kennis van meerdere talen binnen dezelfde taalfamilie.

De boven beschreven projecten doelen op het effectief gebruiken van alle beschikbare taalkennis en op het verwerven van (receptieve) kennis van een nieuwe taal. Deze concepten zijn dan zeker ook nuttig en kunnen het wederzijdse begrip met name in Europa bevorderen. Echter, er wordt buiten beschouwing gelaten dat het toepassen van LaRa en het leren van een verwante taal niet altijd symmetrisch verloopt en dat sprekers van sommige talen meer moeite hebben met het begrijpen van een andere taal dan andersom. In hoofdstuk 2.5. zal hier nader op in worden gegaan.

2.2. LaRa en andere communicatiemodi

Lingua receptiva is een communicatiemodus die toegepast kan worden als de gesprekspartners niet dezelfde moedertaal spreken. Hierbij kan gebruik gemaakt worden van de respectievelijke (verwante) moedertalen, maar ook van andere talen die de ene spreker op een hoog niveau actief en de andere tenminste receptief beheerst. Kenmerkend voor LaRa is dat de gesprekspartners in de communicatie elk verschillende talen spreken. Zoals in 2.1.1. beschreven is *lingua receptiva* een vrij jong onderzoeksgebied. Het wordt dan ook niet vaak zo vanzelfsprekend toegepast als in Scandinavië en er wordt de voorkeur gegeven aan andere communicatiemodi. Voor welke communicatiemodus in een meertalige situatie gekozen wordt, hangt af van meerdere factoren zoals de taalkennis van de gesprekspartners en formele regels (Backus, Marácz, Ten Thije (2011): 6). In dit hoofdstuk zullen de volgende communicatiemodi met hun voor- en nadelen besproken worden: Engels als lingua franca (ELF), regionale linguae francae (RELFL) en L1-L2 / L2-L1⁶.

Aangezien Engels de meest verspreide taal is en in veel delen van de wereld als L2 geleerd wordt, wordt het in veel contexten bijna vanzelfsprekend als lingua franca ingezet (Hülmbauer (to appear): 2). In het onderwijs, in de wetenschap, in internationale bedrijven, maar ook in informele situaties wordt ELF gebruikt. Het is dan ook de beste manier om een mogelijk breed internationaal publiek te bereiken. Aangezien iedereen in ELF een L2 spreekt (met uitzondering van Engels native speakers), moet elke gesprekspartner dezelfde inspanning doen. Engels als globale lingua franca lijkt dan ook een oplossing te zijn voor de internationale communicatie, mits gewaarborgd kan worden dat iedereen dezelfde toegang heeft tot taalonderwijs (Backus, Marácz, Ten Thije (2011): 14). Echter, volgens Backus et al. (2011) is dit niet het geval. Dit leidt ertoe dat mensen zonder of met maar

⁶ Hiernaast bestaan nog andere modi zoals de communicatie via een tolk, in een kunsttaal zoals Esperanto (Zeevaert (2007): 104) of door middel van *code-switching*, waarbij twee of meer talen in een gesprek gebruikt worden (Backus, Marácz, Ten Thije (2011): 18). De eerste twee manieren van communiceren zullen in dit onderzoek buiten beschouwing worden gelaten omdat ze in de communicatie tussen Nederlanders en Duitsers niet vaak toegepast worden. *Code-switching* kan worden gezien als een overkoepelend begrip waaronder LaRa valt. In hoofdstuk 5.7. zal hier nader op in worden gegaan.

weinig kennis van het Engels in vele situaties, maar voornamelijk in professionele settings, benadeeld zijn. Daarnaast zal ook iemand die Engels op een hoog niveau spreekt, altijd beïnvloed zijn door de eigen moedertaal ofwel -talen. Hieruit volgt dat ELF niet gelijkgesteld kan worden met het Engels dat door native speakers gesproken wordt, maar dat er veel meer sprake is van *World Englishes* (Backus, Marácz, Ten Thije (2011): 14). In de ELF-communicatie kunnen dus problemen ontstaan die terug te voeren zijn op de talige achtergrond van de sprekers. Desalniettemin is ELF een wijdverspreide communicatiemodus die voor velen bekend en vertrouwd is. Voor een eerste contact met sprekers van een andere moedertaal is ELF meestal de beste optie. Echter, zodra meer over de taalkennis van de gesprekspartners bekend is, kan ervoor gekozen worden om tot een andere modus over te gaan.

Naast het Engels zijn er andere talen die in bepaalde regio's als lingua franca veel gebruikelijker zijn ofwel waren. Dit zijn meestal talen die door een maatschappelijke of politieke overmacht gesproken worden. Voorbeelden hiervoor zijn het Frans dat in de 17^e eeuw als diplomatentaal en in de 18^e eeuw als literatuurtaal wijdverspreid was of het Russisch dat nog steeds in de landen uit de voormalige Sovjet-Unie als L2 overheersend is (Backus, Marácz, Ten Thije (2011): 15f.). Een regionale lingua franca hoeft echter niet noodzakelijk een standaardtaal te zijn, maar kan een derde taal ofwel dialect zijn. Dit is vaak het geval in grensregio's. Voorbeelden hiervoor zijn Nedersaksische dialecten in de grensregio tussen Nederland en Duitsland of het Baskisch aan de grens van Frankrijk en Spanje (Janssens, Mamadouh, Marácz (2011): 72). Janssens et al. onderscheiden hierbij regionale *vehicular* en *vernacular* languages. Terwijl de eerste een standaardtaal is die door een groep als moedertaal en door een andere groep als L2 gesproken wordt (en zodoende een uiting van linguïstische macht vormt), is de laatste een derde taal die in een grensregio gesproken wordt⁷ (en juist een uiting van gemeenschappelijkheid is). Het verschil zit in de emotionele lading die deze twee vormen voor de sprekers hebben, aangezien taal altijd gekoppeld is aan identiteit en traditie (2001: 72). Het gebruiken van een RELF kan dus in de regionale communicatie een middel zijn om samenhang te uiten, maar het kan ook machtsverhoudingen weerspiegelen. Het gebruik van een RELF is dus regionaal (en historisch) beperkt.

De derde communicatiemodus die besproken zal worden is het spreken van de taal van één van de gesprekspartners (L1-L2). Terwijl de ene zijn moedertaal (L1) spreekt, past de andere zich aan en maakt gebruik van een L2. Hierdoor ontstaat een talige ongelijkheid die de moedertaalspreker een strategisch voordeel oplevert. Echter, de L2-spreker kan ook juist profiteren van de taalvaardigheid van de native speaker (Van Mulken & Hendriks (2012): 183). De L2-spreker moet weliswaar meer moeite doen om in een vreemde taal te communiceren, maar ook de L1-spreker moet zich aan het taalniveau van zijn gesprekspartner aanpassen om te waarborgen dat de communicatie succesvol verloopt (Beerkens (2010): 52f.). Aangezien het voor de sprekers dus cruciaal is of de eigen moedertaal of een L2 gesproken wordt, onderscheiden Van Mulken en Hendriks (2012: 185) de L1-L2- en de L2-L1-modus⁸. Voor welke taal in de communicatie gekozen wordt, hangt aan de ene kant af van de actieve en receptieve L2-kennis van de gesprekspartners. Aan de andere kant is er een tendentie om voor de 'grotere' en 'machtvollere' taal te kiezen (Beerkens (2010): 53). Deze

⁷ Een andere vorm van regionale *vernacular*-talen zijn standaardtalen die door grensverschuivingen aan de andere kant van een staatsgrens gesproken worden. Een voorbeeld dat Janssens et al. (2011: 72) noemen is de Elzas waar Duits gesproken wordt, terwijl het bij Frankrijk hoort.

⁸ Van Mulken en Hendriks (2012) gebruiken in hun onderzoek de Nederlandse afkortingen T1 en T2. Om de consistentie in dit onderzoek te waarborgen, worden hier de internationale termen gebruikt.

communicatiemodus is bijzonder geschikt als één van de twee gesprekspartners over een hoge L2-vaardigheid beschikt of als er geen gebruik gemaakt kan worden van een lingua franca.

Het wordt duidelijk dat mensen met verschillende moedertalen, afhankelijk van hun taalkennis, meerdere mogelijkheden hebben om met elkaar te communiceren. Redenen om voor *lingua receptiva* boven ELF, RELF of L1-L2 te kiezen kunnen zijn dat sommige sprekers wellicht alleen over receptieve vaardigheden in de L2 beschikken, dat het leerproces nog niet zo ver gevorderd is of dat het de sprekers aan praktische spreekervaring ontbreekt. Ook is het mogelijk dat sprekers ondanks actieve vaardigheden in de L2 het spreken van hun eigen moedertaal de voorkeur geven (Zeevaert (2007): 105). Een verdere motivatie voor het toepassen van LaRa in een dussdanige situatie kan het bewust uitsluiten van een lingua franca zoals Engels zijn.

Welke communicatiemodus het meest effectief is probeerden Van Mulken en Hendriks (2012) te achterhalen door ze met elkaar te vergelijken. Hiervoor zetten zij een experiment op waarbij op twee foto's verschillen gevonden moesten worden. De communicatie vond online via de chat plaats. Deze chatgesprekken tussen Nederlanders en Duitsers die in L1, ELF, LaRa, L1-L2 en L2-L1 communiceerden, werden vervolgens geanalyseerd. De resultaten laten zien dat L1, dus de communicatie tussen native speakers, de effectiefste modus is. Van de meertalige modi bleek LaRa de succesvolste te zijn, gevolgd door L1-L2 / L2-L1. In ELF scoorden de deelnemers daarentegen het laagst, waardoor de auteurs de voorkeur dan ook aan LaRa geven. Een ander resultaat leverde het onderzoek van Blees et al. (to appear 2014) op. Uit hun vergelijking van ELF en LaRa kwam naar voren dat ELF de effectievere modus is in de communicatie tussen Nederlandse en Duitse studenten. Echter, dit verschil in effectiviteit is te wijten aan een hogere (zelf ingeschatte) taalkennis die de proefpersonen in het Engels hadden dan in de respectievelijke L2. Of dezelfde verklaring ook van toepassing is voor het resultaat van Van Mulken en Hendriks (2012) kan niet gezegd worden. Zij hebben de taalkennis van de deelnemers buiten beschouwing gelaten, waardoor niet uitgesloten kan worden dat hun deelnemers over betere vaardigheden in het Duits ofwel Nederlands beschikten dan in het Engels.

Hoe belangrijk de L2-kennis is voor de effectiviteit in meertalige situaties en waarom er bij de vergelijking van communicatiemodi dan ook in ieder geval rekening mee gehouden moet worden, zal in hoofdstuk 2.4. besproken worden. In onderhavig onderzoek zal hiermee dan ook rekening worden gehouden om een realistisch beeld van de effectiviteit van Nederlands-Duitse LaRa-communicatie te kunnen schetsen.

2.3. LaRa in de Nederlands-Duitse communicatie

In de Nederlands-Duitse communicatie is *lingua receptiva* een vrij onbekende en dan ook zeldzaam gebruikte communicatiemodus (Beerkens (2010): 38). Anders dan in Scandinavië kunnen zich Nederlanders en Duitsers vaak niet eens voorstellen dat een onderlinge communicatie door gebruik te maken van de respectievelijke moedertaal mogelijk is (Ház (2005): 38). Echter, uit onderzoek blijkt dat LaRa-communicatie tussen sprekers van het Nederlands en het Duits mogelijk is (b.v. Ház, 2005; Van Mulken & Hendriks, 2012) en dat het in bepaalde instituties reeds succesvol toegepast wordt (b.v. Ribbert & Ten Thije, 2007; Beerkens, 2010; Gooskens, Van Bezooijen, Van Heuven, to appear, 2015). Ook in Nederlands-Duitse gezinnen werd geconstateerd dat LaRa in de communicatie met de kinderen succesvol ingezet wordt (Korevaar, 2009).

Aangezien LaRa in de Nederlands-Duitse communicatie geen traditie heeft, wordt in het contact vaak voor een andere communicatiemodus gekozen. Hierbij zijn vooral ELF en L1-L2 te noemen, waarbij in het laatste meestal Duits gebruikt wordt. Zoals in 2.2. beschreven, is Duits in deze constellatie de dominante taal. Bijna iedere Nederlander volgt op school Duitse les, maar op maar weinige Duitse scholen wordt Nederlands als vak aangeboden (Ribbert & Ten Thije (2007): 76). Hieruit resulteert een ongelijke verhouding wat betreft het taalniveau⁹. Dat leidt ertoe dat de voorkeur uitgaat naar Duits in de L1-L2-communicatie. Door deze verschillen in het algemene L2-niveau bestaat aan Duitse kant vaak de verwachting dat ze in het contact met Nederlanders hun moedertaal kunnen blijven spreken en toch begrepen worden. Dit heeft echter tot gevolg dat Duitsers door Nederlanders vaak als arrogant waargenomen worden (Ház (2005): 39)¹⁰. In grensregio's kan daarnaast vaak gebruik gemaakt worden van dialecten die aan beide kanten van de staatsgrens gesproken worden en die door de sprekers meestal als moedertaal verworven werden (Beerkens (2010): 55). Echter, door de sterke positie van de standaardtalen is het aantal sprekers teruglopend. Dialecten worden meestal in informele settings gesproken, wat te verklaren is door het slechte imago dat dialecten over het algemeen hebben (Beerkens (2010): 55).

De onbekendheid van LaRa onder sprekers van het Nederlands en Duits is te wijten aan het feit dat er naast de talige verwantschap geen gevoel van een gemeenschap bestaat. Een dergelijk 'wij-gevoel' is echter een voorwaarde voor het ontwikkelen van een LaRa-traditie (Ház (2005): 50). Aangezien de relatie tussen Nederland en Duitsland eeuwenlang gespannen was en pas recentelijk verbeterde, zijn negatieve attitudes tegenover de burens vooral aan Nederlandse kant ontstaan (Beerkens (2010): 38f.). Aan de andere kant kan de (veronderstelde) negatieve mening over de Duitsers ook juist ertoe leiden dat Duitsers het spreken van hun moedertaal in contact met Nederlanders proberen te voorkomen en liever voor andere communicatiemodi kiezen (Ribbert & Ten Thije (2007): 76). Het blijkt dan ook dat Nederlanders en Duitsers taal op verschillende manieren inzetten. Dit heeft te maken met het ontstaan van de twee talen - Nederlands als handelstaal, Duits als taal "in der gedichteten und gedacht werden konnte" (Westheide (1997): 81).

Het lijkt alsof het *lingua receptiva* een uitkomst biedt voor de communicatie tussen Nederlanders en Duitsers, aangezien beide talen binnen deze modus dezelfde rechten genieten: "Receptive multilingualism is the most equal mode of communication, as none of the interlocutors has to adapt to the other, nor are they forced to use a *lingua franca*." (Ribbert & Ten Thije (2007): 76). Alhoewel de talige verwantschap het toepassen van LaRa faciliteert, is dit alleen geen garantie voor een succesvolle communicatie (b.v. Gooskens, Van Bezooijen, Van Heuven, to appear, 2015; Beerkens, 2010). In het vervolg zullen de meest belangrijke factoren besproken worden die hierop invloed hebben: het L2-niveau, de L2-blootstelling en verschillen in de wederzijdse verstaanbaarheid. In de analyse zullen deze factoren in samenhang worden gebracht met het succes in de LaRa-communicatie. Op deze manier wordt getoetst of het succes door één of zelfs meerdere van deze aspecten voorspeld kan worden.

⁹ Voor gedetailleerdere informatie over de asymmetrie tussen Nederlanders en Duitsers zie hoofdstuk 2.5.

¹⁰ Een tegenstrijdige ontwikkeling ervaren expats in Den Haag. Zij kunnen hun Nederlandse taalkennis vaak niet in de praktijk toepassen omdat Nederlanders snel naar het Engels wisselen zodra ze een accent horen (Volkskrant.nl, 25 juli 2013). Taalinstituut *Direct Dutch* lanceerde daarom de campagne 'Spreek Nederlands! Met mij!' om meer aandacht te creëren voor de wens van expats om Nederlands te spreken. Hieruit blijkt dat Engels als *lingua franca* in de omgang met buitenlanders over het algemeen zeer geaccepteerd is, het spreken van (ofwel luisteren naar) de buurtaal Duits daarentegen minder.

2.4. L2-niveau en L2-blootstelling

Het voordeel van *lingua receptiva* is dat de sprekers niet over L2-kennis op moedertaalniveau en niet eens over actieve vaardigheden hoeven te beschikken om deze communicatiemodus toe te kunnen passen. Bij een talige verwantschap zoals in het geval van de Scandinavische talen of van het Nederlands en het Duits bevorderen overeenkomsten tussen de twee talen het wederzijdse begrip. Beerkens (2010: 286) concludeert dat ook sprekers die hun L2-kennis als relatief laag inschatten, succesvol aan LaRa-gesprekken deel kunnen nemen. Hierbij is echter de gewenning aan deze communicatiemodus en de L2-blootstelling belangrijker dan de actieve L2-kennis. Uit het onderzoek van Blees et al. (to appear, 2014) blijkt echter dat LaRa-communicatie tussen Nederlanders en Duitsers weliswaar kan werken, maar niet zo succesvol verloopt als wanneer de gesprekspartners in ELF communiceren. Zij verklaren dit met het feit dat de proefpersonen een hogere taalvaardigheid in het Engels hadden dan in het Duits ofwel Nederlands. Dit laat zien dat het L2-niveau niet alleen in *acquired*, maar ook in *inherent* LaRa een rol schijnt te spelen. Ook Ház (2005: 226f.) trekt de conclusie dat sprekers met L2-kennis betere resultaten in Nederlands-Duitse LaRa-experimenten bereiken dan personen zonder kennis van de andere taal. Echter, dit hoeven volgens haar maar basale vaardigheden te zijn. In ieder geval schijnt de L2-kennis een factor te zijn die invloed heeft op hoe goed de LaRa-communicatie verloopt. Daarnaast zijn ook "(meta-) linguistic and intercultural understanding, action and institutional knowledge" (Ten Thije & Zeevaert (2007): 3f.) van belang voor het communiceren in *lingua receptiva*. Dit houdt in dat de gespreksdeelnemers voor een succesvolle LaRa-communicatie over gedeelde kennis over bijvoorbeeld interculturele overeenkomsten en verschillen, vakjargon of algemene handelingsstrategieën moeten beschikken. Deze vaardigheden zijn situatiespecifiek en worden over het algemeen niet in het formele onderwijs geleerd. LaRa kan dus niet beschouwd worden als het resultaat van onvoldoende taalverwerving, maar het is veel meer een communicatiemodus waarvoor, afhankelijk van de respectievelijke situatie, additionele kennis vereist is. Een andere manier van taalverwerving is het leren door interactie en L2-blootstelling. De kans is groter dat op deze manier intercultureel begrip ontwikkeld wordt. Ook kan in de interactie met sprekers van de andere taal kennis over handelingsstrategieën en specifieke termen verworven worden. Het blijkt dat voor het toepassen van LaRa van belang is op welke manier kennis over de respectievelijke andere taal verworven werd.

Opvallend is dat in veel onderzoeken naar *lingua receptiva* geen rekening werd gehouden met de L2-vaardigheid van de proefpersonen en de manier waarop ze de L2 geleerd hebben (als dit überhaupt het geval is). Zo werd bijvoorbeeld in de vergelijking van de verschillende communicatiemodi van Van Mulken en Hendriks (2012) geen uitspraak gedaan over het taalniveau van de deelnemers in het Engels en in het Duits ofwel Nederlands. Dat deze factor een rol zou kunnen spelen wordt nauwelijks in overweging genomen. Het feit dat LaRa in hun onderzoek beter scoorde zou namelijk erop teruggevoerd kunnen worden dat de proefpersonen allemaal studenten aan de Radboud Universiteit Nijmegen waren. Het lijkt dus logisch dat de Duitse studenten in hoge mate blootgesteld zijn aan de Nederlandse taal. Door de relatieve nabijheid van de Duitse grens mag ervan uit worden gegaan dat ook de Nederlandse proefpersonen vaak in aanraking komen met de buurtaal. In hoeverre het Engels een rol in hun studie of in hun vrije tijd speelt, blijft onduidelijk. Hoe nauw de L2-blootstelling samenhangt met de L2-kennis, komt ook uit het onderzoek van Blees et al. naar voren:

Marian, Blumenfeld, and Kaushanskaya (2007) asserted that exposure to a second language is an important factor for language competence and may sometimes be a better predictor of performance on linguistic proficiency tests than self-rated proficiency.

(Blees, Mak, Ten Thije (to appear, 2014): 4)

Ook in het onderzoek van Rehbein en Romaniuk (to appear) worden deze factoren niet in ogenschouw genomen. Zij onderzochten of LaRa-communicatie tussen sprekers van het Pools, Russisch en Oekraïens succesvol toegepast kan worden. Door gesprekken in LaRa te analyseren op basis van *problematic understandings* werd de linguïstische afstand tussen deze drie Slavische talen vastgesteld. Echter, hierbij hielden de onderzoekers alleen rekening met de moedertaal (ofwel - talen) van de proefpersonen, maar niet met hun L2-kennis en -blootstelling. Het resultaat laat zien dat LaRa in alle talige constellaties mogelijk is, maar dat Oekraïners de andere talen het best kunnen begrijpen. Door welke extra- en/of intralinguïstische factoren deze asymmetrie te verklaren is, wordt in het onderzoek niet beantwoord. Dat de L2-kennis en -blootstelling van de proefpersonen van invloed op het resultaat is, kan dus niet uitgesloten worden. Uit onderzoeken (b.v. Ház, 2005; Beerkens, 2010) waarin rekening werd gehouden met het L2-niveau en de L2-blootstelling van de deelnemers komt naar voren dat deze factoren inderdaad een effect hebben op het succes van de communicatiemodi. Aangezien de L2-blootstelling moeilijk direct gemeten kan worden, werd voor een vragenlijst als meetmethode gekozen. Het L2-niveau kan daarentegen door middel van een globale taaltoets makkelijk vastgesteld worden. Echter, in bovengenoemde onderzoeken werden de proefpersonen alleen om een eigen inschatting gevraagd.

De opzet van onderhavig onderzoek is gebaseerd op de methode van Bahtina-Jantsikene (2013). In haar onderzoek naar de *mutual intelligibility* tussen sprekers van het Russisch en het Estisch werkte zij naast een enquête voor het achterhalen van de L2-blootstelling met de C-test, aan de hand waarvan het L2-niveau van de proefpersonen gemeten werd. Daarnaast werden de proefpersonen ook verzocht om hun L2-kennis zelf in te schatten. Deze zelfevaluatie kwam grotendeels overeen met het gemeten taalniveau. Aangezien de Russische en de Estische taal niet met elkaar verwant zijn, is hier sprake van *acquired* LaRa. Hiervan wordt verwacht dat de L2-kennis een belangrijkere rol speelt dan in *inherent* LaRa. Belangrijker dan de L2-kennis van de individuele proefpersoon is volgens Bahtina-Jantsikene het gezamenlijke taalniveau van de gesprekspartners (2013: 143).

De opzet van het experiment werd in de grote lijnen overgenomen. Eén verschil is dat in voorliggend onderzoek afgezien werd van een zelfevaluatie door de proefpersonen. Dit is voornamelijk in onderzoek naar *inherent* LaRa onvoldoende, stelt Ház (2005: 38). Veel Nederlanders en Duitsers zijn zich niet eens bewust van de talige overeenkomsten en zij onderschatten hun kennis van de respectievelijke andere taal dan ook vaak. Daarom werden door middel van een algemene, objectieve taaltoets en een enquête de L2-kennis en de L2-blootstelling van de proefpersonen in kaart gebracht. De resultaten hiervan konden vervolgens gekoppeld worden aan het succes van de afgenomen gesprekken om te onderzoeken of er daadwerkelijk een verband vastgesteld kan worden.

2.5. Asymmetrie in LaRa

Zoals in 2.1. beschreven, is het toepassen van *lingua receptiva* tussen sprekers van de Scandinavische talen heel gebruikelijk. Echter, de wederzijdse verstaanbaarheid is niet voor alle sprekers dezelfde (Ház (2005): 17f.). Uit haar literatuuronderzoek blijkt dat sprekers van het Noors de andere twee talen zowel beter kunnen lezen als verstaan dan sprekers van het Zweeds en Deens. Het wordt

aangenomen dat de reden hiervoor de hogere gewenning van de Noren aan meertaligheid is. Noorwegen kent twee officiële standaardtalen, waarvan de ene een variant is van het Deens, en een grote hoeveelheid dialecten. Noren worden daardoor in hun dagelijks leven vaak met verschillende taalvariëteiten geconfronteerd. Daarnaast heeft Noorwegen historisch gezien altijd de positie van de politiek en economisch zwakkere in moeten nemen en zich aan de talen van de machtvollere buurlanden moeten conformeren (Ház (2005): 25). Dit verklaart dan ook waarom Noren minder moeite hebben met het verstaan van het Zweeds en het Deens. Zweeds en Deens hebben onderling de minste overlappingsen, desalniettemin kan ook hier een asymmetrie geconstateerd worden. De Denen worden door de Zweden minder goed begrepen dan dat andersom het geval is. Deze ongelijke verhouding is te verklaren met het feit dat de uitspraak en de klemtoon van de Denen sterk afwijkt van die van de andere Scandinaviërs. Ook bestaat er een politiek, economisch en cultureel overwicht van Zweden tegenover Denemarken (Teleman (1980): 269 in Ház (2005): 26).

Ook in de communicatie tussen Nederlanders en Duitsers werd een zulke asymmetrie geconstateerd (Ház, 2005; Gooskens, Van Bezooijen, Van Heuven, to appear, 2015). De communicatie in de LaRamodus is weliswaar mogelijk, echter laten de onderzoeken zien dat de Nederlanders hierbij een voordeel tegenover hun Duitse gesprekspartners hebben. Duits blijkt door Nederlanders makkelijker begrepen te worden dan Nederlands door Duitsers. Net zoals bij de Scandinavische talen zijn hier extra- en intralinguïstische redenen voor.

Aangezien Nederland en Duitsland qua oppervlakte en inwoneraantal sterk verschillen, resulteert hieruit een ongelijke verhouding qua politieke en economische invloed. Duitsland behoort tot de meest belangrijke economieën ter wereld en is voor Nederland de meest belangrijke handelspartner (Centraal Bureau voor de Statistiek (2012): 30). Ook binnen de Europese Unie heeft Duitsland een invloedrijke positie en is het Duits de meest gesproken taal in de EU. In Nederland is Duits dan ook traditioneel een verplicht vak op de middelbare school. In Duitsland daarentegen is het alleen in de grensregio's in Noordrijn-Westfalen en Nedersaksen standaard is dat Nederlands onderwezen wordt. Een andere extralinguïstische factor voor de asymmetrie in de *mutual intelligibility* is de verschillende L2-blootstelling. Terwijl in Nederland Duitse televisiezenders ontvangen kunnen worden, films niet gesynchroniseerd en alleen ondertiteld worden en Duitse muziek op de radio gedraaid wordt, is dit andersom niet het geval. Nederlandse cultuurproducten zijn maar in beperkte mate en dan meestal ook vertaald in Duitsland beschikbaar. Daaruit resulteert dat de Nederlanders over het algemeen veel vaker met de Duitse taal in aanraking komen dan de Duitsers met het Nederlands. Omdat bijna alle Nederlanders op school minimaal een tot twee jaar Duitse les volgen, zijn zij dan ook bekend met de grondstructuren van de Duitse taal. De gemiddelde Duitser komt daarentegen hooguit op vakantie in het buurland in contact met het Nederlands en is minder gewend aan de klank van de L2. Weliswaar zijn ook zij zich ervan bewust dat het Nederlands bepaalde overeenkomsten met hun moedertaal vertoont, maar dat een communicatie in *lingua receptiva* mogelijk is geloven maar weinigen (Ház (2005): 38). Bovendien werden ook intralinguïstische factoren geconstateerd die eraan bijdragen dat Duitsers het Nederlands minder goed kunnen begrijpen dan andersom. Als factoren zoals L2-kennis en blootstelling maar ook een negatieve attitude tegenover de L2 uitgesloten worden, blijkt er nog steeds een asymmetrie te bestaan (Gooskens, Van Bezooijen, Van Heuven, to appear, 2015). Nederlandse en Duitse schoolkinderen luisterden naar woorden in de L2 die zij vervolgens in hun moedertaal op moesten schrijven. Hiervoor werden woorden gekozen die in beide talen op elkaar lijken zoals bijvoorbeeld 'moeder' en 'Mutter' of 'boek' en 'Buch'. Echter, ook valse vrienden werden in de lijst van woorden opgenomen. Zo lijkt het woord 'dag' fonetisch meer op het

Duitse woord 'Dach' ('dak') dan op de correcte vertaling 'Tag'. Beide groepen kregen dezelfde woorden door dezelfde, perfect tweetalige spreker gepresenteerd. Op deze manier kon de wederzijdse verstaanbaarheid van specifieke woordenparen onderzocht worden. De analyse van de vertalingen liet zien dat de verstaanbaarheid van de woordenparen meestal niet aan beide kanten dezelfde was. Ook kwam naar voren dat de Nederlandse scholieren meer Duitse equivalenten beter konden verstaan en vertalen naar hun moedertaal dan de Duitse deelnemers. De linguïstische analyse van de gebruikte woordenparen toonde aan dat er meerdere verklaringen zijn voor de asymmetrie. Zo speelde bijvoorbeeld het Engels als brugtaal in sommige gevallen een rol¹¹. Daarnaast bleken echter fonetische details de belangrijkste bron van (on)begrip te zijn. Duitse deelnemers hadden meer moeite om bijvoorbeeld *r*- en *l*-klanken in de gehoorde Nederlandse woorden te herkennen. Daardoor kon vaak geen verband gelegd worden met het bedoelde Duitse equivalent en konden de Duitse proefpersonen minder vaak de juiste vertalingen vinden.

In de besproken onderzoeken werd getracht om de factor L2-kennis uit te sluiten ofwel te beperken (Ház (2005): 60). Hieruit bleek dat de *mutual intelligibility* tussen Nederlanders en Duitsers niet parallel loopt en dat Duitsers meer moeite hebben om de L2 te verstaan. Dit kan verklaard worden door verschillen in het onderwijssysteem, een ongelijke machtsverhouding en een daaruit resulterende eenzijdige L2-blootstelling, maar ook door fonetische verschillen. In onderhavig onderzoek zal dit getoetst worden door te meten of de L2-kennis van de Nederlanders en de Duitsers van invloed is op het succes in de LaRa-communicatie.

¹¹ Ook al behoren alle drie de talen tot dezelfde taalfamilie, er zou gesteld kunnen worden dat hier sprake is van *acquired* LaRa zoals door Verschik (2012) beschreven. De proefpersonen maakten gebruik van een derde, reeds verworven taal om woorden in de L2 te decoderen die meer op de equivalenten in de L3, maar minder op die in de L1 lijken.

3. Vraagstelling

Uit de besproken literatuur komt naar voren dat het L2-niveau en de L2-blootstelling ook in *inherent* LaRa voorspellers zijn van hoe goed de communicatie in deze modus verloopt. Het is dan ook niet duidelijk in hoeverre de asymmetrie in de *mutual intelligibility* hiervan afhangt. Tot op heden werd het L2-niveau van de proefpersonen in geen onderzoek naar Nederlands-Duitse LaRa-communicatie daadwerkelijk gemeten en in samenhang gebracht met het succes. Daaruit resulteert dat niet bekend is of voor het succesvol toepassen van LaRa tussen Nederlanders en Duitsers een minimaal taalniveau nodig is. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt daarom ook:

Welk effect hebben het L2-niveau en de L2-blootstelling op het succes en de asymmetrie in de Nederlands-Duitse LaRa-communicatie?

Hiervoor zal ten eerste getoetst worden of het experiment überhaupt voor de beantwoording van de onderzoeksvraag geschikt is. Daarom wordt het experiment niet alleen in LaRa, maar ook in de L1-modus, dus door twee native speakers, doorgevoerd. De resultaten hiervan zullen met elkaar vergeleken worden. De eerste deelvraag is als volgt geformuleerd:

1. Kan het experiment zowel door twee native speakers als door twee sprekers in LaRa succesvol uitgevoerd worden?

Hierover zijn twee hypothesen geformuleerd:

1.a. Het experiment kan zowel in de L1-modus als in lingua receptiva succesvol uitgevoerd worden.

1.b. Deelnemers die het experiment in de L1-modus uitvoeren, zijn vaker succesvol en hebben er minder tijd voor nodig dan deelnemers die lingua receptiva gebruiken.

Uit het onderzoek van Bahtina-Jantsikene (2013) blijkt dat de L2-kennis van het koppel van belang is voor het succes in de LaRa-communicatie. Ook Blees et al. (to appear, 2014) benadrukken dat het L2-niveau invloed heeft op de effectiviteit van een communicatiemodus. De tweede deelvraag betreft zich op deze samenhang:

2. In hoeverre beïnvloedt de L2-kennis het succes van de LaRa-communicatie tussen Nederlanders en Duitsers en is er überhaupt sprake van inherent LaRa?

Hier wordt ervan uitgegaan dat er inderdaad een correlatie vastgesteld kan worden en dat een hoog L2-niveau tot een beter resultaat leidt. De hierover opgestelde hypothesen luiden:

2.a. Het succes hangt af van de gecombineerde L2-kennis van de gesprekspartners. Hoe hoger hun gezamenlijke taalkennis, hoe groter de kans dat de LaRa-communicatie succesvol is.

2.b. LaRa-communicatie tussen Nederlanders en Duitsers is niet volledig inherent.

Als ervan uit wordt gegaan dat de LaRa-communicatie niet *inherent* is, moeten de gesprekspartners over een bepaald L2-niveau beschikken om *lingua receptiva* überhaupt toe te kunnen passen. Er wordt daarom getracht om het minimale L2-niveau te bepalen dat koppels voor een succesvolle communicatie in Nederlands-Duitse LaRa-communicatie nodig hebben. Daarom werd de volgende deelvraag geformuleerd:

3. Kan er een taalniveau vastgelegd worden vanaf welke de LaRa-communicatie het best werkt?

De hypothesen met betrekking tot deze vraag luiden:

3.a. Nederlands-Duitse koppels die LaRa toepassen, moeten over een bepaald L2-niveau beschikken om succesvol te kunnen zijn.

3.b. Beide gesprekspartners moeten minimaal over basisvaardigheden in de andere taal beschikken die door formele educatie, interactie of op een andere manier verworven werden.

De deelnemers kregen in het experiment verschillende functies toegewezen (*gids* en *volger*), waardoor ze in de twee fases¹² een meer of minder actieve rol spelen. De opzet van het experiment bepaalt dat de *volger* in de eerste fase over het algemeen actiever is, terwijl de *gids* in de tweede fase de actievare gesprekspartner is. Rehbein et al. (2012) benadrukken weliswaar dat zowel spreker als luisteraar strategieën toe moet passen om in LaRa-communicatie tot een goed resultaat te komen. Echter, in dit onderzoek wordt ervan uitgegaan dat de luisteraar een belangrijkere rol speelt. Om dit te toetsen werd de volgende vierde vraagstelling geformuleerd:

4. Is het L2-niveau van de passievere gesprekspartner een voorspeller van het (deel-)succes in LaRa?

De hypothesen die voor deze vraagstelling opgesteld werden, zijn:

4.a. Het L2-niveau van de *gids* is een voorspeller van het succes in de eerste fase van het experiment.

4.b. Het L2-niveau van de *volger* is een voorspeller van het succes in de tweede fase van het experiment.

Dat niet alleen de L2-kennis, maar ook de L2-blootstelling van de proefpersonen een rol speelt voor het succes van LaRa, laat onder andere het onderzoek van Beerkens (2010) zien. Om dit te toetsen en om te onderzoeken of wellicht nog andere factoren van belang zijn, werd een vijfde, hele algemene deelvraag geformuleerd, namelijk:

5. Welke factoren hebben invloed op het succes van Nederlands-Duitse LaRa-communicatie?

Hierover werd de volgende hypothese geformuleerd:

5.a. Naast het L2-niveau heeft ook de L2-blootstelling invloed op het succes van de LaRa-communicatie.

Uit het onderzoek van Gooskens et al. (to appear, 2015) komt naar voren dat, als de factoren L2-niveau en -blootstelling uitgesloten worden, Duitse kinderen Nederlandse woorden slechter kunnen herkennen en vertalen dan andersom. Ook Ház (2005) stelde een dergelijk effect vast. Zij probeerde in haar onderzoek eveneens om met proefpersonen te werken die geen kennis van de L2 hebben. Echter, aangezien zij haar experiment met studenten uitvoerde was dit tenminste aan Nederlandse kant niet mogelijk¹³. Daarom wordt het door haar geconstateerde verschil ook geweten aan de

¹² Voor nader uitleg zie hoofdstuk 4.1.5.

¹³ Voor de verschillen in het Nederlandse en Duitse onderwijssysteem zie hoofdstuk 2.3.

ongelijke kennis van de L2. Het blijkt dus dat extra- en intralinguïstische factoren ertoe leiden dat een asymmetrie tussen Nederlanders en Duitsers geobserveerd kan worden. In dit onderzoek zal de factor van de L2-kennis juist niet beperkt worden. De zesde deelvraag luidt:

6. Is er sprake van een asymmetrie in Nederlands-Duitse LaRa-communicatie als het L2-niveau als factor bij de analyse betrokken wordt?

De volgende hypothese werd met betrekking tot deze vraag opgesteld:

6.a. Het succes van de Nederlands-Duitse LaRa-communicatie is sterker afhankelijk van het L2-niveau van de Duitse dan van de Nederlandse proefpersonen.

Deze vraagstellingen hebben tot een onderzoeksopzet geleid die in het volgende hoofdstuk besproken zal worden. Op basis van de resultaten zullen de boven geformuleerde hypothesen getoetst worden.

4. Methode

Om de in hoofdstuk 3 geformuleerde hypothesen te toetsen, werd een experiment opgezet. Het succes van de LaRa-communicatie zal door middel van dit experiment gemeten en in verband met het L2-niveau gebracht worden. Koppels, bestaande uit een Nederlandse en een Duitse deelnemer, werden gevraagd om gezamenlijk een opdracht uit te voeren, waarvan het succes meetbaar was. Voorafgaand werd hun L2-vaardigheid vastgesteld en werden vragen over hun L2-blootstelling gesteld. Hetzelfde experiment werd tevens in de L1-modus afgenomen, waarin de taak door twee Nederlandse ofwel twee Duitse deelnemers uitgevoerd werd. Deze data dienen ter vergelijking van de twee communicatiemodi. Alle gesprekken werden opgenomen, getranscribeerd, het succes werd gemeten en vervolgens statistisch geanalyseerd. Door te kiezen voor een empirisch-analytische benadering, kan het onderzoek in het vervolg gemakkelijk uitgebreid of voor andere talencombinaties herhaald worden (vgl. Boeije, 't Hart, Hox (2009): 70f.). In dit hoofdstuk zullen de opzet van het experiment, het corpus en de analyse van het onderzoek worden besproken.

4.1. Opzet

Het doel van dit onderzoek is om zicht te krijgen op de samenhang tussen het L2-niveau en het succes van *lingua receptiva*. Om deze relatie te kunnen onderzoeken, moest gespreksmateriaal vergaard worden waarbij LaRa toegepast wordt en waarvan het succes objectief meetbaar is. Daarnaast moest het taalniveau in de L2 van de deelnemers bekend zijn. Ook waren voor het beantwoorden van de deelvragen en voor de beschrijving van de testgroep aanvullende gegevens over de deelnemers en hun taalblootstelling vereist. Een voorwaarde bij het opzetten van het experiment was dat alle onderdelen zodanig opgebouwd zijn dat de deelnemers niet fysiek aanwezig hoefden te zijn. Aangezien de meeste deelnemers in hun land van herkomst wonen, waren face-to-face-gesprekken bijna onmogelijk geweest. Ook waren de tijdelijke en financiële middelen beperkt. Op deze tijdbesparende manier kon dan ook een grotere hoeveelheid materiaal verzameld worden dan als bijeenkomsten gepland hadden moeten worden.

In 2009 ontwikkelden bachelorstudenten onder de leiding van Daria Bahtina-Jantsikene en Jan ten Thije het experiment dat ook voor voorliggend onderzoek gebruikt werd. Sindsdien is dit experiment viermaal door studenten voor hun eindwerkstuk gebruikt, waarbij verschillende communicatieve strategieën onderzocht werden (zie 5.7.). De opzet loopt parallel met het onderzoek van Bahtina-Jantsikene (2013) en omvat de volgende drie instrumenten: een taaltoets om het L2-niveau van de deelnemers vast te stellen, een enquête met vragen over hun taalblootstelling, hun houding tegenover de L2 en persoonlijke gegevens, en het experiment, bestaande uit een doelgericht gesprek in LaRa-modus. De taaltoets en de enquête werden voorafgaand aan het experiment door de deelnemers ingevuld en door de onderzoekers geëvalueerd. Afhankelijk van het vastgestelde L2-niveau werden de deelnemers in groepen ingedeeld. Het doel hiervan is om proefpersonen op basis van hun taalniveau voor de gesprekken aan elkaar te kunnen koppelen.

Een andere voorwaarde was dat de gesprekken zo opgezet zijn dat beide deelnemers in het gesprek actief moeten zijn, zodat een wisselwerking gegeven is. Op deze manier kon gewaarborgd worden dat de taalkennis van beide deelnemers invloed op het resultaat heeft. Het experiment werd daarom in twee stappen onderverdeeld, waarbij de bedoeling was dat één deelnemer in het eerste gedeelte actiever is en de ander in het tweede gedeelte. Het succes van deze twee stappen kan los van elkaar bepaald worden.

Er werd gekozen voor gesprekken tussen twee proefpersonen, en niet voor groepsgesprekken tussen meerdere Nederlanders en Duitsers. De bedoeling hiervan was dat niet tussen verschillende communicatiemodi gewisseld wordt (L1 en LaRa). De kans dat de deelnemers uitsluitend gebruik maken van *lingua receptiva* werd op deze manier verhoogd. In een één-op-één-gesprek konden de deelnemers bovendien beter op hun gesprekspartner inspelen en een *common ground*, dus gedeelte kennis en een gezamenlijk vocabulaire, ontwikkelen (Bahtina-Jantsikene, 2013). "Action and institutional knowledge" (Ten Thije en Zeevaert (2007): 3) waren in dit experiment gedeeltelijk van belang. Terwijl geen institutionele kennis voor de uitvoering nodig was, moesten de deelnemers over een bepaalde handelingskennis beschikken.

Non-verbale communicatie kan in dit experiment uitgesloten worden omdat de gesprekken via *Skype* gevoerd werden en er geen gebruik werd gemaakt van webcams. Daardoor moest de communicatie alleen verbaal plaats vinden.

4.1.1. Keuze van de deelnemers

In totaal werden 56 experimenten met 112 deelnemers afgenomen, waarvan 56 Nederlanders en 56 Duitsers. De voorwaarde voor de deelname was dat de proefpersonen Nederlands ofwel Duits als moedertaal spreken. Om de invloed van taalvariatie uit te kunnen sluiten, werd ervoor gekozen om alleen deelnemers toe te laten die uit Nederland ofwel Duitsland komen. Mensen uit andere Nederlands- ofwel Duitstalige landen werden zodoende van het onderzoek uitgesloten. Ook werd erop gelet dat de proefpersonen geen dialect spreken, maar het kon niet voorkomen worden dat bij enkele deelnemers toch een regionaal accent hoorbaar is. Deze factor zou van invloed kunnen zijn op de verstaanbaarheid, zowel in positieve als in negatieve zin. Aangezien sommige dialecten die in de grensregio gesproken worden overlappings met beide standaardtalen hebben, zouden sprekers met een accent uit de grensstreken beter verstaan kunnen worden. Bij sprekers met een ander accent moet ermee rekening gehouden worden, dat het accent een grotere afstand met de respectievelijk andere standaardtaal toont. Hierdoor zouden deze sprekers slechter verstaanbaar kunnen zijn. Echter, in de analyse van dit onderzoek werd niet gekeken naar de invloed van accenten op het succes van de LaRa-communicatie en werd deze factor dan ook buiten beschouwing gelaten. Om een mogelijke invloed van accenten uit te kunnen sluiten, hadden de deelnemers op basis hiervan gekozen moeten worden.

Om het vinden van deelnemers binnen het vastgestelde tijdbestek mogelijk te maken, werden aan factoren als leeftijd, geslacht en opleiding geen beperkingen gegeven. Dit maakte het vinden van proefpersonen aanzienlijk makkelijker. De deelnemers werden zowel binnen de kenniskring van de onderzoekers geworven als via het Nederlandse instituut van de universiteit in Münster. De werving vond via de mail, via social media, via andere proefpersonen en face-to-face plaats. De op deze manier ontstane testgroep is een relatief homogene. 74,53% van de deelnemers zijn tussen de 18 en de 25 jaar, de gemiddelde leeftijd ligt bij 24,84 jaar ($s=9,01$; $n=106^{14}$). 75,89% is vrouwelijk, 82,73% is hoogopgeleid en heeft als hoogste opleiding of VWO ofwel Abitur of een universitaire opleiding aangegeven. Uiteraard kunnen de opleiding en ook de leeftijd van invloed zijn op het L2-niveau, de manier van taalverwerving en op de L2-blootstelling. Echter, in dit onderzoek zullen deze factoren

¹⁴ Hier en in het vervolg zullen alleen waarden van de valid data aangegeven worden. Deelnemers die de vraag niet beantwoord hebben (missing value) worden in de berekening niet meegeteld. Er wordt steeds het aantal (n) aangegeven waarop de berekeningen gebaseerd zijn.

apart gemeten worden, zodat er een uitspraak over gemaakt kan worden onafhankelijk van andere gegevens.

4.1.2. De taaltoets

Met behulp van een taaltoets werd getracht om het L2-niveau van de deelnemers te meten. De test werd enkele dagen voordat het experiment plaatsvond naar de proefpersoon via e-mail opgestuurd of persoonlijk overhandigd en vervolgens door de onderzoeker geëvalueerd. Het doel was om de globale taalvaardigheid van de proefpersonen vast te stellen, onafhankelijk van de manier waarop de deelnemers de taal geleerd hebben. Hiervoor is de C-test bijzonder geschikt (vgl. Grotjahn (2002): 211). Met deze toets wordt zowel de passieve als de actieve schriftelijke taalkennis gemeten.

De C-test werd in 1982 ontwikkeld door Klein-Braley en Raatz en is gebaseerd op de Cloze-test die het leesbegrip toetst. De Cloze-test bestaat uit één tekst waarbij elk vijfde tot tiende woord verwijderd wordt en door de proefpersoon ingevuld moet worden. Bij de evaluatie kunnen twee methodes toegepast worden: of er wordt alleen een punt gegeven voor woorden die precies zo ingevuld werden als in de originele tekst, of er worden ook woorden meegeteld die semantisch kloppen (Faust (1985): 11). Klein-Braley (1981, geciteerd in Faust (1985): 11) bekritiseert deze test op het feit dat zowel de keuze van de tekst als de keuze van de verwijderde woorden niet representatief zijn voor de hele taal. Ook zouden native speakers niet eens in de buurt van de 100% kunnen komen (Faust (1985): 12). Daarom stelde ze samen met Raatz nieuwe eisen aan de C-test op:

1. Bei sehr viel kürzeren Texten sollte ein Test mindestens 100 Items umfassen;
2. Bei der Wahl von Anfangspunkt und Tilgungsrate sollte es keine Probleme geben;
3. Die getilgten Worte sollten bezüglich der Wortarten eine absolut repräsentative Stichprobe des gesamten Textes sein;
4. Prüflinge mit Spezialwissen sollten möglichst nicht bevorzugt werden;
5. Nur die exakte Auswertung sollte zugelassen sein, wodurch das Verfahren absolut objektiv sein würde;
6. Kompetente native speakers sollten den Test praktisch vollständig richtig beantworten;
7. Selbstverständlich sollte das neue Verfahren hoch zuverlässig und gültig und dabei noch relativ leicht zu entwickeln sein.

(Klein-Braley, Raatz (1982): 24, geciteerd in Faust (1985): 14)

In vier tot zes korte teksten zouden 20 tot 25 woorden met de helft ingekort worden (Grotjahn (2002): 212). Bij woorden met een oneven aantal letters wordt de helft + 1 verwijderd. Woorden met maar één letter zijn uitgesloten en worden overgeslagen. De lacunes die door het verwijderen van de woorddelen ontstaan, kunnen op verschillende manieren gemarkeerd worden. Ze kunnen of zoals in de Cloze-test door strepen met allemaal dezelfde lengte aangegeven worden, of met verschillend lange strepen, afhankelijk van het aantal letters dat ingevuld moet worden, of met korte streepjes voor elke letter. Terwijl de laatste twee methodes de test makkelijker en betrouwbaarder maken, kunnen ze ook een negatief effect op de validiteit hebben omdat het aantal letters geïnduceerd kan worden.

Het doel van deze aangepaste test is om het resultaat eerlijker, representatiever, betrouwbaarder en objectiever te maken. Dit wordt bereikt door meerdere korte teksten in plaats van één lange te gebruiken en door maar de helft en niet het hele woord te verwijderen. Alleen antwoorden die overeenkomen met het origineel worden in het resultaat meegeteld (Grotjahn (1987): 221). Door

deze vernieuwingen wordt een breder beeld geschetst van de taalkennis van de proefpersonen. De kans dat iemand toevallig een hoge of lage score bereikt, wordt ingeperkt. Ook is de evaluatie vrij van subjectieve interpretatie, zodat het resultaat altijd hetzelfde is, onafhankelijk van de evaluator.

De toets die voor dit experiment gebruikt werd (zie bijlage 1 en 2), is gebaseerd op de door Klein-Braley en Raatz geconcipeerde C-test. Hij bestaat in beide talen uit vier korte krantenartikelen over verschillende, niet vakspecifieke onderwerpen zoals ongelukken, de voedingsmiddelenindustrie of verhoogde benzineprijzen. De eerste en de (helft van de) laatste zin van elke tekst blijven als referentiekader voor de proefpersonen onveranderd staan (vgl. Grotjahn (2002): 212). In totaal zijn in elke tekst 18 woorden ingekort. Dit gebeurt op basis van het principe dat precies de helft ofwel bij woorden met een oneven aantal letters de helft + 1 wordt verwijderd. In de Duitse C-test werd echter een uitzondering gemaakt bij naamwoorden die uit meerdere woorden samengesteld zijn. Dit valt onder de taalspecifieke problemen zoals door Grotjahn beschreven (2002: 212). Anders dan door hem voorgesteld, werd niet alleen de eerste letter van het laatste woordonderdeel, maar de helft (ofwel de helft + 1) verwijderd. Bij het woord 'Vorstandsvorsitzender' werd bijvoorbeeld het tweede woord ('Vorsitzender', twaalf letters) met de helft ingekort. Er blijft dus 'Vorstandsvorsit' staan. De lengte van de weglatingen is volgens de oorspronkelijke opzet van de test overal dezelfde, onafhankelijk van het aantal ontbrekende letters. De validiteit wordt hiermee verhoogd, aangezien het juiste woord niet uit de streeplengte afgeleid kan worden.

Terwijl in de klassieke C-test van elk tweede woord een stuk weggelaten wordt, is de voor dit onderzoek gebruikte toets lichtelijk aangepast. Over het algemeen werd deze richtlijn nagekomen, maar er zijn enkele uitzonderingen gemaakt en is er soms alleen elk derde tot vijfde woord ingekort. Om te kunnen waarborgen dat de vergelijking van de resultaten van de Nederlanders en van de Duitsers betrouwbaar is, vond deze modificatie in beide C-tests plaats. In de C-test Nederlands staan gemiddeld 1,47 woorden tussen de lacunes, in de C-test Duits zijn het er 1,69. De ingekorte woorden werden niet op basis van hun relevantie voor de context gekozen, maar er werd wel rekening gehouden dat verschillende woordsoorten verwijderd werden. Op deze manier wordt de toets makkelijker, aangezien de proefpersonen meer onveranderde woorden als referentiekader hebben. Echter, de validiteit wordt hierdoor verhoogd omdat de ingekorte woorden representatiever zijn voor de taal.

Bij de evaluatie werd van de door Klein-Braley en Raatz opgestelde regels afgeweken. In plaats van hun systeem waarbij alleen antwoorden tellen die overeenkomen met de originele tekst, werd in dit onderzoek voor een meer differentiërende methode gekozen. Er kunnen maximaal 2 punten per woord bereikt worden. Hiervoor moet het woord correct ingevuld zijn en moet de spelling kloppen. Als het woord goed aangevuld is, maar als er een spelfout in zit die in de uitspraak niet te horen is, wordt 1,5 punt gegeven. Eén punt werd gegeven als duidelijk werd dat de proefpersoon de context begrepen heeft, maar als het ingevulde woord of grammaticaal niet correct is of een grove spelfout inhoudt. Hieronder vallen fouten zoals enkelvoud/meervoud, naamvallen of tijdsvormen. Ook werd 1 punt gegeven als de proefpersoon het woord in zijn moedertaal aanvulde, mits de betekenis dezelfde was. De evaluatie wordt daardoor weliswaar subjectiever, maar er werd toch voor gekozen omdat in onderhavig onderzoek voornamelijk het begrip een essentiële rol speelt. Het receptieve begrip kan in de C-test meegewogen worden door een gereduceerd aantal punten te geven voor lichtelijk afwijkende antwoorden, waaruit blijkt dat de proefpersoon de achterliggende zin begrepen heeft. Voor het berekenen van de C-testscore werd het aantal punten opgeteld. In totaal konden in beide

versies 144 punten bereikt worden. Het resultaat van de deelnemers werd omgerekend in een percentage die de C-testscore aangeeft en dat vervolgens als basis voor de indeling van de deelnemers en ook voor de analyse gebruikt werd.

De C-test is een methode om de globale taalvaardigheid te meten. Uit onderzoek blijkt dat de resultaten van de C-test overeenkomen met andere maatstaven ter inschatting van het taalniveau zoals rapportcijfers, beoordelingen van leraren en de resultaten van andere taaltoetsen (Grotjahn (2020): 215). Echter, met deze toets worden alleen de lees- en schrijfvaardigheden, maar niet de communicatievaardigheden gemeten. De C-testscore zegt dan ook niets over de vaardigheden om LaRa toe te passen. In dit onderzoek kan hierover ook geen uitspraak gedaan worden, aangezien het experiment zodanig opgezet is dat het succes van de communicatie door beide deelnemers beïnvloed wordt. Het onderzoek biedt geen mogelijkheid om de receptieve vaardigheid van één deelnemer afzonderlijk te meten. De vraag naar de samenhang tussen het L2-niveau en het succes van de LaRa-communicatie (deelvraag 2) moet dan ook zo geïnterpreteerd worden. Er wordt naar de invloed van het globale L2-niveau gekeken dat door formele educatie, interactie of op andere manieren verworven werd. Het gaat hierbij dus niet om een 'LaRa-vaardigheid'.

Alle deelnemers hebben de C-test ingevuld, maar voor de testgroep die het experiment in de L1-modus uitvoerde, werd dit percentage niet in de statistische analyse meegenomen. Hun L2-vaardigheid speelt geen rol omdat zij het experiment in hun moedertaal uitgevoerd hebben. Aangezien de koppeling van de deelnemers pas op een later moment plaatsvond, werd in de voorbereiding van het experiment geen verschil gemaakt tussen L1- en LaRa-deelnemers. De L1-deelnemers hebben dan ook geen C-test in hun moedertaal gedaan, maar er werd van uitgegaan dat zij over voldoende vaardigheden in hun L1 beschikken. Dit kon gewaarborgd worden door alleen deelnemers te werven van wie de onderzoekers dit zeker wisten. Dat hierbij niet alleen belangrijk is welke taal thuis gesproken wordt, maar ook hoeveel taalblootstelling iemand in het dagelijkse leven heeft, laat een voorbeeld uit dit onderzoek zien. Twee van de proefpersonen gaven in de enquête aan dat ze zowel het Nederlands als het Duits als moedertaal spreken. Ze groeiden allebei in Duitsland op en voerden het experiment in de L1-modus (Duits) uit. Ze vulden daarom de C-test in het Nederlands in. De resultaten hiervan waren heel verschillend. Terwijl de ene zoals verwacht een hele hoge C-testscore van 96,2% bereikte, scoorde de ander maar met 77%. Dit verschil zou verklaard kunnen worden met het feit dat de deelnemer met de hogere C-testscore ten tijde van het experiment al vier jaar in Nederland woonde. De deelnemer met de lagere C-testscore heeft nooit langer dan drie maanden in een Nederlandstalig land doorgebracht. Er kan dus niet van uit worden gegaan dat iemand die zichzelf een native speaker noemt ook daadwerkelijk in de buurt van de 100% kan komen. Naast het feit dat iemand met een taal opgegroeid is, is de taalblootstelling dus een belangrijke factor voor de competentie van een native speaker.

4.1.3. De enquête

Naast de meting van het taalniveau werd getracht om de L2-blootstelling van de proefpersonen te achterhalen. De L2-blootstelling bestaat uit meerdere factoren zoals het taalonderwijs, de frequentie van de bezoeken aan het andere land of de mate waarin men met de L2 in het dagelijkse leven in contact komt. De L2-blootstelling ofwel het taalcontact is dus vrij complex en kan niet direct geobserveerd worden. Er werd daarom gekozen voor een vragenlijst waarin het verschijnsel L2-blootstelling in meerdere subvragen opgesplitst werd: of familie en vrienden de L2 als moedertaal spreken, of en zo ja hoe de L2 geleerd werd, in hoeverre er sprake is van L2-contact in het dagelijkse

leven, of een verblijf van meer dan drie maanden in het respectievelijk andere land plaats heeft gevonden en met welke frequentie het andere land bezocht wordt. De vragenlijst is geconcipieerd als *computer-assisted self-administered* enquête (Boeije, 't Hart, Hox (2009): 220), de deelnemers konden de vragenlijst dus zelfstandig op de computer invullen. Ze kregen deze tegelijkertijd met de C-test voorafgaand aan het experiment via e-mail opgestuurd. De antwoorden op de gestelde vragen speelden, anders dan de C-testscore, geen rol voor de koppeling van de deelnemers (zie 4.1.4.).

Naast de persoonlijke gegevens, die ter beschrijving van de testgroep gebruikt werden, bestaat de enquête uit elf vragen. Zeven vragen zijn gericht op de hoofdvraag, namelijk de mate en het soort taalcontact dat de deelnemers hebben ofwel hadden. Twee vragen gaan over de zelfbeoordeling van de eigen L2-vaardigheden en de algemene houding tegenover de L2. Daarnaast worden ook twee vragen over de algemene talige achtergrond gesteld, waarbij een eventuele tweede moedertaal en andere vreemde talen horen. Hierdoor kan een breder beeld van de taalvaardigheden van de proefpersoon geschetst worden. De volledige vragenlijst in beide talen is in de bijlage te vinden (bijlage 3 en 4).

De enquête werd op twee deelnemers na door iedereen ingevuld. De data werden vervolgens voor de statistische analyse omgezet, waarbij de antwoorden van de twee ontbrekende enquêtes als *missing value* ingevoerd werden. Aangezien de vragen grotendeels gesloten zijn (vgl. Boeije, 't Hart en Hox (2009): 234f.), konden de antwoorden eenvoudig omgezet worden in cijfers die statistisch verwerkt werden.

4.1.4. Koppeling van de deelnemers

Voor de indeling van de deelnemers in koppels was de C-testscore bepalend. Dit is de factor waarvan de invloed op het succes van de LaRa-communicatie gemeten zal worden. Om te kunnen onderzoeken of er een asymmetrie bestaat tussen Nederlanders en Duitsers moesten de koppels zodanig ingedeeld worden dat er verschillende combinaties ontstonden. Hiervoor werden de deelnemers aan de hand van hun C-testscore ingedeeld in de groepen *hoog* en *laag*. Deelnemers met een C-testscore van 50,0% en hoger horen bij de groep *hoog*. Deelnemers met een score van onder de 50,0% vallen in de groep *laag*. Door deze eerste indeling konden koppels gevormd worden die qua C-testscore van elkaar verschillen. Er werden zes categorieën aangemaakt: *hoog-hoog*, *hoog-laag*, *laag-hoog* en *laag-laag* en daarnaast de twee L1-testgroepen *NL-NL* en *DU-DU*. In de categorie *hoog-hoog* werden koppels gevormd bestaande uit één Nederlander en één Duitser die allebei een C-testscore van boven de 50% hebben behaald. De categorie *hoog-laag* omvat koppels, waarbij de Nederlander een hoog taalniveau Duits (C-testscore van 50% of hoger) en de Duitser een laag taalniveau Nederlands (C-testscore onder de 50%) heeft. In de categorie *laag-hoog* vallen koppels bestaande uit een Nederlander met laag taalniveau in de L2 en een Duitser met een hoog L2-niveau. De vierde LaRa-categorie *laag-laag* bevat koppels, waarbij én de Nederlander én de Duitser een C-testscore van onder de 50% hebben. Deze categorieën dienden alleen ter indeling van de koppels, zodat gewaarborgd kon worden dat er verschillende combinaties ten opzichte van het L2-niveau ontstonden. In de analyse komen de groeperingen *hoog-hoog*, *hoog-laag*, *laag-hoog* en *laag-laag* niet meer terug omdat het een relatief onnauwkeurige indeling is. Een deelnemer met een C-testscore van 49,9% behoort tot de groep *laag*, terwijl een deelnemer met een C-testscore van 50% bij de groep *hoog* hoort. De grens zit tussen 71 en 72 behaalde punten in de C-testscore die bepalen in welke groep de proefpersoon zit. Dit verschil kan ontstaan door bijvoorbeeld een spelfout of door een fout in enkel- ofwel meervoud.

Deze indeling is gebaseerd op het onderzoek van Bahtina-Jantsikene (2013: 76) die de deelnemers eveneens op basis van hun C-testscore in de groepen *high* en *low* indeelde. Zij koppelde steeds één deelnemer met een hoog L2-niveau met een ander, waardoor de groepen *high-high* en *high-low* ontstonden. De categorie *laag-laag* liet zij in haar onderzoek buiten beschouwing, aangezien uit een *pilot* studie resulteerde dat koppels uit deze categorie bijna nooit succesvol waren (2013: 53). Gezien het feit dat zij twee niet met elkaar verwante talen onderzocht (*acquired* LaRa), is deze uitkomst niet verbazingwekkend. In onderhavig onderzoek wordt echter gekeken naar twee verwante talen, waarvan verwacht wordt dat een bepaalde mate aan *mutual intelligibility inherent* is. Daarom werd de categorie *laag-laag* opgenomen. Op deze manier kon dan ook een breder spectrum aan taalniveauconstellaties gecreëerd worden. Pas op een later moment bleek echter dat deze indeling voor de statistische analyse te beperkt is. Daarom werd in plaats van een indeling in vier groepen met het gemiddelde percentage van de C-testscores van elk koppel gewerkt. Hierdoor kunnen de resultaten veel preciezer geanalyseerd en geïnterpreteerd worden, wat de betrouwbaarheid van het onderzoek ten goede komt.

4.1.5. Het experiment

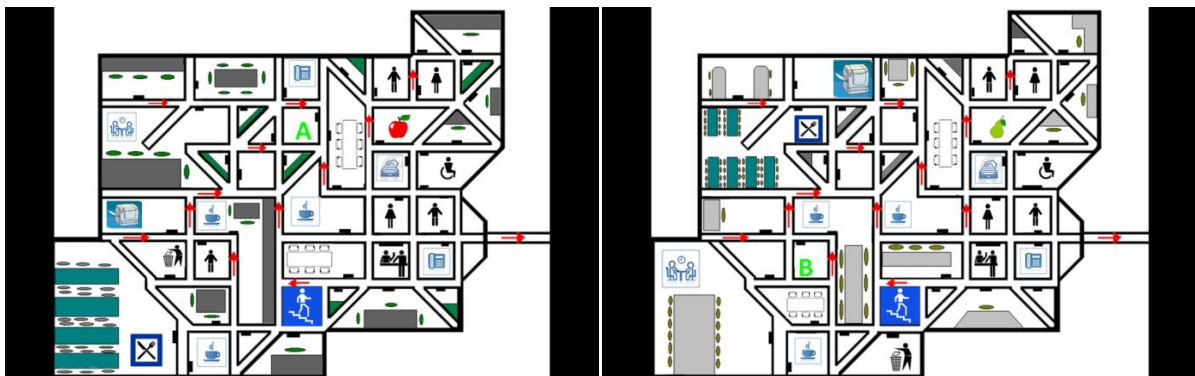
Om materiaal voor het onderzoek te vergaren, moest een situatie gecreëerd worden waarin LaRa toegepast wordt en waarbij het succes van de communicatie gemeten kan worden. Hiervoor werd aan de hand van de onderzoeksopzet Bahtina-Jantsineke (2013) een lichtelijk afwijkend experiment opgezet waarbij één Nederlander en één Duitser in hun respectievelijke moedertaal met elkaar communiceren. Om het succes meetbaar te maken, kregen de deelnemers een taak die ze gezamenlijk via de telefoon moesten oplossen. Het succes werd gemeten in a) de correcte uitvoering van de taak en b) de benodigde tijd. Aan de hand van deze twee factoren werden de koppels met elkaar vergeleken.

Nadat elke deelnemer aan een partner gekoppeld was, werd met de koppels een afspraak voor het experiment gemaakt. Het experiment vond plaats in vorm van een online telefoonconferentie via *Skype*, waardoor de deelnemers niet fysiek aanwezig moesten zijn. Er werd geen gebruik gemaakt van webcams. Op deze manier konden de proefpersonen elkaar alleen horen maar niet zien en konden ze dan ook geen gebaren gebruiken. Het gesprek werd door de onderzoeker als audiobestand met behulp van het programma *MP3 Skype Recorder* opgenomen. Het mp3-bestand kon vervolgens gemakkelijk in het transcriptieprogramma *EXMARALDA* geïmporteerd worden voor de verdere verwerking.

Voorafgaand aan het experiment kregen de deelnemers door de onderzoeker rol A of B toegewezen. De rolindeling bepaalde welke functie zij in het gesprek in zouden nemen. Er werd getracht om de LaRa-koppels dusdanig in te delen dat de rollen gelijkmatig over beide nationaliteiten verspreid waren. Afhankelijk van hun rol ontvingen de deelnemers via e-mail instructies in hun moedertaal (bijlage 5 tot en met 8) en een plattegrond van een gebouw (zie blz. 30). De instructies dienden ter voorbereiding. Hierin werd de opzet van het experiment en hun taak uitgelegd. Ook werden ze in de instructies verzocht om hun moedertaal te blijven spreken. Er werd geen uitspraak gedaan over hoe goed hun partner deze taal zou begrijpen. Op het afgesproken tijdstip werd door de onderzoeker een *Skype*-conferentie gestart. In het begin konden de deelnemers vragen stellen. Na begin van het experiment bleef de onderzoeker echter op de achtergrond en greep alleen in als het experiment dreigde mis te lopen.

De plattegronden die met de instructies meegestuurd werden, verschilden van elkaar. Beide deelnemers hebben hierop een andere positie. De taak van het experiment was om elkaars positie te identificeren en om naar elkaar toe te lopen. Hiervoor moest eerst deelnemer A (*volger*) zijn positie in het gebouw beschrijven. Zodra deelnemer B (*gids*) wist waar de *volger* zich bevond, moest hij hem de weg naar zijn eigen kamer wijzen. Het experiment bestaat dus uit twee fases, waarin elk een ander proefpersoon de actievare rol inneemt.

Grafiek 1: Plattegronden A (links) en B (rechts). Plattegrond A toont de positie van de volger, plattegrond B die van de gids. De indeling van de kamers is in beide plattegronden dezelfde, alleen de symbolen in sommige kamers (de 'functies') zijn veranderd. De pijlen geven de toegelaten looprichting aan. In kaart B is één pijl ingetekend die in kaart A niet voorkomt.

Terwijl de *volger* in een vierkante kamer in het midden boven (punt A) zit, heeft de *gids* zijn positie in een vierkante kamer schuin links in de onderste helft van het gebouw (punt B). Om de deelnemers over de verschillen tussen de plattegronden te informeren en om duidelijk te maken dat de taak zo snel mogelijk opgelost moet worden, lazen ze in de instructies het volgende verhaal: Persoon A en B zijn zakenpartners die een belangrijk contract willen afsluiten. Persoon B verwacht A op zijn kantoor, maar A staat op een andere plek in het gebouw. Deze kamer is bij deelnemer A met een A gemarkeerd. Persoon B heeft echter geen markering bij de positie waarop deelnemer A staat. B ziet alleen een markering in zijn eigen kantoor, die A op zijn beurt niet ziet. Aangezien de plattegrond van persoon A niet meer actueel is omdat er een reorganisatie in het gebouw plaats heeft gevonden, is het belangrijk dat voor de looproute de plattegrond van persoon B wordt gebruikt. Ook zijn er verbouwingen in het gebouw waardoor er in sommige gangen eenrichtingsverkeer is. De proefpersonen werden verzocht om de plattegronden met het tekenprogramma *Paint* te openen en de looproutes op de plattegrond te tekenen. Deze werden na afloop van het experiment naar de onderzoeker teruggestuurd, zodat gecontroleerd kon worden of de deelnemers ook daadwerkelijk de correcte kamers gevonden hadden.

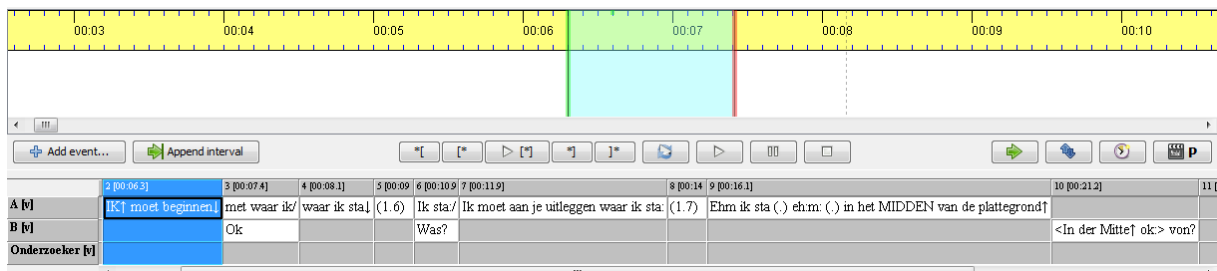
Het succes en de benodigde tijd van het bereiken van punt A en punt B werd apart van het totale succes en de totale benodigde tijd gemeten. Op deze manier kon een nog nauwkeurigere analyse plaatsvinden van de invloed van het L2-niveau op de twee rollen. Een koppel was alleen succesvol in het gehele experiment, als ze beide punten gevonden hadden en in de daarvoor gegeven tijd van tien minuten naar kamer B toe waren gelopen. Deze tijdlimiet werd vastgesteld omdat uit proefexperimenten bleek dat het een realistisch tijdbestek is voor het uitvoeren van de taak. De LaRa-koppels uit het corpus van onderhavig onderzoek hadden hiervoor gemiddeld 8:43 minuten nodig. De testgroep die het experiment in de L1-modus uitgevoerd heeft, was vergeleken met de

LaRa-koppels rond de twee minuten sneller. Zij hadden gemiddeld 6:39 minuten nodig. Door de tijdlimiet hadden de deelnemers daarnaast de motivatie om de taak zo snel mogelijk uit te voeren. Na tien minuten werd het gesprek door de onderzoeker afgebroken, tenzij de deelnemers graag door wilden gaan om het experiment af te ronden. In dit geval werd het experiment desalniettemin als onsuccesvol beschouwd.

4.1.6. Transcriptie

De opgenomen gesprekken werden, tot een maximale lengte van tien minuten, met behulp van het transcriptieprogramma *EXMARaLDA Partitur-Editor*¹⁵ getranscribeerd. Hiervoor werd het audiobestand van de gesprekken geïmporteerd en vervolgens aan tekstsegmenten gekoppeld. Een tekstsegment bestaat uit een zinvolle eenheid, zoals een zin of een zinsgedeelte. Door deze stukken aan het geluid te koppelen kan in het bestand een tekstsegment aangeklikt worden en wordt meteen het erbij horende geluid afgespeeld. Voor de twee deelnemers, de onderzoeker en eventuele personen op de achtergrond werd in de *speakertable* een kaart aangemaakt met informatie over de proefpersonen zoals de naam ofwel een afkorting, het geslacht en hun moedertaal. Elke spreker kreeg vervolgens een regel in de transcriptie toegewezen, die onder elkaar kwamen te staan. Deze regels lopen gelijk aan de tijd door, waardoor het bestand er als volgt uitziet:

Grafiek 2: Transcriptie in de EXMARaLDA Partitur-Editor. De gele regel staat voor het audiobestand, de onderste drie regels geven de verschillende sprekers weer. Het gemarkeerde stuk in het audiobestand is gekoppeld aan het gemarkeerde tekstsegment.

In deze screenshot is de koppeling van een tekst- met en geluidssegment te zien: In segment 2 zegt spreker A tussen 00:06:03 en 00:07:04: "Ik moet beginnen". In het daarop volgende tekstsegment (3) spreken A en B tegelijkertijd. Aangezien de tekstregels van de sprekers altijd aan de tijd gekoppeld zijn, wordt het gelijktijdige spreken in de *Partitur-Editor* aangegeven door de tekst van beide sprekers onder elkaar te zetten. Grijs vlakken betekenen geen spraakactie. Spreekpauzes worden weergegeven door de tijd ervan tussen haakjes aan te geven zoals in segment 5 en 8. Zo mogelijk werden deze pauzes aan een spreker toegewezen. Het was echter niet altijd duidelijk door wie de pauze ontstond en van wie de volgende reactie werd verwacht. In dit geval werd ervoor gekozen om de pauze in de regel van die spreker te zetten die als volgende de spreekbeurt overnam. Voor de weergave van paralinguïstische factoren als spreeknelheid, intonatie, geluidsniveau en geluiden als lachen, kuchen of zuchten werd er een lijst met conventies opgesteld (bijlage 9). Door deze vastgelegde schrijfwijze konden ook non-verbale aspecten in het transcript opgenomen worden. Het doel van de transcriptie was om een analyse van de toegepaste communicatieve

¹⁵ Een gedetailleerde beschrijving van het programma en een link voor de download is te vinden op de website www.exmaralda.org.

strategieën (zie 5.7.) en van de verschillende manieren van de uitvoering van de taak (zie 4.2.1.) door te kunnen voeren.

4.2. Corpus

Het in dit onderzoek gebruikte materiaal werd vergaard door studenten in de jaren 2012 en 2013. Bij alle experimenten werden dezelfde instrumenten en dezelfde werkwijze toegepast, zodat ze met elkaar vergeleken konden worden. Om de bruikbaarheid en de consistentie van het materiaal te waarborgen, werden alle opnamen en transcripten door de onderzoekster, een native speaker van het Duits, gecontroleerd en gecorrigeerd. Onbruikbaar materiaal, zoals opnamen waarbij stukken van het gesprek ontbreken, werd in dit proces verwijderd, om de betrouwbaarheid te verhogen.

Het corpus omvat de opnamen en transcripten van in totaal 56 gesprekken, waarvan 40 in de LaRa- en 16 in de L1-modus. De 40 LaRa-experimenten zijn onderverdeeld in de categorieën *hoog-hoog*, *hoog-laag*, *laag-hoog* en *laag-laag*. Binnen elke categorie zijn tien experimenten afgenomen om een zo breed mogelijk spectrum aan C-testscorecombinaties te bereiken. Om een uitspraak te kunnen doen óf en hóe succesvol de experimenten waren, werden bij alle afgenomen experimenten de tijden tot het bereiken van de punten A en B en de totale tijd berekend. Hiervoor werd het moment gekozen waarop de proefpersonen ervan overtuigd waren dat ze het punt hebben gevonden. Dit werd gecontroleerd aan de hand van de plattegronden die na afloop van het experiment met de ingetekende looproute naar de onderzoeker teruggestuurd werden. De 'tijd punt 1' (zoals in de analyse genoemd) is de tijd vanaf het begin van het experiment tot het identificeren van punt A. De 'tijd punt 2' is de tijd vanaf het identificeren van punt A tot het bereiken van punt B. De 'tijd totaal' is de tijd vanaf het begin van het experiment tot het bereiken van punt B. Deze tijden maken onderdeel uit van het corpus. Daarnaast werd in het corpus opgenomen of het experiment succesvol was. Als zowel punt A als punt B binnen tien minuten bereikt werden, was het experiment succesvol. Er werd echter ook voor punt A en punt B afzonderlijk gekeken of het vinden van deze punten succesvol was. Een koppel dat dus niet succesvol was, kan alsnog bij het vinden van alleen punt A (of in zeldzame gevallen van alleen punt B) succesvol zijn geweest. Het corpus omvat tevens de C-testscores van alle 112 deelnemers, de gemiddelde C-testscore van elk koppel en de gegevens uit de enquête van 110 deelnemers.

4.2.1. Strategieën ter uitvoering van het experiment

In De opzet zag was bepaald dat de koppels het experiment in twee stappen uitvoeren: het identificeren van punt A en vervolgens het lopen naar punt B. In de eerste van deze twee fases is daarom de *volger* de actievare gesprekspartner, in de tweede fase is dit de *gids*. De meeste koppels hebben deze rolverdeling toegepast, maar enkele koppels hebben alternatieve oplossingsstrategieën ontwikkeld. De volgende strategieën zullen in het vervolg worden besproken:

- het overslaan van punt A
- het wisselen van rollen

Vergeleken met de andere koppels (zie 5.3.) kon koppel 11 (*hoog-laag*) het experiment heel snel uitvoeren. Binnen 258 seconden was de *volger* (Nederlands, C-testscore van 56%) bij punt B aangekomen. Desalniettemin moest het experiment als niet succesvol worden geteld, aangezien de eerste fase overgeslagen werd. In plaats van eerst punt A te identificeren, legde de *gids* (Duits, C-testscore van 26%) aan de hand van markante punten zoals het trappenhuis uit, hoe de *volger* moest lopen ("Geh erstmal zur Treppe von da wo du bist. Wenn du bei der Treppe bist hast du schon fast

alles geregelt."¹⁶). De *volger* moest dus eerst zelfstandig een route naar de trap zoeken. Vervolgens legde de *gids* vanaf dit punt uit hoe hij naar kamer B kon komen. Ook koppel 12 (*laag-hoog*) paste een soortgelijke strategie toe. Nadat de *volger* (Duits, C-testscore van 76%) uit had gelegd waar hij zich bevond, was de *gids* (Nederlands, C-testscore van 42%) nog niet helemaal zeker van zijn standplaats. Om toch door te kunnen gaan, werd niet geprobeerd om kamer A precies te bestemmen, maar stelde de *gids* een alternatief voor: "Ik denk dat je eerst naar de rechterkant van het gebouw moet en dan naar beneden zien te komen." De *volger* zocht het eerste stuk van de route ook in dit geval zelf uit. Zodra de *gids* de positie van de *volger* zeker wist, nam hij de instructies weer over. Ook zij hoorden met 334 seconden bij de snellere koppels.

Een andere strategie voor het identificeren van punt A was het omdraaien van de rollen in de eerste fase. In plaats van dat de *volger* uitlegde waar zijn kamer is, probeerden sommige *gidsen* om door gestructureerde vragen erachter te komen. De *gids* (Duits, C-testscore van 9%) van koppel 9 (*hoog-laag*) bijvoorbeeld, probeerde door vragen te achterhalen in welke kamer de *volger* (Nederlands, C-testscore van 51%) zich bevond. Hiervoor gebruikte hij en de symbolen en de vorm van de kamers ter oriëntatie: "Irgendwas wo man Kaffee trinken kann, ist das bei dir in der Nähe?", "Bist du in der Nähe von diesen vier dreieckigen Räumen?". Gezien het feit dat de C-test van de *gids* vrij laag is, leek het een goede tactiek dat hij de actievare rol innam. Echter, het duurde relatief lang (300 seconden) totdat hij punt A gevonden had. Dit kwam omdat hij veel vragen moest stellen om er zeker van te zijn in welke kamer de *volger* zat. Ook een L1-koppel paste deze strategie toe. Meteen in het begin van het experiment stelde de *gids* van koppel 50 (*DU-DU*) voor om door vragen de positie van de *volger* vast te stellen. Hiervoor gaf hij steeds twee opties: "Bist du in einem Raum oder auf einem Flur?", "Ist dein Raum dreieckig oder viereckig?", "Befindet er sich in der Nordhälfte oder in der Südhälfte?", "Ist er links oder rechts?". Op deze manier kon hij punt A heel snel identificeren (87 seconden).

Koppel 23 uit de groep *laag-hoog* draaide de rollen in de tweede fase om. Eerst probeerde de *gids* (Duits, C-testscore van 79%) aan de *volger* (Nederlands, C-testscore van 41%) uit te leggen hoe hij moest lopen. Echter, door de pijlen raakten beide deelnemers in de war. De *volger* stelde daarom voor om zelf een route uit te zoeken: "Jij kan toch ook zeggen in welk hokje jij zit en dan maak ik zelf de route wel. Of mag dat niet?". De *gids* was het eens met het voorstel en legde aan de *volger* uit waar hij zich bevond. Punt B kon snel door de *volger* geïdentificeerd worden en op basis hiervan probeerde hij zelf een route te zoeken. Nadat hij ook eerst problemen met het eenrichtingsverkeer had, was het toch de *gids* die met een oplossing voor een looproute kwam ("Ich glaube, du kommst da nicht hin. Oh doch, doch, ganz außenrum."). Aangezien de *volger* al wist naar welke kamer hij toe moest, kon hij met maar weinig instructies de weg zelfstandig lopen. Deze alternatieve strategie heeft ervoor gezorgd dat beide deelnemers bij de tweede fase betrokken waren en dat punt B op zich snel bereikt kon worden. Echter, in het vervolg van het gesprek legde de *volger* nog een keer uit hoe hij gelopen was. Hieruit bleek dat de route toch niet helemaal goed was, wat tot een vertraging leidde en waardoor het koppel de tijdlimiet van tien minuten overschreed.

Deze voorbeelden laten zien dat ook koppels die in de analyse als niet succesvol beschouwd werden, (gedeeltelijk) succesvol waren. Het werd duidelijk dat alternatieve strategieën een oplossing kunnen bieden als het L2-niveau van de deelnemers sterk verschilt. Het bleek in sommige gevallen zinvol te zijn dat de deelnemer met het lagere L2-niveau de actievare rol innam, aangezien de kans groter was

¹⁶ De citaten uit de transcripten zijn voor de betere leesbaarheid lichtelijk aangepast.

dat hij door de ander begrepen werd. Het overslaan van een deelopdracht bevorderde het succes in zoverre als hierdoor, ondanks eventuele problemen in de eerste fase, wel het uiteindelijke doel bereikt kon worden.

4.3. Verwerking

De data werd met kwantitatieve methoden geanalyseerd om de in hoofdstuk 3 besproken hypothesen te toetsen. Hiervoor werden het succes en de tijden van de verschillende stappen in samenhang gebracht met de C-testscores en de antwoorden uit de enquêtes. Deze data werden in een *Excel*bestand samengevat dat als uitgangspunt voor de statistische analyse werd gebruikt. In dit overzicht zijn de gegevens van alle deelnemers per koppel samengevoegd. Voor elk koppel werd een regel aangemaakt waarin de C-testscore en de antwoorden uit de vragenlijst van beide deelnemers opgenomen zijn. Erachter zijn de gegevens van het koppel te vinden. Hierbij horen de gemiddelde waarde van beide C-tests, de informatie of de punten A en B bereikt werden, of het experiment succesvol was en de bijhorende tijden. Als één punt of beide punten niet bereikt werden, werd een *missing value* in plaats van de tijd ingevuld. Op basis van dit moederbestand werden drie *Excel*bestanden aangemaakt met de voor de analyse benodigde data: één bestand waarin de voor de analyse relevante gegevens van alle koppels opgenomen zijn, één met alleen de gegevens van de LaRa-koppels en één met alleen de gegevens van de L1-koppels. Deze *Excel*tabellen werden in het statistiekprogramma *SPSS* geïmporteerd. Met behulp van *SPSS* werden vervolgens de hypothesen getoetst om de vraagstellingen te kunnen beantwoorden. De resultaten zullen in hoofdstuk 5 worden besproken.

5. Resultaten

De in hoofdstuk 3 opgestelde vraagstellingen werden met behulp van een statistische analyse getoetst. In dit hoofdstuk zullen de resultaten worden besproken. Nadat er een overzicht geschetst wordt van de uitkomsten van de C-test en van de enquête, zullen de verschillen in effectiviteit van de communicatiemodi LaRa en L1 met elkaar vergeleken worden. Vervolgens wordt gekeken welke invloed de C-testscore op het succes van de LaRa-communicatie heeft en of er een taalniveau bepaald kan worden vanaf welke de LaRa-communicatie het meest succesvol is. Daarna zal getoetst worden of er nog andere voorspellers van het succes en van de benodigde tijd zijn. Aan het eind van dit hoofdstuk zal nader in worden gegaan op de asymmetrie in het toepassen van luistertaal tussen Nederlanders en Duitsers.

5.1. Resultaten C-test

De C-testscores van de proefpersonen die het experiment in de LaRa-modus uitgevoerd hebben, zijn over bijna de gehele schaal van 0 tot 100 verdeeld¹⁷. Hierbij wordt een verschil tussen de Nederlandse en de Duitse deelnemers zichtbaar, dat in dit stuk besproken zal worden. De laagste C-testscore van alle deelnemers bedraagt 4,9%, de hoogste 98,1%. Terwijl twaalf personen (1 Nederlander, 11 Duitsers) in de enquête aangaven dat ze de L2 nooit hebben geleerd, heeft geen enkele deelnemer een C-testscore van 0% behaald. Dit zou kunnen worden verklaard door het feit dat de talen verwant zijn en dat er enkele overeenkomsten bestaan. Sommige woorden die in de C-test aangevuld moesten worden, zijn in beide talen bijna hetzelfde. Een voorbeeld in de Duitse C-test is het stuk "Umsatz u ____ zwei Pro ____ gesteigert wer ____". Dit lijkt sterk op de Nederlandse equivalenten 'omzet', 'twee', 'procent' en 'worden'. De in dit stuk gezochte woorduitgangen van de woorden 'Prozent' en 'werden' zijn, op de 'c' in plaats van 'z' in 'Prozent' na, precies dezelfde als in het Nederlands. Daarnaast komt het woord 'Prozent' twee regels verder nog een keer uitgeschreven voor, waardoor de correcte schrijfwijze geïnduceerd en de spelfout vermeden kon worden. Als alleen deze twee lacunes correct ingevuld werden, kon al een score van 2,8% in de C-test bereikt worden. Voor de Nederlandse C-test geldt hetzelfde. Een voorbeeld voor antwoorden die gemakkelijk afgeleid kunnen worden, is het woord 'chauffeur'. Dit woord bestaat ook in het Duits, ook al met een lichtelijk andere betekenis¹⁸. In de C-test moest 'chauffeur' zelfs twee keer ingevuld worden: "De chau ____" en twee regels eronder "De buschau ____". Aangezien de term 'buschauffeur' al in de titel van deze tekst voorkomt, was het voor de proefpersonen eenvoudig om deze lacune correct in te vullen. Ook in de tekst komt de term 'chauffeur' uitgeschreven terug. Met alleen deze twee termen kond 2,78% van de C-testscore behaald worden. Ondanks het feit dat twaalf van de 80 proefpersonen de respectievelijk andere taal nooit geleerd hebben, is het dus niet verbazingwekkend dat de laagste bereikte C-testscore op 4,9% ligt.

Onderstaande tabel laat zien dat zowel in de groep van de Nederlandse als in de groep van de Duitse deelnemers hele lage en hele hoge scores behaald werden. De gemiddelde waarden van beide groepen liggen heel dicht bij elkaar. Echter, de standaarddeviatie toont aan dat de verdelingen sterk

¹⁷ De resultaten van de deelnemers die het experiment in de L1-modus uitgevoerd hebben, blijven buiten beschouwing.

¹⁸ De Duitse term 'Chauffeur' wordt voornamelijk voor betaalde bestuurders van privé- en zakenauto's gebruikt en wekt de associatie met rijkdom en een hoge sociale status. Voor de Nederlandse term 'buschauffeur' wordt in het Duits 'Busfahrer' gebruikt. Desalniettemin is het voor een native speaker Duits absoluut begrijpelijk wat hiermee bedoeld wordt.

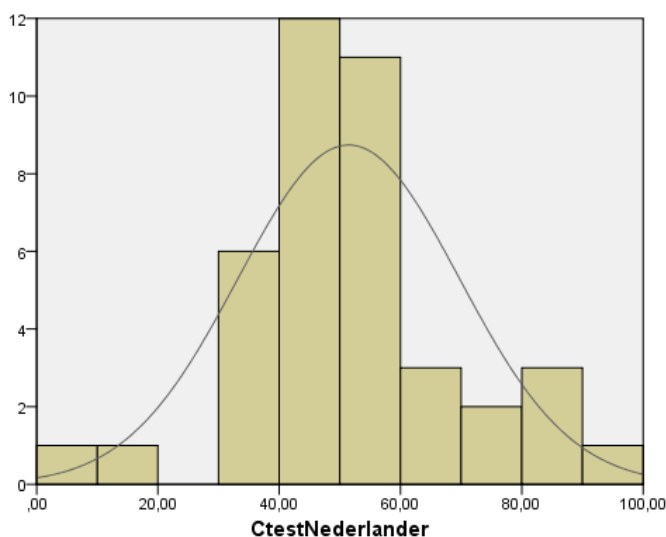
verschillen. Terwijl de scores van de Nederlanders dichter rond het gemiddelde liggen, zijn de scores van de Duitsers breder verspreid.

Tabel 1: Overzicht van de C-testresultaten van alle deelnemers (n=80) en opgesplitst in Nederlanders (n=40) en Duitsers (n=40).

Testgroep	Minimum	Maximum	Gemiddelde	Standaarddeviatie
Alle deelnemers	4,9 ¹⁹	98,1	52,2	25,1
Nederlanders	4,9	95,8	51,5	18,3
Duitsers	5,0	98,1	52,9	30,7

Uit de verdeling van de C-testscores van de Nederlanders komt naar voren dat 23 deelnemers, dus meer dan de helft, een score tussen de 40% en de 60% hebben bereikt. Opvallend is dat maar twee deelnemers een score van onder de 30% hebben. Aan de andere kant zijn er ook maar 9 deelnemers die een score van meer dan 60% hebben. Het grootste gedeelte van de C-testscores ligt dus rond het gemiddelde van 51,5%. De meeste deelnemers hebben dus een aardig begrip van de Duitse taal, maar er zijn er niet veel die de taal op een hoog niveau beheersen. Tegelijkertijd zijn er ook amper proefpersonen die over helemaal geen L2-kennis beschikken. Dat kan verklaard worden met de resultaten van de enquête (zie 5.2.). Hieruit blijkt dat bijna alle Nederlandse deelnemers ooit Duits door formele educatie hebben verworven.

Grafiek 3: Verdeling van de C-testscore van de Nederlandse deelnemers (n=40). Op de x-as staat de C-testscore, op de y-as staat het aantal deelnemers dat deze score heeft bereikt.

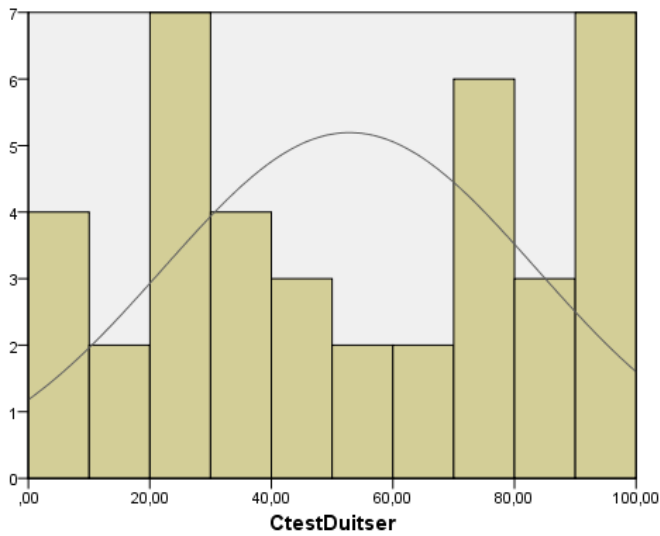

Bij de Duitsers daarentegen is de verdeling heel anders. Terwijl de gemiddelde C-testscore van 52,9% bijna gelijk is aan die van de Nederlandse deelnemers, zijn de scores van de Duitsers breder verspreid. Dertien deelnemers hebben een C-testscore van onder de 30%, zestien hebben een score van boven de 70%. In het gebied ertussen zijn maar elf proefpersonen die een score tussen de 30%

¹⁹ In deze tabel en in alle volgende zijn de resultaten op één cijfer achter de komma afgerond. Hierdoor bedraagt de som in enkele gevallen meer of minder dan 100%.

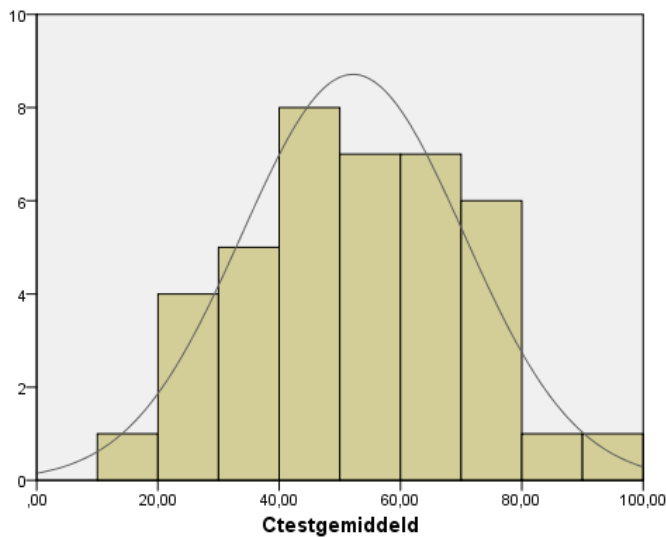
en de 70% hebben bereikt. Dit laat zien dat de meeste Duitse proefpersonen de Nederlandse taal of op een vrij laag of op een heel hoog niveau beheersen. Uit de enquête (5.2.) blijkt dat dit verschil veroorzaakt wordt door het feit dat de mate waarin de Duitse deelnemers L2-contact hebben sterk verschilt. Terwijl rond een kwart van hen aangaf nooit Nederlands te hebben geleerd, heeft meer dan de helft aangegeven dat ze in Nederland wonen of woonden. Daaruit resulteert dat de Duitse deelnemers een veel heterogenere groep vormen. Dat laten ook de C-testscores zien.

Grafiek 4: Verdeling van de C-testscore van de Duitse deelnemers (n=40). Op de x-as staat de C-testscore, op de y-as staat het aantal deelnemers dat deze score heeft bereikt.

Aan de hand van de C-testresultaten werden de deelnemers aan elkaar gekoppeld. De bedoeling was om koppels te vormen die gezamenlijk een zo breed mogelijk spectrum aan C-testscores hebben. De gemiddelde C-testscore van de koppels ligt tussen de 15,6% en de 90,3% ($m=52,16$, $s=18,31$). Onderstaande grafiek laat zien dat de verdeling van de gemiddelde C-testscore van de koppels over de gehele schaal gelijkmatig is. 37 koppels, dus bijna alle koppels hebben een gemiddelde score tussen de 30% en de 80%, maar er zijn ook koppels die een gemiddelde hogere of lagere score hebben. Echter, er is geen enkel koppel dat gezamenlijk een score van onder de 15% of boven de 91% heeft. Aangezien er maar weinig Nederlandse deelnemers met een dergelijke lage of hoge C-testscore waren, was het vormen van dergelijke koppels nauwelijks mogelijk. Desalniettemin is het gelukt om koppels met een breed spectrum aan gemiddelde C-testscores te vormen. De voorwaarde voor het experiment is zodoende gegeven.

Grafiek 5: Verdeling van de gemiddelde C-testscore van de LaRa-koppels (n=40). Op de x-as staat de C-testscore, op de y-as staat het aantal koppels dat deze score hebben bereikt.

5.2. Resultaten enquête

De blootstelling aan de L2 werd gemeten met behulp van een enquête. De L2-blootstelling werd opgesplitst in vragen naar familie en vrienden die de L2 als moedertaal spreken, naar de manier waarop de L2 geleerd werd, naar het taalcontact in het dagelijkse leven, naar een verblijf in het respectievelijk andere land en naar de frequentie van bezoeken aan het andere land. Ook werd naar de attitude tegenover de andere taal gevraagd. In deze paragraaf zullen de uitkomsten van de enquête worden besproken. Hierbij zal alleen op de deelnemers worden ingegaan die het experiment in de LaRa-modus uitgevoerd hebben. De L1-deelnemers blijven buiten beschouwing.

Als we kijken naar het aantal respondenten dat familie en/of vrienden hebben die native speakers van de L2 zijn, valt op dat het percentage Duitsers met Nederlandse familie ofwel vrienden aanzienlijk hoger is. Dit kan verklaard worden door het feit dat een groot aantal Duitse deelnemers in Nederland woonde. Bij de Duitsers komen de waardes voor 'familie/vrienden met L2 als moedertaal' en 'verblijf in een Nederlandstalig land'²⁰ van meer dan 3 maanden' precies overeen (53,8%, n=39). Als we diegenen die ooit in Nederland hebben gewoond buiten beschouwing laten, is het 50% (n=18) van de deelnemers dat aangeeft Nederlandse familie en/of vrienden te hebben. Dit kan verklaard worden door het feit dat de Duitse deelnemers door Nederlandse onderzoekers geworven werden en daardoor gedeeltelijk uit hun kennis- en vriendenkring komen. Andere deelnemers komen via het Nederlandse instituut van de universiteit in Münster. Ook bij hen kan ervan uitgegaan worden dat de kans vrij hoog is dat zij contacten in Nederland hebben. De manier van werven had dus invloed op de uitkomst van deze vraag. Bij de Nederlanders zijn de verhoudingen anders. Slechts 5,1% (n=39) van de Nederlandse deelnemers heeft aangegeven meer dan 3 maanden in het Duitstalige buitenland²¹ doorgebracht te hebben. Het percentage van de proefpersonen dat Duitstalige familie en/of vrienden hebben, is met 20,5% dan ook aanzienlijk lager.

²⁰ Alle Duitse respondenten die aangaven meer dan drie maanden in het Nederlandstalige buitenland doorgebracht te hebben, zaten in Nederland.

²¹ De twee Nederlandse respondenten die aangaven meer dan drie maanden in het Duitstalige buitenland doorgebracht te hebben, zaten in Zwitserland ofwel Oostenrijk.

De manier waarop Nederlanders en Duitsers de respectievelijke L2 geleerd hebben, verschilt sterk. Slechts één deelnemer van de Nederlanders die het experiment in de LaRa-modus uitgevoerd hebben, gaf aan dat hij nooit Duits heeft geleerd (2,6%, n=39). Bij de Duitse LaRa-deelnemers zijn het er elf (28,2%, n=39) die aangeven dat ze nooit Nederlands hebben geleerd. Bij de vraag naar de manier waarop de L2 verworven werd, waren twee antwoordmogelijkheden voorgegeven: 'door formele educatie' en 'door interactie'. Daarnaast bestond de mogelijkheid om onder 'anders' een alternatieve leermethode te noemen. Meerdere antwoorden waren mogelijk. Onderstaand overzicht laat zien dat bijna alle Nederlandse proefpersonen door formele educatie Duits hebben geleerd. Bij de Duitsers zijn het rond de twee derde. Terwijl interactie bij de Nederlanders een duidelijk kleinere rol bij de taalverwerving heeft gespeeld, was dit voor de Duitsers de voornaamste manier om Nederlands te leren. Andere methoden van taalverwerving werden door de Nederlanders bijna niet gebruikt, maar wel door een vijfde van de Duitsers. Hier werd drie keer 'wonen in Nederland' aangegeven, wat in principe ook onder 'interactie' valt. Andere genoemde manieren zijn 'televisie kijken', 'lezen' en 'zelfstudie'. De enige Nederlander die de L2 op een andere manier verworven heeft, gaf 'Duitse televisie kijken' als leermethode aan.

Tabel 2: Manier van taalverwerving van de Nederlandse (n=38) en Duitse deelnemers (n=28). Hierin zijn alleen deelnemers opgenomen die de antwoordmogelijkheid 'nooit Nederlands/Duits geleerd' in vraag 4 van de enquête niet aangevinkt hebben.

Testgroep	Formele educatie	Interactie	Anders
Nederlanders	94,7%	23,7%	2,7%
Duitsers	64,3%	71,4%	21,4%

De meest directe vraag naar de L2-blootstelling ging over het taalcontact met de L2 in het dagelijkse leven. De deelnemers moesten inschatten hoe vaak ze in de volgende zes situaties aan de Duitse ofwel Nederlandse taal blootgesteld zijn: thuis, werk/school, media, interactieve media, vrije tijd en in het algemeen. Op een schaal moest één van de volgende frequenties worden gekozen: nooit, dagelijks, wekelijks, maandelijks, jaarlijks.

Tabel 3: Frequentie van het L2-contact van de Nederlandse deelnemers (n=39, behalve 'thuis': n=38) in verschillende situaties.

Situatie	Nooit	Jaarlijks	Maandelijks	Wekelijks	Dagelijks
Thuis	78,9%	5,3%	10,5%	5,3%	0%
Werk/school	61,5%	20,5%	7,7%	5,1%	5,1%
Media	20,5%	28,2%	46,2%	2,6%	2,6%
Interactieve media	35,9%	23,1%	23,1%	17,9%	0%
Vrije tijd	17,9%	61,5%	10,3%	10,3%	0%
Algemeen	20,5%	43,6%	30,8%	2,6%	2,6%

Tabel 4: Frequentie van het L2-contact van de Duitse deelnemers (n=39, behalve 'algemeen': n=37) in verschillende situaties. De waarde tussen haakjes geeft alleen de percentages van de Duitse deelnemers weer die nooit in een Nederlandstalig land hebben gewoond (n=18, behalve 'algemeen' n=17).

Situatie	Nooit	Jaarlijks	Maandelijks	Wekelijks	Dagelijks
Thuis	48,7% (66,7%)	12,8% (22,2%)	5,1% (5,6%)	7,7% (0%)	25,6% (5,6%)
Werk/school	28,2% (50%)	15,4% (27,6%)	7,7% (5,6%)	5,1% (0%)	43,6% (16,7%)
Media	17,9% (33,3%)	23,1% (38,9%)	12,8% (11,1%)	10,3% (11,1%)	35,9% (5,6%)
Interactieve media	12,8% (22,2%)	15,4% (22,2%)	33,3% (50%)	7,7% (0%)	30,8% (5,6%)
Vrije tijd	12,8% (16,7%)	28,2% (50%)	17,9% (27,8%)	23,1% (5,6%)	17,9% (0%)
Algemeen	13,5% (29,4%)	24,3% (35,3%)	16,2% (23,5%)	2,7% (0%)	43,2% (11,8%)

Aangezien meer dan de helft van de Duitsers, maar nauwelijks iemand van de Nederlandse deelnemers²² meer dan drie maanden in het buurland door heeft gebracht, zijn de testgroepen heel verschillend. Door ze op te splitsen werd getracht om de groepen beter met elkaar te kunnen vergelijken.

Uit de antwoorden blijkt dat de Duitse deelnemers vaker contact met de Nederlandse taal hebben dan andersom. Dit geldt voor alle situaties en voor zowel de testgroep waarin alle Duitse deelnemers opgenomen zijn als ook voor de Duitsers die nooit een langere tijd in Nederland door hebben gebracht (met uitzondering van 'vrije tijd'). Voornamelijk op professioneel vlak en via (interactieve) media komen de Duitse respondenten wekelijks of zelfs dagelijks in contact met de L2. Ook geven duidelijk meer Duitse deelnemers aan dat ze in het algemeen dagelijks in contact komen met de Nederlandse taal. Andersom is dit niet het geval, het grootste gedeelte van de Nederlanders zegt in het algemeen maar jaarlijks in aanraking te komen met het Duits. Opvallend is dat de Nederlanders op alle gebieden vaker aangaven nooit in contact te komen met de L2, behalve op het gebied van de media. Bijna de helft van de ondervraagde Nederlanders zegt maandelijks in contact te komen met het Duits via de media, terwijl de meeste Duitsers die niet in Nederland wonen of woonden, maar jaarlijks of zelfs nooit Nederlands in de media tegenkomt. Dit kan verklaard worden doordat in Nederland Duitse televisiezenders beschikbaar zijn en dat films, dus ook Duitse, niet gesynchroniseerd en alleen ondertiteld worden. In Duitsland zijn normaal gesproken geen Nederlandse televisiezenders beschikbaar. Ook worden alle films en televisieproducties voor het Duitstalige publiek gesynchroniseerd.

Onder de Nederlandse respondenten zijn het er maar heel weinig die überhaupt aangegeven hebben dat ze dagelijks contact met het Duits hebben. Dat betreft de gebieden 'werk/school', 'media' en 'algemeen'. De meeste Nederlandse deelnemers komen echter nooit of maar jaarlijks in contact met de L2. De meerderheid geeft aan dat ze thuis nooit contact met de Duitse taal hebben. Op het gebied van werk ofwel school zijn het er meer dan de helft. Dit kan eraan liggen dat de meeste

²² De twee Nederlandse deelnemers die meer dan drie maanden in Oostenrijk ofwel Zwitserland door hebben gebracht, vormen een hele kleine groep vergeleken met de Duitsers die in Nederland wonen ofwel woonden. Ook kan geen uitspraak erover getroffen worden in hoeverre zij in contact zijn gekomen met de Duitse standaardtaal. Daarom werd ervoor gekozen om geen aparte berekening voor hen te maken.

respondenten studeren en binnen hun studie voornamelijk met hun moedertaal en met het Engels in contact komen. In hun vrije tijd komt meer dan de helft van de Nederlandse respondenten jaarlijks met het Duits in contact. 79,5% van hen gaf in een andere vraag van de enquête aan (zie volgende alinea) dat ze of minder dan één keer of één tot vijf keer per jaar naar Duitsland reizen. Hier kan ervan uit worden gegaan dat een groot gedeelte van hen alleen op vakantie in contact komt met het Duits.

De gehele groep van de Duitse deelnemers heeft op alle vlakken vaker contact met de Nederlandse taal. Aangezien deze groep ook diegenen omvat die in Nederland wonen of woonden, is dit resultaat niet verbazingwekkend. Wat echter wel opvalt is dat het percentage dat aangeeft dagelijks contact met de L2 in de vrije tijd te hebben, relatief laag is (17,9%), gezien het feit dat rond de helft van de respondenten in Nederland woont of woonde. Uit de vergelijking van de frequentie van het algemene L2-contact door middel van een *Crosstabs* Chi-Kwadraattoets komt naar voren dat het verschil tussen Nederlanders en Duitsers significant is (chikwadraat=18,349, $p=0,001$). Echter, als dezelfde vergelijking doorgevoerd wordt tussen de Nederlanders en de Duitsers die nooit in Nederland hebben gewoond, blijkt het verschil niet significant te zijn (chikwadraat=1,048, $p=0,790$).

De laatste vraag die de L2-blootstelling van de deelnemers in kaart zou brengen, gaat over de frequentie van de bezoeken aan het buurland. Hiermee werd alleen Duitsland ofwel Nederland bedoeld en niet andere Duits- ofwel Nederlandstalige landen.

Tabel 5: Frequentie van de bezoeken aan Duitsland ofwel Nederland van de Nederlandse (n=39), van de Duitse deelnemers (n=39) en van de Duitse deelnemers die nooit in Nederland hebben gewoond (n=18).

Frequentie	Nederlanders	Duitsers	Duitsers die nooit in Nederland hebben gewoond
Nooit	15,4%	15,4%	27,8%
<1x/jaar	48,7%	17,9%	33,3%
1-5x/jaar	30,8%	7,7%	11,1%
5-10x/jaar	2,6%	2,6%	5,6%
>10x/jaar	2,6%	56,4%	22,2%

De uitkomst van deze vraag bevestigt de andere subvragen: De Duitse deelnemers zoeken het buurland significant vaker op dan de Nederlandse proefpersonen (chikwadraat=30,112, $p<0,000$). Bij de Duitse testgroep valt op dat er een grote kloof is tussen diegenen die meer dan tien keer per jaar naar Nederland komen en diegenen die minder dan één keer of zelfs nooit het buurland opzoeken. De oorzaak hiervoor is vermoedelijk dat een groot gedeelte van de Duitsers (53,8%) in Nederland woont of woonde. In de enquête is bij de vraag naar de bezoekfrequentie geen aparte antwoordmogelijkheid voor de respondenten die ten tijde van het onderzoek in het buurland woonden. Deze respondenten hebben daarom waarschijnlijk 'meer dan tien keer per jaar' aangevinkt. Aangezien de vraag over een verblijf in het buurland niet tot de actuele situatie beperkt is, kan niet helemaal zeker gezegd worden dat alleen de Duitsers die in Nederland wonen 'meer dan tien keer per jaar' aangegeven hebben. Echter, door het aparte percentage te bekijken van alleen de Duitsers die nooit in Nederland hebben gewoond, kan een wat duidelijker beeld geschetst worden. Deze groep verschilt niet significant van de Nederlanders (chikwadraat=7,833, $p=0,098$).

56,4% van de Duitsers zijn meer dan tien keer per jaar in Nederland, van diegenen die nooit in Nederland woonden zijn het 22,2%. Net zoals de C-testscores zijn ook de antwoorden op deze vraag bij de Duitsers breder verspreid dan bij de Nederlanders. Van de Nederlandse deelnemers geeft maar 2,6% aan meer dan tien keer per jaar naar Duitsland te reizen. De meesten zijn of minder dan één of één tot vijf keer per jaar in Duitsland. Het lijkt alsof dit tijdelijke vakantie in het buurland betreft.

Naast de L2-blootstelling werd ook de attitude onderzocht die de proefpersonen tegenover de L2 hebben. Ze werden gevraagd in hoeverre ze het met de volgende stellingen eens zijn: 'Ik vind Duits (ofwel Nederlands) een moeilijke taal om te leren' en 'Ik vind het leuk om Duits (ofwel Nederlands) te spreken'. Hierbij kwam uit dat de meeste deelnemers het leren van de L2 niet moeilijk vinden. De Nederlandse deelnemers hebben hier echter geen extreme mening over, niemand gaf aan het er volledig mee eens of oneens te zijn. De mening van de Duitse deelnemers is wat meer verdeeld, maar over het algemeen vinden zij het minder moeilijk om Nederlands te leren. Het verschil tussen Nederlanders en Duitser werd getoetst met een *Crosstabs* Chi-Kwadraattoets. Hierbij kwam uit dat dit verschil significant is (chikwadraat=10,441, $p=0,034$). Opvallend is dat de meeste Duitsers die nooit in Nederland hebben gewoond, het er niet mee eens zijn dat het Nederlands een moeilijk te leren taal is. Het verschil tussen de Duitse deelgroep en de Nederlanders is echter niet significant (chikwadraat=4,195, $p=0,241$). De Duitsers vinden het dan ook significant leuker dan de Nederlanders om de L2 te spreken (chikwadraat=17,311, $p=0,002$) of ze hebben hier geen mening over. Alleen drie Duitse proefpersonen gaven aan dat ze het niet eens zijn met de stelling dat het leuk is om Nederlands te spreken. Elf van hen zijn het er zelfs helemaal mee eens en vinden het heel leuk om Nederlands te spreken. Ook diegenen die nooit in Nederland woonden uiten zich over het algemeen positief over het spreken van de L2, maar het verschil tussen hen en de Nederlandse deelnemers is niet significant (chikwadraat=9,254, $p=0,055$). Onder de Nederlanders hebben zeven deelnemers geen mening over deze stelling. De rest van hen is relatief gelijkmatig verdeeld over een positieve en een negatieve attitude, waarbij twee het volledig eens en drie volledig oneens zijn met deze stelling.

Tabel 6: Attitude van de Nederlandse (n=38) en Duitse (n=39) deelnemers tegenover de L2. De waardes tussen haakjes zijn de berekening van alleen de Duitsers die nooit in Nederland woonachtig waren (n=18).

		Volledig mee eens	Mee eens	Geen mening	Oneens	Volledig oneens
L2 moeilijk om te leren						
	Nederlanders	0	11	4	23	0
	Duitsers	1 (0)	5 (2)	5 (4)	21 (10)	7 (2)
L2 leuk om te spreken						
	Nederlanders	2	13	7	13	3
	Duitsers	11 (3)	12 (4)	13 (10)	3 (1)	0 (0)

Met een *Linear Regression (Enter)* werd getoetst of deze factoren invloed hebben op het succes van het experiment (afhankelijke variabele). Hiervoor werden de gegevens van alle deelnemers gebruikt. Geen van de factoren was echter significant. Als dezelfde analyse doorgevoerd wordt met

de benodigde tijd als afhankelijke variabele, komt naar voren dat de attitude van de Nederlanders tegenover het Duits hiervoor wel een rol speelt ($\beta=-0,354$, $p=0,043$). Hoe leuker de Nederlanders het vinden om Duits te spreken, hoe minder tijd het koppel voor de uitvoering van het experiment nodig heeft. Aangezien de Duitsers over het algemeen sowieso een positievere houding tegenover de L2 hebben, heeft hun attitude minder invloed op het resultaat.

Concluderend kan gesteld worden dat de Duitse deelnemers gemiddeld een hogere L2-blootstelling hebben dan de Nederlandse proefpersonen. De Duitsers gaven vaker aan familie en/of vrienden te hebben die native speakers van het Nederlands zijn, ze komen op alle aangegeven gebieden vaker in contact met de L2, ze reizen vaker naar Nederland en meer van hen hebben meer dan drie maanden in Nederland doorgebracht. De laatste factor is natuurlijk van grote invloed op alle andere subvragen. Als de groep van de in Nederland wonende Duitsers buiten beschouwing wordt gelaten, lijken de resterende Duitse deelnemers nog steeds een hogere L2-blootstelling te hebben, maar dit kon door de statistische analyse niet bevestigd worden. Daarnaast laten de resultaten van de enquête zien dat de Duitsers die de Nederlandse taal geleerd hebben, dit op meerdere verschillende manieren hebben gedaan dan de Nederlanders die Duits hebben geleerd. Terwijl bijna alle Nederlanders aangegeven hebben, de L2 door formele educatie te hebben verworven en terwijl de interactie bij hen een kleinere rol speelt, hebben de Duitse respondenten op meerdere verschillende manieren Nederlands geleerd. Interactie werd zelfs vaker als leermethode genoemd dan formele educatie. Ook andere leermethoden als zelfstudie met een leerboek, via de media of door te lezen werden door de Duitsers genoemd. De Duitse deelnemers hebben dan ook een positievere attitude tegenover de L2 en vinden het minder vaak moeilijk om Nederlands te leren.

Als we de uitkomsten in samenhang brengen met de resultaten van de C-test, wordt duidelijk dat een verblijf in het respectievelijk andere land van grote invloed is op de taalbeheersing. Als de grote groep Duitsers die in Nederland woont echter buiten beschouwing wordt gelaten, valt op dat de L2-kennis van de Duitsers sterk verschilt. Sommigen hebben een hoge L2-blootstelling en hebben daardoor vermoedelijk ook een hogere C-testscore. Aan de andere kant zijn er echter ook veel Duitsers die in de C-test heel laag scoorden. De Nederlanders daarentegen hebben grotendeels een gemiddelde C-testscore van rond de 50%. Dit kan verklaard worden door het feit dat bijna alle Nederlanders in het hele land tijdens hun schoolonderwijs het vak Duits volgen. Op Duitse scholen wordt, op het grensgebied na, maar zelden Nederlandse les aangeboden (Ribbert & Ten Thije (2007): 76). Dit verschil in het onderwijssysteem leidt tot het resultaat dat de Nederlanders door de formele educatie een meer solide kennis van de buurtaal op konden bouwen, maar zelden meer dan een gemiddelde C-testscore bereiken. Naast het schoolonderwijs hebben de Nederlandse deelnemers namelijk een relatief lage L2-blootstelling. Bij de Duitse proefpersonen wordt duidelijk dat een groot gedeelte de L2 nooit heeft geleerd. Dit is terug te zien in het hoge percentage lage C-testscores. Echter, een grote groep van de Duitse deelnemers heeft vermoedelijk bewust ervoor gekozen om de Nederlandse taal op verschillende manieren te leren en om zelfs in het buurland te gaan wonen. Hierdoor konden enkele deelnemers een vrij hoge C-testscore behalen.

5.3. Vergelijking LaRa en L1

Door het experiment in LaRa en in L1 uit te voeren, werd getoetst of het überhaupt geschikt is en in beide communicatiemodi succesvol uitgevoerd kan worden. De resultaten van de testgroep (L1) dienden tevens ter vergelijking met de resultaten uit de LaRa-communicatie. De vergelijking in het onderzoek van Bahtina-Jantsikene (2013: 137) laat zien dat de communicatie in L1-modus niet

significant beter verliep dan in de LaRa-modus. Deze uitkomst kan door onderhavig onderzoek niet bevestigd worden. Sterker nog, de resultaten komen overeen met de bevindingen van Van Mulken en Hendriks (2012), waaruit blijkt dat L1 effectiever is dan LaRa. De analyse van de data laat zien dat 17 van de 40 LaRa-koppels in het experiment succesvol waren (42,5%). Hun gemiddelde snelheid ligt bij 523 seconden ($n=35$, $s=175$). Als we apart naar de twee punten kijken, wordt duidelijk dat 32 koppels (80%) punt A hebben kunnen bereiken. Voor het vinden van punt B ontbrak in de meeste gevallen de tijd. Daarnaast zijn er twee koppels (5%) die alleen punt B hebben gevonden. Dit komt omdat zij alternatieve strategieën ter uitvoering van het experiment toe hebben gepast (zie 4.2.1.). Van de 16 L1-koppels waren er 12 succesvol (75%). De gemiddelde duur ligt bij 399 seconden ($n=16$, $s=149$). Of er daadwerkelijk van een verschil tussen de twee groepen gesproken kan worden voor wat betreft het succes, werd door middel van een *Crosstabs* Chi-Kwadraattoets berekend. Hieruit blijkt dat er een significant verschil zit tussen de groepen (chikwadraat (1)=4,835, $p=0,028$). Verder werd gekeken of het verschil qua benodigde tijd ook significant is. Uit de *Independent Samples T*-toets blijkt dat dit inderdaad het geval is ($t=2,45$, $df=49$, $p=0,018$). Het geobserveerde verschil tussen de LaRa- en de L1-groep is dus niet alleen toevallig, maar het is zowel qua succes als qua benodigde tijd significant. Dit resultaat bevestigt hypothese 1.a., het experiment kan in beide communicatiemodi succesvol uitgevoerd worden. Ook hypothese 1.b. wordt bevestigd, de communicatie in de L1-modus is namelijk effectiever dan in de LaRa-modus. De L1-koppels bereiken vaker beide punten en hebben hier gemiddeld minder tijd voor nodig dan de LaRa-deelnemers. De vergelijking laat echter ook zien dat een kwart van de L1-koppels het experiment niet succesvol uit kon voeren. De reden hiervoor was bij één koppel dat ze rond een half minuut boven de tijdlimiet lagen. Dit zou kunnen liggen aan een verschil in de cognitieve vaardigheden van de deelnemers waardoor sommigen meer moeite hadden om zich op de plattegrond te oriënteren. Deze vaardigheden werden voorafgaand niet gemeten en kunnen daarom dan ook niet in de analyse mee worden genomen. Bij de andere drie koppels werden of punt A of beide punten niet gevonden. Aan de hand van de tekeningen in de plattegronden wordt echter duidelijk dat de *gidsen* in alle drie gevallen heel dicht bij punt A waren. Ze konden de *volgers* dan ook binnen de gegeven tijd naar punt B leiden. Één van de drie *volgers* is hierbij een klein stukje te ver gelopen, waardoor ook punt B als niet bereikt beschouwd werd. Het wordt dus duidelijk dat naast de taal ook andere factoren zoals nauwkeurigheid en cognitieve vaardigheden invloed op het resultaat hebben.

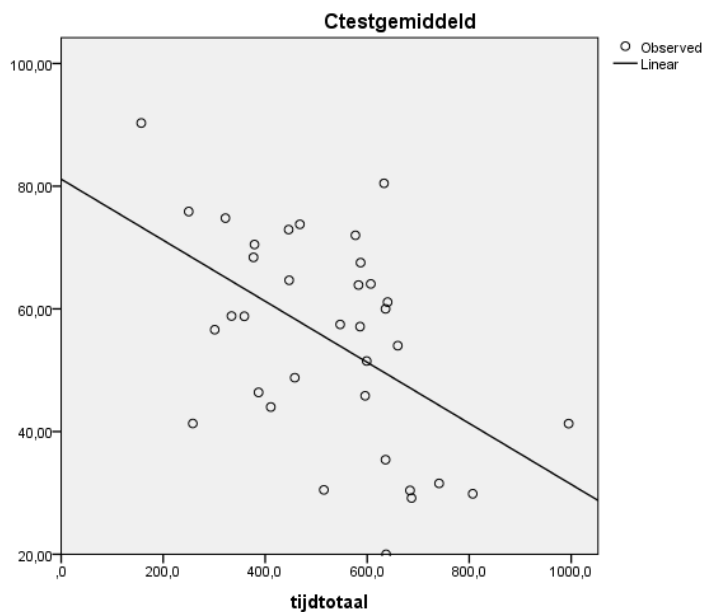
5.4. Het belang van het L2-niveau in LaRa-communicatie

Om te toetsen in hoeverre het L2-niveau van invloed is op het succes van de LaRa-communicatie, werden de koppels in twee groepen ingedeeld: diegenen die het experiment succesvol uitgevoerd hebben en diegenen die niet succesvol waren. Door middel van een *Independent Sample T*-toets werd berekend of er een verschil tussen de succesvolle en de niet-succesvolle koppels is. Het resultaat toont aan dat dit inderdaad het geval is. Terwijl de succesvolle koppels een gemiddelde *C*-testscore van 62,3% ($s=18,3$) hebben, ligt de gemiddelde score bij de niet-succesvolle koppels bij 44,6% ($s=12,9$). Uit de *T*-toets blijkt dat dit verschil significant is ($t=-3,588$, $df=37,96$, $p=0,001$), hypothese 2.a. werd dus bevestigd. Opvallend hierbij is dat alleen koppels met een gemiddelde score van 44% en hoger in het experiment succesvol waren. Er zijn weliswaar ook koppels met een hogere score die niet beide punten konden vinden, maar uit de onderzoeksresultaten blijkt dat de score van 44% bij deze koppels het minimum was om de taak succesvol uit te voeren. Daarnaast komt uit de analyse echter ook naar voren dat een hoge gemiddelde *C*-testscore geen garantie is voor het succesvol uitvoeren van het experiment. Drie koppels met een score van boven de 70% konden

alleen punt A, maar niet punt B binnen het tijdbestek vinden. Dit zou eraan kunnen liggen dat de deelnemers niet een probleem met de taal hadden, maar met de opdracht doordat hun oriëntatievaardigheden minder sterk zijn. Een andere verklaring is dat LaRa-communicatie voor diegenen die de L2 heel goed beheersen en wellicht zelfs elke dag gebruiken, onnatuurlijk voelt (Bahtina-Jantsikene (2013): 140).

Met een *Pearson Bivariate Correlation* werd getoetst of er naast het succes ook een samenhang bestaat tussen de C-testscore van het koppel en de benodigde tijd. Uit deze analyse blijkt dat de gemiddelde C-testscore inderdaad een significante voorspeller is ($r=-0,508$, $p=0,002$) van de tijd die de koppels voor het uitvoeren van de taak nodig hebben. De negatieve correlatie geeft aan dat koppels met een hogere gemiddelde C-testscore gemiddeld minder tijd nodig hadden voor het uitvoeren van het experiment dan koppels met een lagere gezamenlijke score, hetgeen in onderstaande grafiek zichtbaar wordt. Hierin zijn ook koppels opgenomen die niet succesvol waren, aangezien ze langer dan 600 seconden over het experiment deden. Sommige opnamen werden echter na het overschrijden van de tijdlimiet gestopt. Deze koppels werden in de berekening niet meegeteld.

Grafiek 6: Invloed van de gemiddelde C-testscore van de LaRa-koppels op de totale benodigde tijd. Op de x-as staat de tijd, op de y-as staat de C-testscore.

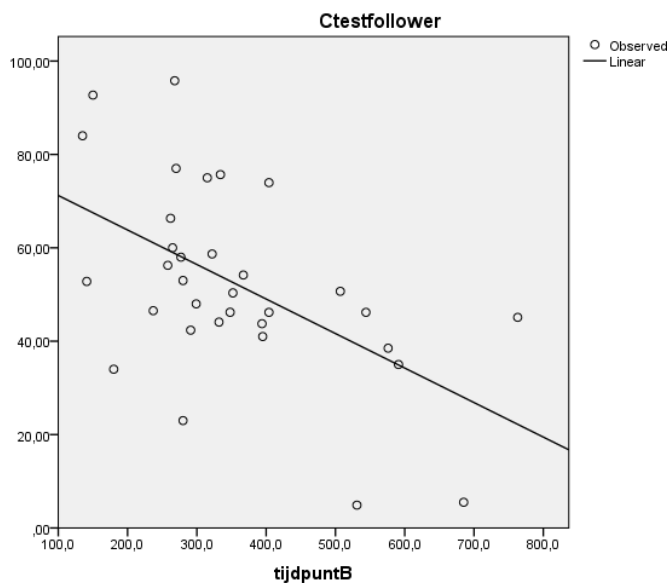

Zoals in 5.1. en 5.2. beschreven hangt de C-testscore ervan af of de deelnemer de andere taal actief verworven heeft en in welke mate hij aan de L2 blootgesteld is. Aangezien koppels met een hoger algemeen L2-niveau vaker in het experiment slagen en voor de uitvoering minder tijd nodig hadden, kan gesteld worden dat er voor het Nederlands en het Duits geen sprake kan zijn van een volledig *inherent* LaRa. De hypothesen 2.b. en 3.b. zijn zodoende bevestigd. Ook hypothese 3.a. lijkt bevestigd te zijn. Er kan echter niet van uit worden gegaan dat de geobserveerde minimale C-testscore van 44% in deze testgroep een algemeen geldige voorwaarde voor LaRa-communicatie is. Om vraag 3 te beantwoorden, zou dus nog meer onderzoek gedaan moeten worden naar een 'drempel', dus een gemiddelde C-testscore vanaf welke LaRa-communicatie mogelijk is.

Daarnaast werd gekeken naar de invloed van de L2-kennis van de deelnemers los van elkaar op de twee fases in het experiment. De opzet zorgt ervoor dat de deelnemers afhankelijk van hun rol in deze fases in verschillende mate actief zijn. In fase 1 is de *volger* over het algemeen actiever, in fase 2 is dit in de meeste gevallen de *gids*. Zoals in 4.2.1. beschreven, bestaan er uitzonderingen waar de koppels een alternatieve strategie toegepast hebben. Desalniettemin wordt ervan uitgegaan dat de L2-kennis van de *gids* in de eerste fase meer invloed heeft op het succes en op de benodigde tijd (hypothese 4.a.) en de L2-kennis van de *volger* daarentegen in de tweede fase van groter belang is (hypothese 4.b.).

Uit de analyse blijkt dat hypothese 4.a. niet bevestigd wordt. De *Independent Samples T*-toets laat weliswaar zien dat de gemiddelde C-testscore van de *gidsen* lager is bij de koppels die punt A niet hebben bereikt ($m=45,1\%$, $s=29,8$) dan bij de 32 koppels die punt A wel bereikt hebben ($m=59,3\%$, $s=27,4$). Echter, dit verschil is niet significant ($t=-1,287$, $df=38$, $p=0,206$). Uit de *Pearson Bivariate Correlation* blijkt dan ook dat de C-test van de *gids* geen voorspeller is van de tijd die benodigd is om punt A te identificeren ($r=0,193$, $p=0,267$). Om te toetsen of misschien het gezamenlijke L2-niveau van de deelnemers of zelfs de C-testscore van de *volger* in deze fase belangrijker zijn, werden aanvullende berekeningen uitgevoerd. Hieruit blijkt dat ook de gemiddelde C-testscore van de koppels niet significant is voor het succes ($t=-1,806$, $df=38$, $p=0,079$) en voor de benodigde tijd ($r=-0,140$, $p=0,422$) in de eerste fase. De C-testscore van de *volger* is eveneens niet significant voor het succes ($t=-1,351$, $df=38$, $p=0,185$) en voor de benodigde tijd ($r=0,016$, $p=0,926$). De C-testscore van de *volger* is daarentegen wel van invloed op zowel het succes als ook de benodigde tijd voor het vinden van punt B. Door middel van de *Independent Samples T*-toets werd berekend dat de gemiddelde C-testscore van de *volgers* van de 21 koppels die niet succesvol waren bij 39,8% ($s=18,4$) ligt. Bij de 19 succesvolle koppels ligt de gemiddelde score van de *volger* bij 56,9% ($s=21,1$). Dit verschil in de C-testscores is significant ($t=-2,743$, $df=38$, $p=0,009$). Ook voor de benodigde tijd voor het lopen naar punt B is de C-testscore van de *volger* significant. Uit de *Pearson Bivariate Correlation* resulteert een waarde van $-0,538$ ($p=0,001$). Hypothese 4.b. is hiermee bevestigd, de L2-kennis van de volger is in de tweede fase van invloed op het succes en de benodigde tijd.

Grafiek 7: Invloed van de gemiddelde C-testscore van volger op de benodigde tijd voor het vinden van punt B. Op de x-as staat de tijd, op de y-as staat de C-testscore.

De grafiek laat zien dat de meeste koppels voor deze tweede fase tussen de 250 en de 400 seconden nodig hadden. Er wordt ook zichtbaar dat koppels tendentiekus minder tijd nodig hadden voor het vinden van punt B als de *volger* beter in de C-test scoorde. Daaruit volgt dat koppels waarvan de *volger* een hogere C-testscore heeft, een grotere kans hebben om het experiment binnen de gegeven 10 minuten af te ronden en om succesvol te zijn. Of de koppels dan ook in het gehele experiment succesvol waren, kan uit deze grafiek niet afgeleid worden, aangezien dit mede afhankelijk is van de benodigde tijd voor het identificeren van punt A. Echter, de *Independent Samples T*-toets bevestigt dat bij de in het hele experiment succesvolle koppels de gemiddelde C-testscore van de *volgers* hoger is ($m=55,8\%$, $s=4$) dan bij de koppels die het experiment niet succesvol uitvoerden ($m=42,1\%$, $s=5,3$). De *Pearson Bivariate Correlation* laat verder zien dat de C-testscore van de *volger* een significante voorspeller van de benodigde tijd van het gehele experiment is ($r=-0,475$, $p=0,004$). Dit is echter geen verrassing omdat het totale succes samengesteld is uit het succes in fase A en B. Alleen koppels die ook punt B gevonden hebben, worden in het gehele experiment als succesvol beschouwd.

Uit deze analyses kan geconcludeerd worden dat de hypothesen 2.a. en 2.b. bevestigd werden. De gemiddelde C-testscore van de koppels heeft een significante invloed op het succes van het experiment en op de tijd die zij voor de uitvoering nodig hebben. Hoe hoger de gezamenlijke L2-kennis is, hoe effectiever de koppels het experiment uitgevoerd hebben. Binnen deze testgroep was een gemiddelde C-testscore van 44% de laagste waarmee een koppel succesvol was. Hierdoor werden de hypothesen 3.a. en 3.b. bevestigd, er kon echter geen L2-niveau bepaald worden dat minimaal noodzakelijk is voor het succesvol toepassen van LaRa.

Punt A werd door de meerderheid van de koppels geïdentificeerd, aangezien ook koppels met een lage gemiddelde score met tien minuten genoeg tijd hadden om de eerste fase af te ronden. De C-testscore van de *gids* is hierop echter niet van invloed en hypothese 4.a. moet worden verworpen. Er komt verder naar voren dat ook de gemiddelde C-testscore van het koppel en het L2-niveau van de *volger* niet van invloed zijn op het succes en de benodigde tijd in de eerste fase. Dit zou aan kunnen duiden dat het identificeren van punt A, vergeleken met de rest van het experiment, makkelijker is en dat de L2-kennis in het algemeen minder belangrijk is. Een andere verklaring zou kunnen zijn dat in deze fase eerst een *common ground* (Bahtina-Jantsikene (2013): 95f.) ontwikkeld moet worden, waarbij beide gesprekspartners in dezelfde mate betrokken zijn. Voor het vinden van punt B daarentegen is de C-testscore van de *volger* wel van significante invloed. In deze fase wordt zowel het succes van het vinden van punt A als de benodigde tijd beïnvloed door de L2-kennis van de passievere gesprekspartner. Hypothese 4.b. wordt dus bevestigd. Daaruit kan geconcludeerd worden dat de tweede fase moeilijker is en van de passieve gesprekspartner een hogere L2-kennis vergt.

5.5. Voorspeller van het succes in LaRa

Om te kunnen bepalen welke factoren invloed hebben op het succes van de LaRa-communicatie, werden het succes van het experiment en de benodigde tijd in verband gebracht met een aantal variabelen. Met een *Linear Regression (Forward)* analyse werden de factoren berekend die de grootste invloed uitoefenden. Als afhankelijke variabelen werd voor de eerste analyse het succes van het experiment en voor de tweede analyse de benodigde tijd gekozen. De onafhankelijke variabelen als potentiële voorspeller zijn de antwoorden uit de enquête op de vragen naar familie en/of vrienden die de L2 als moedertaal spreken, naar de manier van taalverwerving, naar het taalcontact, naar een verblijf in het respectievelijk andere land en naar de frequentie van de bezoeken aan het

buurland. Daarnaast werden de gemiddelde C-testscore, de score van de Duitser en van de Nederlander, en de score van de *gids* en de *volger* als onafhankelijke variabelen gebruikt. Deze factoren werden als mogelijke voorspellers beschouwd. Het resultaat laat zien dat alleen het algemene L2-contact van de Duitser een significante voorspeller van het succes is ($\beta=0,168$, $p=0,001$). Hoe vaker de Duitse deelnemers in het algemeen in contact komen met de Nederlandse taal, hoe groter de kans dat het experiment door het koppel succesvol uitgevoerd wordt. De L2-blootstelling van de Nederlanders is daarentegen geen significante voorspeller van het succes. Dit resultaat wordt bevestigd door dezelfde regressieanalyse, waarbij de benodigde tijd als afhankelijke variabele gezet werd. Ook hier is de L2-blootstelling van de Duitse deelnemers van invloed. Hun De frequentie van hun bezoek is de meest significante voorspeller van de tijd die voor de uitvoering van het experiment benodigd was ($\beta=-0,497$, $p=0,004$). Dit betekent dat hoe vaker de Duitse deelnemer in Nederland komt, hoe minder tijd voor de uitvoering van het experiment nodig was. In combinatie met de C-testscore van de *volger* is de frequentie van de bezoeken aan het buurland van de Duitsers ($\beta=-0,406$, $p=0,016$) nog steeds een significante voorspeller van de benodigde tijd ($\beta=-0,327$, $p=0,049$). Een hogere C-testscore van de *volger* resulteert in een snellere uitvoering. Dat de L2-kennis van de *volger* een grote invloed heeft op de benodigde tijd, werd in 5.4. al getoond. De opbouw van het experiment leidt ertoe dat de L2-kennis van de *volger* medebepalend is voor het succes. Het feit dat de L2-blootstelling van alleen de Duitse deelnemers een voorspeller is van het succes, is echter niet met de opzet van het experiment te verklaren. Zoals in 5.2. beschreven, zitten in de groep Duitsers die een hele hoge bezoekfrequentie aangegeven hebben, voornamelijk diegenen die in Nederland wonen. Hier kan ervan uit worden gegaan dat hun L2-blootstelling heel hoog is en dat zij het Nederlands daardoor receptief beter kunnen begrijpen dan anderen die minder of zelfs nooit in Nederland komen. Aangezien de Nederlandse deelnemers door formele educatie een solide L2-kennis op hebben kunnen bouwen (zie 5.2.), speelt hun L2-blootstelling een minder belangrijke rol.

Er kan geconcludeerd worden dat naast het L2-niveau van de *volger* ook de L2-blootstelling van invloed is op het succes en de benodigde tijd van het experiment. Hypothese 5.a. werd bevestigd. Echter, hierbij moet gespecificeerd worden dat alleen de L2-blootstelling van de Duitse deelnemers significant is. In het volgende hoofdstuk zal deze asymmetrie nader worden onderzocht.

5.6. Asymmetrie

De in 5.5. besproken resultaten duiden al aan dat er een asymmetrie tussen de Nederlandse en de Duitse deelnemers bestaat. Om deelvraag 6 te kunnen beantwoorden werd gekeken of ook de C-testscore van één van de deelnemers een significante voorspeller is van het succes en van de tijd. Dit werd berekend voor het gehele experiment, maar ook apart voor fase A en B. Aangezien de Duitse testgroep, zoals in 5.2. getoond, qua L2-blootstelling sterk uiteenloopt, werd de testgroep opgesplitst. Eerst werd een berekening voor alle LaRa-koppels ($n=40$) gemaakt, en vervolgens werd een tweede testgroep aangemaakt met alleen de koppels waarvan de Duitse deelnemer nooit in Nederland heeft gewoond ($n=19$). Op deze manier wordt de factor van de ongelijke L2-blootstelling beperkt en kunnen de Nederlandse en de Duitse deelnemers beter met elkaar vergeleken worden. De gemiddelde C-testscore binnen de tweede testgroep is bij de Nederlanders 48,7% ($s=17,1$) en bij de Duitsers 34,4% ($s=24,9$). De doorsnede van de gemiddelde C-testscores van de koppels ligt bij 41,5% ($s=15,1$). Het gemiddelde L2-niveau van de Nederlanders uit deze testgroep komt bijna overeen met het gemiddelde uit de gehele groep (51,5%). Het gemiddelde van de Duitsers die nooit in Nederland hebben gewoond, is echter duidelijk lager dan het gemiddelde van de hele groep Duitsers (52,9%). Opvallend is dat ook binnen de kleinere testgroep de C-testscore van de Duitsers

een hogere standaarddeviatie heeft dan van die van de Nederlanders. De vergeleken met de complete groep (52,2%) gemiddeld lagere C-testscore van de koppels hangt samen met de lagere score van de Duitsers, aangezien die van de Nederlanders voor deze kleinere testgroep bijna dezelfde is.

Ten eerste werd door middel van een *Linear Regression (Enter)* analyse getest of de C-testscores van de Nederlanders en de Duitsers een significante invloed hebben op het totale succes. Hieruit blijkt dat de C-testscore van de Nederlandse deelnemers geen significant effect op het succes van het experiment heeft ($\beta=0,091$, $p=0,524$), die van de Duitsers echter wel ($\beta=0,501$, $p=0,001$). Een tweede regressieanalyse, waarbij de totale tijd in plaats van het succes als afhankelijke variabele werd gekozen, laat zien dat hierop zowel het L2-niveau van de Nederlanders ($\beta=-0,375$, $p=0,018$) als dat van de Duitsers ($\beta=-0,393$, $p=0,014$) van invloed is. Voor beiden geldt dat hoe hoger het L2-niveau, hoe minder tijd zij als koppel voor het experiment nodig hadden. Vervolgens werden dezelfde regressieanalyses nog een keer voor de tweede testgroep doorgevoerd. In plaats van alle 40 koppels werden alleen die 19 bekeken waarvan de Duitse deelnemers nooit meer dan drie maanden in een Nederlandstalig land door hebben gebracht. Deze analyse schetst hetzelfde beeld: De invloed van de C-testscore van de Nederlanders is niet significant ($\beta=-0,002$, $p=0,991$), terwijl die van de Duitsers dat wel is ($\beta=0,481$, $p=0,043$). Daarentegen is binnen deze testgroep de C-testscore van de Nederlanders ($\beta=-0,414$, $p=0,163$) en de C-testscore van de Duitsers ($\beta=-0,163$, $p=0,568$) voor de totale tijd niet significant. Deze analyses bevestigen hypothese 6.a. dat de L2-kennis van de Duitsers een sterkere invloed heeft op het succes van de LaRa-communicatie dan die van de Nederlanders. Zelfs als de factor 'wonen in het buurland' voor de Duitse testgroep uitgesloten wordt, blijkt dit nog steeds van toepassing te zijn. Dit zou eraan kunnen liggen dat ook de Duitse proefpersonen die nooit in Nederland hebben gewoond, nog steeds gemiddeld een hogere L2-blootstelling hebben dan de Nederlanders (zie 5.2.). Ook zijn de C-testscores van de Duitsers veel uiteenlopend en zijn er zowel een aantal proefpersonen met een hele lage score als sommigen met een hele hoge score. Daarnaast zouden ook intralinguïstische factoren zoals door Gooskens et al. (to appear, 2015) beschreven, een rol kunnen spelen voor de asymmetrie in de *mutual intelligibility*.

Als we kijken naar de deelsuccessen binnen het experiment (het vinden van punt A en B), wordt duidelijk dat de C-tests van de Nederlanders en Duitsers of niet van invloed zijn of dat hier andere factoren een belangrijkere rol spelen. Voor het identificeren van punt A zijn de L2-kennis van en de Nederlandse deelnemers ($\beta=0,133$, $p=0,407$) en de Duitse proefpersonen ($\beta=0,240$, $p=0,137$) niet van significante invloed. Hetzelfde geldt voor de koppels waarvan de Duitse deelnemer nooit in Nederland heeft gewoond: ook bij deze testgroep zijn de waardes voor zowel de Nederlanders ($\beta=0,088$, $p=0,729$) als de Duitsers ($\beta=0,061$, $p=0,810$) geen significante voorspellers van het vinden van punt A. Voor wat betreft de tijd voor het identificeren van het eerste punt laat de regressieanalyse zien dat in de gehele groep de C-testresultaten van de Nederlanders ($\beta=0,126$, $p=0,467$) en de Duitsers ($\beta=-0,231$, $p=0,185$) niet van invloed zijn. Ook voor de testgroep met alleen koppels waarvan beide deelnemers nooit in het buurland hebben gewoond, geldt dat de C-testscores geen voorspellers van de benodigde tijd zijn (Nederlanders: $\beta=0,513$, $p=0,064$; Duitsers: $\beta=0,203$, $p=0,436$). Bij het identificeren van punt A heeft de L2-kennis dus geen invloed op en het succes en de benodigde tijd. Dit versterkt de aanname dat in de eerste fase een *common ground* opgebouwd wordt en dat de L2-kennis een ondergeschikte rol speelt (zie 5.4.).

In 5.4. werd aangetoond dat de C-testscore van de *volger* een voorspeller is van het vinden van punt B, maar ook dat de C-testscore van de Duitse deelnemers een significant effect heeft op het succes van de tweede fase ($\beta=0,490$, $p=0,001$). Het L2-niveau van de Nederlanders heeft daarentegen geen significante invloed ($\beta=0,077$, $p=0,590$). Dezelfde analyse werd tevens uitgevoerd voor de tweede testgroep, waaruit blijkt dat binnen deze groep en de score van de Nederlanders ($\beta=0,057$, $p=0,809$) en de score van de Duitsers ($\beta=0,388$, $p=0,111$) niet significant zijn.

Daarnaast werd ook voor de tweede fase van het experiment onderzocht welke invloed de C-testscores op de benodigde tijd hebben. Tegen de verwachtingen in blijkt uit de regressieanalyse dat het L2-niveau van de Nederlanders hierop van invloed is ($\beta=-0,473$, $p=0,005$), maar niet dat van de Duitsers ($\beta=-0,252$, $p=0,120$). Ook de analyse van de tweede testgroep toont dit resultaat. Bij de koppels waarvan de deelnemers nooit in het buurland hebben gewoond, is eveneens de C-testscore van de Nederlanders ($\beta=-0,701$, $p=0,016$) significant voor de benodigde tijd van fase B, maar niet die van de Duitsers ($\beta=-0,416$, $p=0,111$). Deze bevindingen komen niet overeen met de andere resultaten en lijken, tenminste voor de tweede fase, op een omgedraaide asymmetrie. Echter, als we naar de rolverdeling kijken wordt zichtbaar dat 25 Nederlanders en maar 15 Duitsers de rol van de *volger* hebben gekregen. In de subgroep van koppels waar de ongelijke L2-blootstelling beperkt werd, zijn het 11 Nederlanders en 8 Duitsers die de *volger* in het experiment zijn. Aangezien de C-test van de *volger* voor de tweede fase, maar ook voor het gehele experiment significant is, kan ervan uit worden gegaan dat er een samenhang bestaat met de ongelijkmatige rolindeling. Uit de overige resultaten blijkt dat voor het succes van het gehele experiment de L2-blootstelling en -kennis van de Duitsers belangrijker is dan die van de Nederlanders, ondanks het feit dat voor het vinden van punt B de score van de Nederlanders van groter belang is. Ook is in de complete testgroep de C-testscore van de Duitsers van belang voor het vinden van punt B. Het kan daarom ervan uitgegaan worden dat het daadwerkelijk de ongelijkmatige rolverdeling is die zich in dit resultaat voor punt B uit. Een omgedraaide invloed (de C-test van de *volger* is van invloed omdat meer Nederlanders in deze groep zitten) is dus niet heel waarschijnlijk.

De bovenstaande analyses bevestigen hypothese 6.a. Het succes van de LaRa-communicatie is zowel in de gehele testgroep als in de subgroep sterker afhankelijk van de C-testscore van de Duitsers. Dit laat zien dat ook als een buitenproportionele L2-blootstelling uitgesloten wordt, er nog steeds een evenwicht bestaat. De aparte analyses voor fase A en B tonen aan dat de C-testscores van beide deelnemers geen invloed hebben op het succes en de benodigde tijd voor het identificeren van punt A. In de tweede fase is de C-testscore van de Duitsers binnen de gehele testgroep van invloed. Als de koppels met een sterk verschillende L2-blootstelling buiten beschouwing worden gelaten, is de C-test score van geen van de twee significant. Voor de tijd in fase B is in beide testgroepen de C-test score van de Nederlandse deelnemer van belang. Dit heeft hoogstwaarschijnlijk te maken met het feit dat meer Nederlanders dan Duitsers de rol van de *volger* toegewezen kregen die in deze fase de passievere en daardoor de bepalendere gesprekspartner is.

Er kan geconcludeerd worden dat binnen het experiment zowel de L2-vaardigheid van de Duitse proefpersonen als die van de *volger* voorspellers zijn van het succes van de LaRa-communicatie. Dit komt overeen met de overige resultaten.

5.7. Communicatieve strategieën in LaRa

Naast de beschreven resultaten uit mijn eigen analyse zullen ook de resultaten van de bacheloronderzoeken (zie hoofdstuk 1) besproken worden. Hiervoor werd gebruik gemaakt van hetzelfde corpus. De onderzoeken richtten zich op communicatieve strategieën die in de LaRa-gesprekken ingezet werden. Het voorkomen van deze communicatieve verschijnselen werden in samenhang gebracht met het L2-niveau van de proefpersonen. Doel van de studies was eveneens om in kaart te brengen door welke factoren een succesvolle Nederlands-Duitse LaRa-communicatie wordt gekenmerkt. Hierbij werden de volgende drie strategieën onderzocht:

- *meta-communicative devices*
- repairstrategieën
- *code-switching*

De term *meta-communicative devices* (MCDs) werd geïntroduceerd door Bahtina-Jantsikene (2013) en betreft een aantal gespreksstrategieën. Deze strategieën kunnen bewust en onbewust door zowel de spreker als de luisteraar in LaRa ingezet worden om tot wederzijds begrip te komen (2013: 21, 45). Zij onderscheidt hierbij de volgende vier MCDs:

- MCD1 wordt ingezet om tot een gezamenlijk begrip van de situatie en van het doel van de interactie te komen.
- MCD2 doelt op het creëren van een gezamenlijk oriëntatie systeem in tijd en ruimte.
- MCD3 waarborgt het begrip van linguïstische uitingen in het gegeven discours.
- MCD4 bevat overige strategieën ter controle of het gezegde begrepen werd.

Doel van het onderzoek van Bahtina-Jantsikene is om te achterhalen of er een samenhang bestaat tussen het toepassen van MCDs en de L2-kennis, de L2-blootstelling en de attitude tegenover de andere taal. Haar studie leverde als resultaat dat alle door haar onderzochte Russisch-Estische koppels MCDs gebruikten. Echter, hoe hoger hun gezamenlijke L2-kennis en de L2-blootstelling van de koppels was, hoe meer MCDs zij toepasten. Er kon dus inderdaad een samenhang vastgesteld worden. Terwijl Bahtina-Jantsikene (2013: 62) observeerde dat MCD2 en 4 het meest gebruikt werden, bleek uit het onderzoek van Van de Ridder (2013) dat in de LaRa-communicatie tussen Nederlanders en Duitsers MCD2 en 3 door beide gesprekspartners het meest toegepast werden. Voornamelijk MCD2 werd vaak gebruikt, waarbij het in de meeste gevallen richtingsaanwijzingen betrof. Extra oriëntatie bieden door middel van de structuur van de plattegrond, de symbolen in de kamers of de vorm van de kamers werd minder toegepast. Bij de gevallen waarin MCD3 gebruikt werd, gaat het voornamelijk om harder praten. Daarentegen werden de strategieën langzamer praten, herhalen of woorden gebruiken die in beide talen bijna hetzelfde zijn, minder gebruikt. Het aantal toegepaste MCDs bleek echter niet samen te hangen met het L2-niveau en met de L2-blootstelling van de proefpersonen.

De vergelijking van het toepassen van MCDs tussen Nederlanders en Duitsers liet zien dat de Duitsers significant meer MCDs toepasten dan de Nederlanders. Echter, het aantal MCDs bleek geen effect te hebben op de effectiviteit van de LaRa-gesprekken, maar wel op de tijd die de koppels nodig hadden voor het uitvoeren van de taak (Van de Ridder (2013): 21). Hoe meer MCDs gebruikt werden, hoe minder tijd de koppels voor de uitvoering van het experiment nodig hadden.

Repair- of herstelstrategieën kunnen worden ingezet om uitingen die niet of verkeerd begrepen werden, te verhelderen. Het proces van een herstelsequentie begint met een uiting door spreker A die door spreker B niet begrepen wordt. Als B vervolgens aangeeft dat het gezegde niet of maar gedeeltelijk begrepen werd, heeft A de mogelijkheid om hierop in te gaan door - in zijn moedertaal of in de L2 - een repairstrategie toe te passen. Veelvoorkomende strategieën zijn herhalingen en herformuleringen (Beerkens (2010): 168). Optioneel kan door persoon B vervolgens bevestigd worden, of de repairstrategie tot begrip heeft geleid. Mocht dit niet het geval zijn, kan persoon B opnieuw onbegrip uiten.

Jonkergouw (2013) deed onderzoek naar de samenhang tussen het succes van de LaRa-gesprekken en de toegepaste herstelstrategieën. Ook werd gekeken of het L2-niveau invloed heeft op het gebruik van repairstrategieën. Op basis van het onderzoek van Beerkens (2010) werden de volgende strategieën onderscheiden:

- Toelichting
- Herhaling
- Herformulering
- Samenvatting

Uit de analyse komt naar voren dat voornamelijk koppels uit de groep *hoog-laag*, dus koppels waar een groot verschil tussen het L2-niveau van de twee deelnemers bestond, herhalingen als repairstrategie gebruikten. Voor de andere strategieën kon geen verschil in verband met het L2-niveau worden gevonden. Het bleek dan ook dat herstelstrategieën geen voorspeller zijn voor het succes in LaRa-communicatie. Schram (2013) concludeerde dat Nederlanders en Duitsers evenveel onbegrip uitten. Dit was voornamelijk het geval als het gezamenlijke taalniveau laag was, waarbij de aanleiding voor het onbegrip meestal van lexicale aard was.

De derde onderzochte strategie ter bevordering van het creëren van wederzijds begrip in LaRa is *code-switching*. Met *code-switching* (Backus & Jørgensen, 2011) wordt het afwijken van het taalpatroon door de deelnemers beschreven, dus als bijvoorbeeld de Nederlander in plaats van Nederlands iets in het Duits, in het Engels of misschien zelfs in een andere taal uit. Het kan dus gedeeltelijk worden beschouwd als onderdeel van de L2-L1-communicatie. *Code-switching* kan ter bevordering van het wederzijdse begrip bijdragen als een bepaalde term of uiting door de gesprekspartner in de L2 niet begrepen wordt. De voorwaarde voor het effectieve toepassen van *code-switching* is dat de gesprekspartner het als zulke kan interpreteren (Backus & Jørgensen (2011): 39).

Scholte Lubberink (2013) onderzocht de samenhang tussen het L2-niveau en de mate waarin *code-switching* toegepast werden. Hieruit bleek dat er geen significant verband was tussen het L2-niveau en het aantal *code-switches* die de proefpersonen toepasten. Echter, het L2-niveau van de gesprekspartner bleek tenminste voor de Nederlandse deelnemers wel een voorspeller te zijn voor de mate waarin *code-switches* toegepast werden. Als de Duitse gesprekspartner een laag L2-niveau had, switchten de Nederlanders vaker naar het Duits. In de gesprekken werden voornamelijk twee wisselpatronen toegepast (Scholte Lubberink, 2013: 25). Het ene betreft het overgaan van één gesprekspartner naar de taal van de ander. Het gesprek gaat voor een beperkt aantal beurten over naar één taal en er is sprake van een L1-L2-communicatie. Daarna wisselt de ene spreker weer terug naar zijn moedertaal. Het andere patroon betreft *code-switches* binnen één beurt van één spreker,

bijvoorbeeld als een term in de L2 gebruikt wordt. Dit heeft verder geen invloed op de verdere communicatie. Voor wat betreft het toepassen van verschillende types *code-switching* werd geen verschil in de frequentie vastgesteld tussen Nederlanders en Duitsers (ibid.).

Uit deze onderzoeken blijkt dat de communicatie strategieën *meta-communicative devices*, repairstrategieën en *code-switching* in de afgenomen experimenten geen voorspellers van het succes waren. Alleen een hoog aantal MCDs leidde tot een snellere uitvoering van het experiment, waaruit geconcludeerd kan worden dat strategieën ter bevestiging van de *common ground* zich positief op het begrip in de LaRa-communicatie uitwerken. MCDs werden het meest door de Duitse deelnemers toegepast, maar voor beide deelnemers gold dat er geen samenhang was met de L2-kennis en -blootstelling. Het uiten van onbegrip werd voornamelijk bij proefpersonen met een lage L2-kennis geobserveerd. De mate waarin repairstrategieën toegepast werden, was echter grotendeels niet afhankelijk van het L2-niveau. Alleen herhalingen konden het meest bij koppels met een groot verschil in het L2-niveau worden vastgesteld. *Code-switching* werd door Nederlanders en Duitsers even vaak toegepast. Dit stond dan ook niet in verband met het L2-niveau van de proefpersonen, maar wel met datgene van de gesprekspartner. Nederlanders wisselden vaker naar het Duits als hun Duitse gesprekspartner een laag taalniveau bleek te hebben. Of deze strategieën wellicht wel een effect op het succes van de LaRa-communicatie kunnen hebben als zij bewust worden ingezet, zal in de discussie (hoofdstuk 6.2.) worden besproken.

6. Conclusie en discussie

Afsluitend zal het onderzoek samengevat worden en een conclusie uit de resultaten worden getrokken. Vervolgens wordt de methode bereflecteerd en zullen voorstellen worden gedaan voor een mogelijk vervolgonderzoek.

6.1. Conclusie

Het doel van dit onderzoek was om de invloed van het L2-niveau in de communicatie tussen Nederlanders en Duitsers in *lingua receptiva* te bepalen en om te kijken in hoeverre er sprake is van een asymmetrie. De hoofdvraag werd als volgt geformuleerd:

Welk effect hebben het L2-niveau en de L2-blootstelling op het succes en de asymmetrie in de Nederlands-Duitse LaRa-communicatie?

De deelvragen luiden:

- 1. Kan het experiment zowel door twee native speakers als door twee sprekers in LaRa succesvol uitgevoerd worden?*
- 2. In hoeverre beïnvloedt de L2-kennis het succes van de LaRa-communicatie tussen Nederlanders en Duitsers en is er überhaupt sprake van inherent LaRa?*
- 3. Kan er een taalniveau vastgelegd worden vanaf welke de LaRa-communicatie het best werkt?*
- 4. Is het L2-niveau van de passievere gesprekspartner een voorspeller van het (deel-)succes in LaRa?*
- 5. Welke factoren hebben invloed op het succes van Nederlands-Duitse LaRa-communicatie?*
- 6. Is er sprake van een asymmetrie in Nederlands-Duitse LaRa-communicatie als het L2-niveau als factor bij de analyse betrokken wordt?*

Om deze vragen te beantwoorden werd een experiment opgezet waarbij 40 koppels bestaande uit een Nederlander en een Duitser *lingua receptiva* toepasten en gezamenlijk een taak moesten uitvoeren. Ter vergelijking werd hetzelfde experiment door 16 koppels, acht Nederlandse en acht Duitse, in de L1-modus uitgevoerd. De koppeling van de deelnemers vond plaats op basis van hun L2-kennis die door middel van een C-test getoetst werd. Het resultaat van deze test geeft hun globale L2-kennis weer, waarbij rekening werd gehouden met receptieve vaardigheden. Daarnaast werd de L2-blootstelling met behulp van een vragenlijst in kaart gebracht. De uitvoering van het experiment vond telefonisch via *Skype* plaats. Er werd geen gebruik gemaakt van de videofunctie, zodat de gesprekspartners elkaar alleen konden horen maar niet zien. Gezamenlijk moesten zij op twee van elkaar licht verschillende plattegronden twee punten identificeren. Hierbij waren de rollen verdeeld: de *volger* moest eerst zijn positie (punt A) in het gebouw beschrijven, zodat de *gids* hem vervolgens vanuit daar naar zijn standplaats (punt B) kon leiden. Het experiment werd als succesvol beschouwd als beide punten gevonden werden binnen de gezette tijdlimiet van tien minuten. Daarnaast werd de tijd die het koppel nodig had om beide punten te vinden als maatstaf gebruikt om te bepalen hoe goed ze in het experiment slaagden. Tevens werden voor het bereiken van de twee punten aparte

berekeningen van het succes en van de tijd gemaakt. Deze data konden vervolgens door middel van een statistische analyse in samenhang worden gebracht met de resultaten van de C-testscore en van de enquête.

De analyse van de C-test laat zien dat de L2-kennis van de Nederlandse en de Duitse deelnemers sterk verschilde. Ook al ligt de gemiddelde score van beide groepen heel dicht bij elkaar, de standaarddeviatie van de Duitsers is toch aanzienlijk hoger. Terwijl de meeste Nederlandse proefpersonen een middelmatige C-testscore van rond de 50% hebben, hebben de meeste Duitse deelnemers of een vrij lage of een vrij hoge score. Dit kan verklaard worden door het feit dat met uitzondering van één deelnemer alle Nederlanders in de enquête aangegeven hebben dat ze ooit Duitse les hebben gehad, maar dat ze verder niet vaak in contact komen met de Duitse taal. In Nederland is Duits een verplicht vak op school, in Duitsland is het echter de uitzondering dat Nederlandse les aangeboden wordt. Dat leidt ertoe dat de helft van de Duitse deelnemers nooit Nederlands heeft geleerd. De andere helft heeft hun L2-kennis door formele educatie en/of interactie verworven. Het gaat dan ook grotendeels om Duitsers die in Nederland woonachtig zijn of waren. Dientengevolge hebben zij meer L2-contact dan de Nederlandse deelnemers, waarvan slechts twee ooit in een Duitstalig land hebben gewoond. Echter, ook de Duitsers die nooit in Nederland hebben gewoond, hebben een grotere L2-blootstelling. Dit hangt vermoedelijk samen met het feit dat de deelnemers grotendeels binnen de kennisenkring van de onderzoekers en via het Nederlandse instituut in Münster werden geworven. De ongelijke verdeling van de C-testscores tussen de Nederlandse en de Duitse testgroep hangt dus samen met de verschillen in het onderwijssysteem en met de keuze van de deelnemers. Ook bleek uit de evaluatie dat de Duitse deelnemers een positievere attitude tegenover de L2 hebben dan de Nederlandse proefpersonen. Als de Nederlanders echter een positieve houding tegenover het Duits hebben, komt dit de benodigde tijd in het experiment ten goede.

In de statistische analyse werden de opgestelde hypothesen getoetst. Deze konden grotendeels bevestigd worden. De communicatie in de LaRa-modus werkt weliswaar minder goed dan tussen twee native speakers, maar het was mogelijk om het experiment zowel in L1 als in *lingua receptiva* succesvol uit te voeren (deelvraag 1). Voor de LaRa-gesprekken geldt dat hoe hoger het gemiddelde L2-niveau van de twee deelnemers, hoe groter de kans dat ze in het experiment slagen en hoe minder tijd ze ervoor nodig hebben. Echter, het lijkt erop dat een bepaalde gezamenlijke L2-kennis voor een succesvolle communicatie noodzakelijk is. In dit experiment met deze testgroep was dit een gemiddelde C-testscore van 44%. Daaruit valt af te leiden dat er geen sprake is van een volledig *inherent lingua receptiva* (Verschik, 2012) zoals dit bij de Scandinavische talen wel het geval is (deelvraag 2). Nederlands en Duits zijn dan ook niet alleen qua woordenschat en qua grammatica verschillender dan de Scandinavische talen, maar er zijn ook verschillen in het taalgebruik (Westheide, 1997), zoals verschillende ideeën over en uitingen van beleefdheid (ibid.). Ook enkele koppels met een relatief lage gemiddelde C-testscore waren gedeeltelijk succesvol en hebben punt A gevonden. Dit laat zien dat de LaRa-communicatie niet onmogelijk is als de gesprekspartners over een lage L2-kennis beschikken. Het is echter duidelijk moeizamer en in dit soort gevallen is Engels als *lingua franca* of, zo mogelijk, het gebruik van een lokaal dialect vermoedelijk de betere oplossing. Een minimaal taalniveau dat voor het toepassen van LaRa noodzakelijk is, kon weliswaar geobserveerd worden (44%), maar er kan geen algemeen geldige uitspraak over de aanwezigheid van een drempelvaardigheid in de L2 gedaan worden (deelvraag 3). In 6.2. zullen ideeën voor een vervolgonderzoek worden besproken.

Naast de gemiddelde L2-kennis van de koppels is de C-testscore van de *volger* van belang voor de uitkomst van het experiment. Voornamelijk in de tweede fase van het experiment is de L2-niveau van de *volger* bepalend, aangezien de *volger* in deze fase passiever is en de instructies van zijn gesprekspartner goed moet begrijpen en omzetten. De C-testscore van de *gids* is daarentegen niet van invloed (deelvraag 4) omdat in de eerste fase, waarin hij passiever is, vermoedelijk het creëren van een *common ground* een grotere rol speelt dan de taalkennis (Bahtina-Jantsikene, 2013). Een andere factor die invloed heeft op het succes van het experiment is de L2-blootstelling van de Duitse deelnemers (deelvraag 5). Hoe vaker zij in het algemeen contact met de Nederlandse taal hebben en hoe vaker zij naar Nederland reizen (ofwel als ze er wonen), hoe succesvoller de LaRa-communicatie is. Er is dan ook sprake van een symmetrie tussen de Nederlandse en de Duitse deelnemers (deelvraag 6). De C-testscore van de Duitsers heeft invloed op het succes van het experiment en de benodigde tijd. Zelfs als de koppels die een hele ongelijke L2-blootstelling hebben, uitgesloten worden, is het L2-niveau van de Duitsers nog steeds een voorspeller van het succes. Het L2-niveau van de Nederlanders speelt alleen een rol in de tweede fase, waar zij vaker de rol van de *volger* hebben. Er kan dus geconcludeerd worden dat de rolverdeling binnen het experiment een cruciale rol speelt, maar ook dat de asymmetrie niet alleen te verklaren is vanuit de opzet en de samenstelling van de testgroep. Aangezien zelfs bij de koppels waarvan beide deelnemers nooit in het buurland hebben gewoond, de C-testscore van de Duitsers bepalend is voor het succes, wordt vermoed dat ook intralinguïstische factoren een rol spelen bij de asymmetrie (Gooskens, Van Bezooijen, Van Heuven, to appear, 2015). Andere extralinguïstische factoren die in Scandinavië een rol spelen zijn economische en culturele machtsverhoudingen (Ház, 2005). Dit geldt ook voor Nederland en Duitsland, tenminste, wat betreft de economische superioriteit van Duitsland. Als men daarmee rekening houdt, zou men kunnen verwachten dat Nederland zich sterker op Duitsland oriënteert dan andersom. Men moet natuurlijk voorzichtig zijn verbanden op macroniveau direct in verband te brengen met interpersoonlijke communicatie, maar toch is er wel een verband te zien. Dit is namelijk in zoverre het geval dat in heel Nederland Duitse les op de middelbare school wordt gegeven, terwijl dat in Duitsland alleen in het grensgebied het geval is. Op professioneel gebied is het voor Nederlanders dan ook vaak van nut om over een goede beheersing van de Duitse taal te beschikken. Ook zijn Duitse cultuurproducten zoals films, muziek of literatuur in Nederland wijdverspreid en makkelijk toegankelijk. Desalniettemin is de attitude van de Nederlandse proefpersonen tegenover het Duits niet uitgesproken positief en sowieso negatiever dan de attitude van de Duitsers ten opzichte van het Nederlands (zie 5.2.). De redenen hiervoor zijn vermoedelijk in de gezamenlijke geschiedenis te zoeken (Ház, 2005).

De hoofdvraag van dit onderzoek kon beantwoord worden. Zowel L2-kennis als L2-blootstelling hebben invloed op het succes van de LaRa-communicatie. Hierbij blijkt dat voor het hele gesprek het gezamenlijke L2-niveau van de koppels een rol speelt, voor de aparte fases is de L2-kennis van de passievere gesprekspartner belangrijker. Daarnaast werd een asymmetrie tussen de deelnemers vastgesteld, aangezien de L2-kennis en -blootstelling van de Duitse gespreksdeelnemer sterker bepalend is voor het succes van de communicatie dan die van de Nederlanders.

6.2. Reflectie en vervolgonderzoek

Door middel van dit onderzoek konden de hypothesen getoetst en de vraagstellingen beantwoord worden. We hebben gezien dat de LaRa-communicatie tussen Nederlanders en Duitsers niet volledig *inherent* is en dat het succes van de communicatie sterker afhangt van de L2-kennis en -blootstelling van de Duitsers. Dit resultaat wordt bevestigd door andere onderzoeken (Ház, 2005; Gooskens, Van

Bezooijen, Van Heuven, to appear, 2015) over de extra- en intralinguïstische asymmetrie in de Nederlands-Duitse communicatie. Bij de analyse van de C-test en de enquête kwam naar voren dat de vastgestelde asymmetrie onder andere beïnvloed is door de keuze van de deelnemers. Om een nog beter beeld van de verhoudingen te krijgen, had de Nederlandse testgroep qua L2-kennis een meer heterogene moeten zijn. Hiervoor hadden we voorwaarden moeten opstellen en hadden de proefpersonen op basis van hun C-testscore geselecteerd moeten worden. Door daarnaast te zorgen dat de deelnemers qua opleiding, geslacht en leeftijd meer gevarieerd zijn, had de representativiteit en daarmee de validiteit van het onderzoek verhoogd kunnen worden.

In het onderzoek werd een minimale L2-kennis geobserveerd vanaf welke de deelnemers het experiment succesvol konden oplossen (gemiddelde C-testscore van 44%). Deze L2-kennis is gebaseerd op de C-test die weliswaar een beeld schetst van het globale L2-niveau (Grotjahn (2020): 215), maar die beperkt is tot de schriftelijke vaardigheden. L2-sprekers hebben echter de tendentie om geschreven taal beter te begrijpen dan gesproken (Lund (1991) in Blees, Mak, Ten Thije, to appear, 2004; Ház (2005): 23). De C-test zou daarom aangevuld kunnen worden door een luistertoets zoals door Gooskens et al. (to appear, 2015) ontworpen hebben. Bij deze toets is het van belang om een vertaalslag te maken van het gehoorde woord in de L2 naar het woord in de moedertaal. De test zou online doorgevoerd kunnen worden en zowel de doorvoering als de analyse zou niet veel tijd in beslag nemen. Zo zou de L2-kennis van de deelnemers op een simpele manier nog preciezer gemeten kunnen worden.

Een ander punt waar de opzet van het onderzoek verbeterd kan worden, is dat er geen toets van de oriëntatievaardigheden van de deelnemers werd afgenomen. Als meer over de cognitieve vaardigheden van de deelnemers bekend was geweest, had beter bepaald kunnen worden of problemen in de communicatie van talige of van cognitieve oorsprong zijn. Een voorbeeld voor een dergelijke toets is de *Mental Rotation Test* zoals door Peters (1995) beschreven. Hierbij moeten de proefpersonen abstracte vormen in verschillende posities herkennen. Op deze manier komt de onderzoeker meer te weten over hun ruimtelijk denkvermogen. Op basis hiervan hadden alleen deelnemers gekozen kunnen worden die over hoge cognitieve vaardigheden beschikken, zodat deze factor in het onderzoek uitgesloten had kunnen worden. Deze constatering komt overeen met de conclusie van Bahtina-Jantsikene (2013: 145) die dezelfde onderzoeksopzet heeft toegepast. In de enquête bij de vraag naar de bezoekfrequentie had tevens de antwoordmogelijkheid 'wonen in Duitsland (ofwel Nederland)' toegevoegd moeten worden. De deelnemers die ten tijde van het experiment in het buurland woonden, konden hier alleen 'meer dan 10 keer per jaar' aangeven. De frequente reizigers konden zodoende niet van hen onderscheiden worden.

In onderhavig onderzoek werd erop vertrouwd dat iemand die zichzelf een moedertaalspreker noemt en die in het land opgegroeid is waar deze taal gesproken wordt, over voldoende L1-kennis beschikt. Voor de vergelijking van de L1- en de LaRa-modus had de betrouwbaarheid verhoogd kunnen worden door de L1-deelnemers een C-test in hun moedertaal in te laten vullen. Op deze manier had een nog nauwkeuriger beeld van hun talige vaardigheden geschetst kunnen worden. Daarnaast had getoetst kunnen worden of de C-test überhaupt geschikt is voor L2-sprekers. Als hij namelijk door native speakers niet volledig ingevuld zou worden, zou de C-test niet aan de eis van Klein-Braley, Rantz (1982) (geciteerd in Faust (1985): 14) voldoen en zou voor andere teksten of voor een andere taaltoets gekozen moeten worden.

Het in dit onderzoek uitgevoerde experiment is zeker geschikt voor een herhaling met andere talencombinaties of voor vervolgonderzoeken. Zoals hiervoor beschreven is, zou de betrouwbaarheid en representativiteit verhoogd kunnen worden door de deelnemers te selecteren op basis van hun L2-kennis, cognitieve vaardigheden, leeftijd, geslacht en opleiding. Vermoedelijk is naast de L2-kennis en -blootstelling ook de ervaring met *lingua receptiva* een factor die het succes van de LaRa-communicatie beïnvloedt (Blees, Mak, Ten Thije (to appear, 2014): 4). Door in een vervolgonderzoek een vraag naar de LaRa-ervaring aan de enquête toe te voegen, zouden koppels op basis van hun LaRa-ervaring gevormd kunnen worden. Op deze manier kan onderzocht worden of de ervaring überhaupt een rol speelt en zo ja, of beide gesprekspartners ervaring met deze communicatiemodus moeten hebben of dat het voldoende is als één spreker LaRa-ervaring heeft. Ook zou gekeken kunnen worden of LaRa-ervaring invloed heeft op de asymmetrie tussen Nederlanders en Duitsers (of Zweden en Denen) en of LaRa-ervaring wellicht een compensatie is voor de benadeelde gesprekspartners.

De besproken resultaten werpen nieuwe vragen op die aanleiding bieden tot vervolgonderzoek. Uit voorliggend onderzoek en uit het onderzoek van Blees et al. (to appear, 2014) komt naar voren dat de L2-kennis voor meerdere communicatiemodi een belangrijke rol speelt. Het onderzoek van Van Mulken en Hendriks (2012) zou dus herhaald moeten worden en de modi ELF, LaRa, L1-L2/L2-L1 en wellicht ook dialect op basis van de L2-kennis van de proefpersonen zouden met elkaar vergeleken moeten worden. Vooral proefpersonen die dezelfde kennis van het Engels en van de L2 hebben en die aan beide talen in dezelfde mate blootgesteld zijn, zijn bijzonder geschikt voor een dergelijk onderzoek. Op deze manier kan een beeld geschetst worden van welke modus daadwerkelijk beter werkt als mensen in beide talen over dezelfde L2-vaardigheden beschikken. Het zou dan ook interessant zijn om te onderzoeken of er sprake is van een asymmetrie in *acquired* Nederlands-Duitse *lingua receptiva*, dus als Nederlands en Duits niet de moedertalen van de proefpersonen zijn. Kan bijvoorbeeld een Spanjaard die Duits als L2 spreekt een Pool die Nederlands als L2 spreekt in de LaRa-communicatie slechter begrijpen dan andersom? En welke invloed hebben de moedertalen van de sprekers hierop?

De vraag naar het minimale L2-niveau dat noodzakelijk is voor de LaRa-communicatie, kon in dit onderzoek niet met algemene geldigheid bepaald worden. Het is dan waarschijnlijk ook een combinatie uit het gemiddelde taalniveau van de gesprekspartners, hun L2-blootstelling, hun ervaring met de LaRa-modus en hun attitude tegenover de L2, die een rol spelen voor de effectiviteit. Het zou interessant zijn om al deze factoren op te nemen in een onderzoek naar de voorwaarden voor een effectieve LaRa-communicatie tussen Nederlanders en Duitsers (of tussen sprekers van andere talencombinaties). Hiervoor zouden meerdere verschillende experimenten doorgevoerd moeten worden, zodat een effect van bijvoorbeeld cognitieve vaardigheden van de proefpersonen uitgesloten kunnen worden. Ook zou het goed zijn om meerdere verschillende taaltoetsen met de proefpersonen door te voeren om een nog beter beeld van hun L1- en L2-vaardigheden te kunnen schetsen. Een belangrijk aandachtspunt is de verhouding van het gemiddelde taalniveau van de deelnemers. Speelt het een rol of een koppel met een gemiddelde C-testscore van 50% uit twee deelnemers met allebei een score van 50% of uit twee deelnemers met een score van 10% en 90% bestaat? De L2-blootstelling, de LaRa-ervaring en de attitude tegenover de L2 kunnen door middel van een enquête in kaart worden gebracht.

De analyse van het corpus van onderhavig onderzoek (zie 5.7.) toonde aan dat de door de proefpersonen toegepaste strategieën maar weinig invloed hadden op de effectiviteit van de communicatie. Dit zou er natuurlijk aan kunnen liggen dat strategieën zoals MCDs, repairstrategieën en *code-switching* het begrip niet bevorderen. Het is echter waarschijnlijker dat de deelnemers niet wisten welke strategieën het meest effectief zijn. Door nader te onderzoeken welke communicatieve strategieën bevorderlijk zijn voor het wederzijdse begrip in LaRa-gesprekken, zouden sprekers van *lingua receptiva* beter geïnstrueerd kunnen worden. De resultaten hiervan zouden de basis kunnen vormen voor het opzetten van een LaRa-leermethode die gericht ingezet kan worden voor het bevorderen van deze communicatiemodus. Het initiatief van de makers van *EuroComGerm* (Hufeisen en Marx, 2007) laat zien dat dit voor het leesbegrip mogelijk is, maar er is nog geen vergelijkbare opzet voor receptieve vaardigheden in de mondelinge interactie. Hierbij zou aandacht moeten worden besteed aan de intralinguïstische asymmetrie die dan ook een andere aanpak voor de Nederlandse dan voor de Duitse doelgroep vergt. Het is wenselijk dat een dergelijke methode in de formele educatie, bijvoorbeeld op de middelbare school in Nederland of in taalcursussen in Duitsland, ingezet kan worden. Het succesvol toepassen van LaRa kan ook in het traditionele taalonderwijs een eerste stap tot het verwerven van de L2 zijn en biedt bovendien vaardigheden die ingezet kunnen worden voordat in de L2-L1-modus gecommuniceerd kan worden.

Bibliografie

- ARNTZ, R., Wilmots, J. (2002)** Kontrastsprache Niederländisch - ein neuer Weg zum Leseverstehen. Hildesheim: Universitätsbibliothek Hildesheim.
- BACKUS, A., Jørgensen, J.N. (2011)** Code-switching, in: Jørgensen, J.N. (ed.): A Toolkit for Transnational Communication in Europe. Copenhagen Studies in Bilingualism Volume 64, p. 25-42.
- BACKUS, A., Marác, L., ten Thije, J.D. (2011)** A toolkit for multilingual communication in Europe: Dealing with linguistic diversity, in: Jørgensen, J.N. (ed.): A Toolkit for Transnational Communication in Europe. Copenhagen Studies in Bilingualism Volume 64, p. 5-24.
- BEERKENS, R. (2010)** Receptive multilingualism as a language mode in the Dutch-German border area. Münster etc.: Waxmann.
- BLEES, G.J., Mak, W.M., Thije, J.D. ten (to appear, 2014)** English as a lingua franca versus lingua receptiva in problem-solving conversations between Dutch and German students. [Special Issue] Applies Linguistics Review.
- BOEIJE, H., Hart, H. 't, Hox, J. (eds.) (2009)** Onderzoeksmethoden. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- BRAUNMÜLLER, K. (2007)** Receptive multilingualism in Northern Europe in the Middle Ages: A description of a scenario, in: Thije, J.D. ten, Zeevaert, L. (eds.) Receptive Multilingualism, p. 25-47. Amsterdam: John Benjamins.
- CENTRAAL BUREAU VOOR DE STATISTIEK (2012)** Internationalisation Monitor 2012. Den Haag: Statistics Netherlands.
- EUROPESE COMMISSIE (2012)** Translation and Multilingualism: Intercomprehension. Luxemburg: Publications Office of the European Union.
- FAUST, B. (1985)** Testtheoretische Überlegungen und Analysen zu einem neuen Testverfahren. Bochum: Seminar für Sprachlehrforschung der Ruhr-Universität Bochum.
- GOOSKENS, C., Bezooijen, R. van, Heuven, V.J. van (to appear, 2015)** Mutual intelligibility of Dutch-German cognates by children: The devil is in the detail. Linguistics Volume 53 (2).
- GROTJAHN, R. (1987)** How to construct and evaluate a C-test: A discussion of some problems and some statistical analyses, in: Grotjahn, Klein-Braley, Stevenson (eds.) Taking their measure: The validity and validation of language tests, p. 219-253. Bochum: Studienverlag Dr. N. Brockmeyer.
- GROTJAHN, R. (ed.) (2002)** Der C-Test. Theoretische Grundlagen und praktische Anwendungen. Bochum: AKS-Verlag.

HÁZ, E. (2005) Deutsche und Niederlander. Untersuchungen zur Möglichkeit einer unmittelbaren Verständigung. Hamburg: Verlag Dr. Kovač.

HÜLMBAUER, C. (to appear) A matter of reception: ELF (English as a Lingua Franca) and LaRa (Lingua Receptiva) compared. [Special Issue] *Applies Linguistics Review*.

HUFEISEN, B., Marx, N. (2007) How can DaF/E and EuroComGerm contribute to the concept of receptive multilingualism? Theoretical and practical considerations, in: Thije, J.D. ten, Zeevaert, L. (eds.) *Receptive Multilingualism*, p. 307-321. Amsterdam: John Benjamins.

JANSSENS, R., Mamadouh, V., Marácz, L. (2011) Languages of regional communication (ReLan) in Europe: Three case studies and a research agenda, in: Jørgensen, J.N. (ed.): *A Toolkit for Transnational Communication in Europe*. Copenhagen Studies in Bilingualism Volume 64, p. 69-101.

JONKERGOUW, M. (2013) Begrip creëren 2.0. Herstelstrategieën in *lingua receptiva*-conversaties. Bachelorscriptie, Universiteit Utrecht.

KLAVEREN, S. van, Vries, J. de (2013) Practices and Potentials of Intercomprehension. Research into the efficiency of intercomprehension with regard to the workflow at the Directorate-General for Translation of the European Commission. Universiteit Utrecht.

KOREVAAR, M. (2009) Met mes en vork! Een functioneel-pragmatisch onderzoek naar het gebruik van de receptief meertalige gespreksmodus in Nederlands-Duitse gezinnen met kinderen in de leeftijd tot twaalf jaar. Masterscriptie, Universiteit Utrecht.

LÜDI, G. (2007) The Swiss model of plurilingual communication, in: Thije, J.D. ten, Zeevaert, L. (eds.) *Receptive Multilingualism*, p. 159-178. Amsterdam: John Benjamins.

MULKEN, M. van, Hendriks, B. (2012) Taalkeuze, effectiviteit en efficiëntie. Een experimentele studie naar het gebruik van Engels als Lingua Franca, Lingua Receptiva, T1-T2 en Moedertaal, in: Jong, N. de et al. (eds.) *Papers of the Anéla 2012, Applied Linguistics Conference*, p. 183-194. Delft: Uitgeverij Eburon.

PETERS, M. (1995) Revised Vandenberg & Kuse Mental Rotations Tests: forms MRT-A to MRT-D. Guelph: Technical Report, Department of Psychology, University of Guelph.

REHBEIN, J., ten Thije, J.D., Verschik, A. (2012) Lingua Receptiva (LaRa) - Remarks on the Quintessence of Receptive Multilingualism. *International Journal of Bilingualism*, in: Thije, J.D. ten, Rehbein, J., Verschik, A. (eds.) *Receptive Multilingualism. Special issue of International Journal of Bilingualism* Volume 16 (3), p. 248-264.

REHBEIN, J., Romaniuk, A. (to appear) A Pragmatic Index of Language Distance (PILaD): A method how to check mutual understanding and its asymmetries in receptive multilingual discourse, illustrated by conversations in Polish, Russian and Ukrainian.

RIBBERT, A., Thije, J.D. ten (2007) Receptive multilingualism in Dutch-German intercultural team cooperation, in: Thije, J.D. ten, Zeevaert, L. (eds.) *Receptive Multilingualism*, p. 73-101. Amsterdam: John Benjamins.

RIDDER, B. van de (2013) Wat maakt Nederlands-Duitse luistertaal zo effectief? Onderzoek naar effectieve rol taalvaardigheid en taalblootstelling. Bachelorscriptie, Universiteit Utrecht.

SCHOLTE LUBBERINK, M. (2013) Lingua Receptiva. Code-switching in Nederlands-Duitse lingua receptiva conversaties. Bachelorscriptie, Universiteit Utrecht.

SCHRAM, S. (2013) Lingua Receptiva. De rol van probleemsigalering in herstelsequenties. Bachelorscriptie, Universiteit Utrecht.

THIJE, J.D. ten, Zeevaert, L. (eds.) (2007) Receptive Multilingualism. Amsterdam: John Benjamins.

THIJE, J.D. ten (2013) Lingua Receptiva (LaRa), in: International Journal of Multilingualism Volume 10 (2), p. 137-139.

VERSCHIK, A. (2012) Practicing Receptive Multilingualism: Estonian-Finnish communication in Tallinn, in: International Journal of Bilingualism Volume 16 (3), p. 265-286.

VOLKSKRANT.NL (25 juli 2013) Haagse expats zijn het zat; ze spreken heus wel Nederlands. Geraadpleegd op 14 augustus 2013, <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2686/Binnenland/article/detail/3481426/2013/07/25/Haagse-expats-zijn-het-zat-ze-spreken-heus-wel-Nederlands.dhtml>

WESTHEIDE, H. (1997) Trügerische Nähe. Niederländisch-deutsche Beziehungen in Geschichte, Sprache und Kultur. Münster: Lit Verlag.

ZEEVAERT, L. (2007) Receptive multilingualism and inter-Scandinavian semicommunication, in: Thije, J.D. ten, Zeevaert, L. (eds.) Receptive Multilingualism, p. 103-135. Amsterdam: John Benjamins.

Bijlagen

Bijlage 1: C-test Duits met instructies

Van sommige van de volgende woorden ontbreekt het laatste deel. Probeer de ontbrekende letters in te vullen. Wees niet bang om fouten te maken, het gaat niet om de juiste spelling. Ook is er verder geen reden om bang te zijn of fouten te maken. Het gaat bij deze test NIET om slagen, wij gebruiken hem alleen ter inschatting van jouw taalvaardigheid. Als je dus probeert hem extra goed te maken door bijvoorbeeld een woordenboek erbij te pakken, verliest de test zijn waarde. Probeer een passend woord in te vullen. Als je het echt niet weet, mag je het woord overslaan. Let op, de lengte van de lijn zegt niets over de lengte van het woord. Veel succes!

Nahrungsmittel

Für die deutsche Ernährungsindustrie erfüllen sich nicht alle Erwartungen. Dennoch i_____ die Branche, wie Vorstandsvorsit_____ Dr. Oetker in Köln erkl_____, insgesamt no_____ zufrieden. I_____ den ers_____ neun Mon_____ konnte den Umsatz u_____ zwei Pro_____ gesteigert wer_____. Das Weihnachtsgeschäft könnte da_____ beitragen, da_____ die re_____ Wachstumsrate i_____ diesem Ja_____ doch no_____ 1 Prozent erre_____. Während im Inland in den let_____ Monaten Streiks, Regensommer und auch ein Lagerabbau für stagnierende Umsätze sorgten, brachte der Export erfreuliche Impulse.

Lernen

Lernen läßt sich überall. Informationen si_____ an vie_____ Stellen zu finden. Denken Sie nur a_____ Museen. Di_____ Institutionen bie_____ mitunter auch Bücher z_____ Kauf an und verans_____ Vorträge. Den_____ Sie des weiteren a_____ Exkursionen, sowohl in d_____ nähere Umge_____ als i_____ Ausland. V_____ Zeit zu Zeit gi_____ es "Ta_____ der off_____ Tür", wäh_____ derer Fir_____ und Behörden Besuchern ihre Arbeit näherbringen.

Italiener

In Deutschland leben 563 000 Italiener. Nach d_____ Türken u_____ den Bürgern aus d_____ ehemaligen Jugos_____ stellen sie heute d_____ drittgrößte Gru_____ von Auslä_____. Vor vie_____ Jahren waren sie d_____ ersten geladenen Gäste d_____ deutschen Nachkriegsarbeitsmar_____. Auch we_____ es hierzulande 36 000 italie_____ Betriebe gi_____ Mehr als die Häl_____ von d_____ italienischen Erwerbstätigen sind Arbe_____, die mei_____ ohne Berufsausbildung. Ihre Kinder beherrschen nur selten beide Sprachen.

Benzinpreise

Die hohen Benzinpreise, die teureren Flugtickets, die Inflationsraten und nicht zuletzt die ständige Ermahnung, den Gürtel enger zu schnallen, da schwere Zeiten auf uns zukommen - dies si_____ nach Ansicht der Reiseverans_____ die Grü_____ dafür, da_____ eingefleischte Fernre_____ -Fans ih_____ Urlaubsstrategie geän_____ haben und im Extremfa_____ auch ber_____ sind, in deutschen Landen Ferien z_____ machen. Man_____ bundesdeutsche Ferienor_____ haben d_____ Trend rechtzei_____

erkannt, investieren in die_____ Sommer me_____ als bis_____ in d_____ Werbung und stellen nun Ende Juli schon fest, dass das "absolut gut angelegtes Geld war".

Bijlage 2: C-test Nederlands met instructies

Bei manchen der Wörter im Text fehlt der letzte Teil. Probiere die fehlenden Buchstaben einzutragen. Du brauchst keine Angst zu haben, Fehler zu machen – Rechtschreibfehler werden nicht angerechnet. Auch sonst brauchst du keine Angst zu haben, etwas falsch zu machen. Bei diesem Test geht es NICHT um bestehen! Er dient nur zur Einschätzung für uns. Es bringt uns also nichts, wenn du den Test perfekt machen willst, und z.B. ein Wörterbuch zu Rate ziehst. Probiere ein passendes Wort zu finden. Wenn du es nicht weisst, kannst du das Wort auslassen. Beachte, dass die Länge der Lücke nichts mit der Länge des Wortes zu tun hat. Viel Erfolg!

Weinig vrees in Nederland voor aanslag

Nederlanders voelen zich veilig en achten de kans op een terroristische aanslag in eigen land zeer klein.

Als men _____ spontaan hun grote zorg _____ kunnen melden, scoren zaken als norm _____ en waa _____, werkgelegenheid en veilig _____ op straat _____ veel hoger _____.

Dat bli _____ uit h _____ jaarlijkse onderzoek _____ naar d _____ risicobeleving v _____ terrorisme onder burgers, dat donderdag i _____ gepubliceerd.

V _____ de achth _____ respondenten noemt 1 procent terro _____ en aans _____ . In 2005 was dat nog 39 procent, een jaar later 20 procent.

Autoriteiten Kaapstad in maag met stelende bavianen

Dat de populaire Zuid-Afrikaanse vakantiebestemming Kaapstad hoge misdaadcijfers kent is veel toeristen bekend. Onbek _____ is h _____ risico d _____ zij lopen beroofd t _____ worden do _____ een harige schurk: d _____ bavianen.

De ap _____ zijn i _____ staat autoprotieren te open _____ en do _____ ramen t _____ springen o _____ zoek na _____ broodjes e _____ snacks.

D _____ stad voert een verw _____ strijd met de ste _____ agressiever word _____ open.

Gevreesd wordt dat het probleem nog eens zal toenemen als volgend jaar veel toeristen de stad zullen aandoen vanwege het wereldkampioenschap voetbal.

Mishandelde buschauffeur rijdt tegen brug

Een 49-jarige chauffeur van een streekbus is donderdagavond in Utrecht mishandeld, waardoor hij een aanrijding veroorzaakte. Dat he _____ de pol _____ vrijdag bek _____ gemaakt.

De chau _____ kreeg een vuistslag te _____ zijn ho _____ van e _____ passagier, ter _____ hij d _____ bus bestuurde.

De buscha_____ raakte bui_____ bewustzijn e_____ reed o_____ de Lucasbrug i_____ Utrecht m_____ zijn b_____ tegen e_____ metalen afze_____.

De dertig passagiers in de bus bleven allen ongedeerd. De verdachte is aangehouden door de politie.

Brand in opslagbedrijf Amsterdam-Noord

In een pand op een bedrijventerrein in Amsterdam-Noord is donderdagochtend een grote brand uitgebroken.

Het i_____ een opslagbedrijf waar partic_____ kleine loo_____ kunnen hu_____ om spu_____ in o_____ te sl_____. De bran_____ roept omwon_____ op ra_____ en deu_____ gesloten t_____ houden vanwege de eno_____ rookontwikkeling, al_____ een woordv_____.

Het vu_____ in h_____ gebouw a_____ de tt. Vasumweg brak rond half twaalf uit. Het is nog niet duidelijk of bij de brand gevaarlijke stoffen vrijkomen.

Bijlage 3: Enquête Nederlands

Persoonsgegevens

Leeftijd :

Geslacht

- Man
- Vrouw

Nationaliteit(en) :

Hoogst genoten opleiding :

Vragen

1. Hoeveel talen spreek je? (Vul op de stippellijn het aantal in.)
..... talen spreek ik vloeiend
..... talen spreek ik redelijk tot slecht
..... talen kan ik redelijk tot goed verstaan, maar niet spreken
2. Is Nederlands jouw enige moedertaal?
 - Ja
 - Nee, mijn andere moedertaal is.....
 - Nee, mijn enige moedertaal is.....
3. Spreken jouw directe familieleden of goede vrienden Duits als moedertaal? (Specificeer op basis van ouder, tante, grootouder, vriend/vriendin etc.)
 - Ja,
 - Nee
4. Hoe heb jij Duits geleerd? Je mag meer dan één antwoord geven.
 - Ik heb nooit geprobeerd Duits te leren
 - Door middel van formele educatie
 - Door interactie met personen
 - Anders, namelijk.....

z.o.z. vraag 5 t/m 7

5. Kruis aan hoe de volgende uitspraken op jou van toepassing zijn.

	Volledig	Gedeeltelijk	Niet
--	-----------------	---------------------	-------------

Ik kan vloeiend communiceren in het Duits			
Ik kan met mijn Duitse talenkennis korte en simpele gesprekken in het Duits voeren.			
Ik kan simpele teksten, zoals een persoonlijke brief, in het Duits schrijven.			
Ik kan artikelen, nieuwsberichten etc. in het Duits lezen en begrijpen.			
Ik kan tv-programma's/films en colleges in het Duits volgen en begrijpen.			

6. Kruis aan hoe vaak jij in de onderstaande situaties wordt blootgesteld aan Duits.

	Nooit	Dagelijks	Wekelijks	Maandelijks	Jaarlijks
Thuis					
Werk/school					
Media (televisie/radio/ schriftelijke media)					
Interactieve media (op internet b.v. facebook, skype)					
Vrije tijd (vakanties/feestjes/ uitstapjes)					
In het algemeen					

7. Kruis aan wat op jouw van toepassing is.

	Altijd	Vaak	Zelden	Nooit
Als iemand mij in het Duits aanspreekt, reageer ik in het Nederlands				
Als iemand mij in het Duits aanspreekt, reageer ik in het Duits				
Als iemand mij in het Duits aanspreekt, reageer ik in het Engels				

z.o.z. vraag 8 t/m 11

8. Heb je ooit drie maanden of langer in een Duitstalig land gewoond of gereisd

- Nee, ga door naar vraag 10.
- Ja, in, voor een tijdsduur van.....

9. Kruis aan hoe jouw contact met de lokale Duitse taal tijdens jouw verblijf te beschrijven is.

	Altijd	Vaak	Zelden	Nooit
Ik heb in het Duits gecommuniceerd				
Ik heb in het Engels gecommuniceerd				
Ik heb in mijn moedertaal gecommuniceerd				

10. Kruis aan in hoeverre je het met de onderstaande uitspraken eens bent.

	Volledig mee eens	Mee eens	Geen mening	Oneens	Volledig oneens
Ik vind Duits een moeilijke taal om te leren.					
Ik vind het leuk om Duits te spreken					
Ik ben tevreden over mijn taalvaardigheid in het Duits.					
De Nederlandse taalvaardigheid van de gemiddelde Duitser is hoog.					

11. Hoe vaak ben je zelf in Duitsland?

- Nooit
- minder dan 1 keer per jaar
- 1 tot 5 keer per jaar
- 5 tot 10 keer per jaar
- 10 keer per jaar of meer

Bijlage 4: Enquête Duits

Angaben zur Person

Alter :

Geschlecht

- männlich
- weiblich

Nationalität(en) :

Höchster Bildungsabschluss :

Fragen

12. Wie viele Sprachen sprichst du?

..... Sprachen spreche ich fließend

..... Sprachen spreche ich mittelmäßig bis schlecht

..... Sprachen kann ich recht gut verstehen, aber nicht sprechen

13. Ist Deutsch deine einzige Muttersprache?

- Ja
- Nein, meine andere Muttersprache ist.....
- Nein, meine einzige Muttersprache ist.....

14. Spricht jemand in deiner Familie oder jemand deiner Freunde Niederländisch als Muttersprache? (Gib an ob es ein Elternteil, eine Tante, Grosseltern, Freund/Freundin, usw. ist)

- Ja,
- Nein

15. Wie hast du Niederländisch gelernt? Du darfst auch mehrere Antworten auswählen.

- Ich habe nie versucht, Niederländisch zu lernen
- Durch Unterricht (Schule/Uni)
- Durch Kontakt/ Interaktion mit Leuten
- Anders, nämlich.....

16. Kreuze an, welche der Aussagen auf dich zutrifft.

	Völlig	Teilweise	Gar nicht
Ich kann mich fließend unterhalten auf Niederländisch.			

Ich kann mit meinen Niederländisch-Kenntnissen kurze und einfache Gespräche auf Niederländisch führen.			
Ich kann einfache Texte, wie z.B. einen persönlichen Brief, auf Niederländisch schreiben.			
Ich kann Artikel, Zeitungsberichte, usw. auf Niederländisch lesen und verstehen.			
Ich kann Fernsehsendungen/Filme auf Niederländisch gucken und verstehen.			

17. Wie oft wirst du in den unten genannten Situationen Niederländisch ausgesetzt?

	Nie	Täglich	Wöchentlich	Monatlich	Jährlich
Zuhause					
Arbeit/Schule/Uni					
Medien (Fernsehen/Radio/ Printmedien)					
Interaktive medien (im Internet z.B. durch Facebook, Skype, usw.)					
Freizeit (Urlaub/Parties/ Ausflüge)					
Allgemein					

18. Kreuze an, was auf dich zutrifft.

	Immer	Häufig	Selten	Nie
Wenn mich jemand auf Niederländisch anspricht, antworte ich auf Deutsch.				
Wenn mich jemand auf Niederländisch anspricht, antworte ich auf Niederländisch.				
Wenn mich jemand auf Niederländisch anspricht, antworte ich auf Englisch.				

19. Hast du jemals 3 Monate oder länger in einem niederländisch-sprachigem Land gelebt oder rumgereist?

- Nein, geh zu Frage 10.
- Ja, in, für eine Dauer von

20. Wie würdest du deinen Kontakt mit der lokalen Sprache während deines Aufenthaltes beschreiben?

	Immer	Häufig	Selten	Nie
Ich habe so viel wie möglich auf Niederländisch kommuniziert.				
Ich habe so viel wie möglich auf Englisch kommuniziert.				
Ich habe nur in meiner Muttersprache kommuniziert.				

21. Kreuze an, in wie weit du mit den Aussagen übereinstimmst.

	Stimme völlig zu	Stimme zu	Keine Meinung	Stimme nicht zu	Stimme gar nicht zu
Ich finde Niederländisch eine schwierig zu lernende Sprache.					
Es macht mir Spaß Niederländisch zu sprechen.					
Ich bin zufrieden mit meiner Sprachfertigkeit im Niederländischen.					
Die deutsche Sprachfertigkeit vom Durchschnitts-Niederländer ist hoch.					

22. Wie oft bist du selbst in den Niederlanden?

- Nie
- Weniger als 1 mal pro Jahr
- 1 bis 5 mal pro Jahr
- 5 bis 10 mal pro Jahr.
- 10 mal pro Jahr oder mehr

Jij ziet een plattegrond met punt A.

Jouw zakenrelatie ziet op de plattegrond alleen zijn eigen locatie, punt B.

Let op! Jouw zakenrelatie spreekt alleen Duits

De mate waarin hij/zij Nederlands verstaat is onbekend, maar hij/zij zal jou waarschijnlijk verstaan.

Probeer alleen Nederlands te spreken.

Je moet straks de plattegrond via paint openen en tijdens het experiment met de kleur blauw jouw route tekenen.

Vragen over het programma paint of overige onduidelijkheden kun je nu via skype-chat aan de onderzoeker stellen.

Heb je geen vragen, laat dit dan ook weten.

Open nu via paint het document 'plattegrond A' dat je hebt ontvangen via de e-mail. De onderzoeker legt na bevestiging contact tussen jou en jouw zakenrelatie. Het onderzoek start. Let op! Geef met de kleur blauw aan welke weg jij, jouw zakenpartner laat lopen.

Succes!

Sla jouw route na afloop op en stuur het naar de onderzoekers.

Bedankt!

Bijlage 6: Instructies van het experiment Nederlands: *gids*

Beste Participant,

Lees de slides met instructies aandachtig.

Je ziet straks een plattegrond van een groot kantoorgebouw waar jij werkt.

Punt B is jouw huidige locatie.

Je hebt een afspraak met een zakenrelatie. Je wilt een belangrijk contract met hem afsluiten.

Punt A is de locatie van jouw zakenrelatie.

Je weet momenteel nog niet waar punt A is, dus waar jouw zakenrelatie zich in het gebouw bevindt.

De afspraak vindt plaats bij punt B, een kamer waar jij alles voor het gesprek hebt laten klaarzetten.

Je wordt straks door jouw zakenrelatie gebeld.

Je moet erachter komen waar hij zich in het gebouw bevindt.

Jullie moeten elkaar zo snel mogelijk ontmoeten, omdat hij een andere afspraak heeft gepland en anders het contract niet wordt getekend.

De plattegronden die jij en jouw zakenpartner hebben van het gebouw, beschrijven hetzelfde gebouw.

De locatie en vorm van alle gangpaden en kamers zijn hetzelfde en de deuren zitten op dezelfde plaats.

De laatste jaren zijn er echter veel reorganisaties geweest binnen het bedrijf dat in het gebouw is gevestigd. Afdelingen zijn verhuisd, waardoor kamers een andere functie hebben gekregen en een deel van het meubilair is verplaatst.

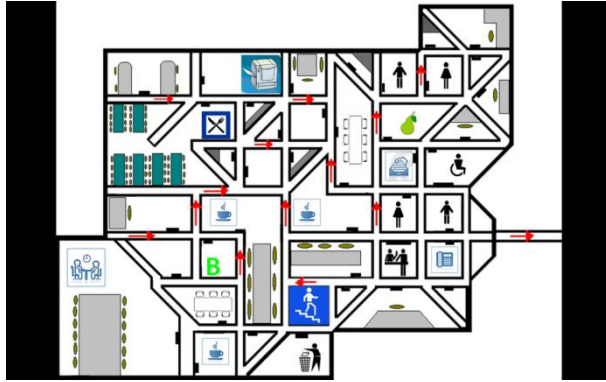
Jij weet welke afdelingen zich waar bevinden, hoe de gangpaden en kamers zijn ingedeeld en aangekleed, omdat jij er werkt en jouw plattegrond up-to-date is.

Het is echter enkele jaren geleden dat jouw zakenrelatie jouw bedrijf heeft bezocht en de plattegrond die hij van de bedrijfssite heeft gehaald is ook niet meer up-to-date.

Daarom moet jij jouw zakenrelatie stap voor stap instructies geven en hem van één punt naar een ander punt leiden tot hij jouw locatie, punt B, heeft bereikt.

Jouw zakenrelatie kan in principe de gangpaden in alle richtingen belopen.

Maar let op! Er vinden onderhoudswerkzaamheden in het gebouw plaats. Op die plaatsen kan jouw zakenrelatie maar in één richting lopen. In dat geval moet je hem in de richting van de pijl sturen. De pijl geldt alleen voor de kleine delen van de gang tot de kruispunten.

Jij ziet een plattegrond met punt B.

Jouw zakenrelatie ziet op de plattegrond alleen zijn eigen locatie, punt A.

Let op! Jouw zakenrelatie spreekt alleen Duits.

De mate waarin hij Nederlands verstaat is onbekend, maar hij/zij zal jou waarschijnlijk verstaan.

Probeer alleen Nederlands te spreken.

Je moet straks de plattegrond via paint openen en tijdens het experiment met de kleur blauw de route die jij jouw zakenpartner laat lopen tekenen.

Vragen over het programma paint of overige onduidelijkheden kun je nu via skype-chat aan de onderzoeker stellen.

Heb je geen vragen, laat dit dan ook weten.

Open nu via paint het document 'plattegrond B' dat je hebt ontvangen via de e-mail. De onderzoeker legt na bevestiging contact tussen jou en jouw zakenrelatie. Het onderzoek start.

Let op! Geef met de kleur blauw aan welke weg jij, jouw zakenpartner laat lopen.

Succes!

Sla jouw route na afloop op en stuur het naar de onderzoekers.

Bedankt!

Bijlage 7: Instructies van het experiment Duits: *volger*

Lieber Teilnehmer,

Lies dir diese Slides mit den Anweisungen bitte aufmerksam durch.

Nachher siehst du einen Grundriss von einem großen Bürogebäude, wo du zu Besuch bist.

Punkt A ist dein jetziger Standort.

Du hast ein Termin mit einem Geschäftspartner. Du willst einen wichtigen Vertrag mit ihm abschliessen.

Punkt B ist der Ort deines Geschäftspartners.

Du weißt jetzt noch nicht, wo Punkt B ist, also auch nicht, wo sich dein Geschäftspartner befindet.

Der Termin findet statt bei Punkt B, in einem Zimmer wo schon alles vorbereitet ist für das Gespräch.

Gleich rufst du deinen Geschäftspartner an.

Du musst ihm/ihr erst erklären, wo du dich befindest, und ihn/sie bitten, dich zu seinem/ihrem Standort zu führen.

Ihr müsst euch so schnell wie möglich treffen, weil du noch einen anderen Termin hast und der Vertrag sonst nicht unterschrieben wird.

Die Grundrisse, die du und dein Geschäftspartner vom Gebäude haben, zeigen das selbe Gebäude. Alle Flure und Zimmer haben die gleiche Form und sind am gleichen Ort. Die Türen sind an der gleichen Stelle.

Die letzten Jahre wurde in der Firma, in deren Gebäude ihr euch trefft, viel umstrukturiert. Abteilungen sind umgezogen, wodurch Zimmer für andere Sachen genutzt werden und ein Teil der Möbel umgestellt wurde.

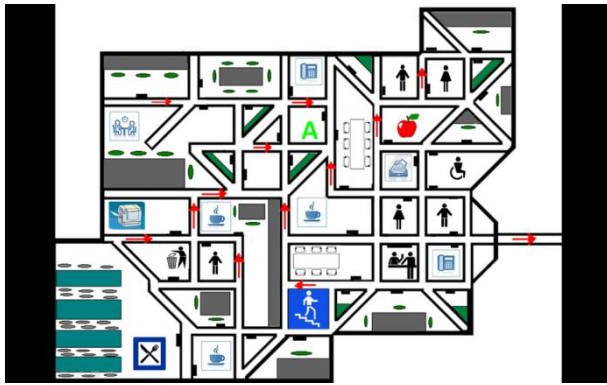
Es ist schon eine Weile her, dass du das letzte Mal die Firma besucht hast, und der Grundriss, den du runtergeladen hast, ist auch nicht mehr up-to-date.

Dein Geschäftspartner arbeitet in dem Gebäude und ist informiert über die Änderungen im Gebäude und hat einen Grundriss, der aktuell ist.

Darum wird dein Geschäftspartner dir Schritt für Schritt Anweisungen geben und dich von einem Punkt zum nächsten lotsen, bis du seinen Standort, Punkt B, erreicht hast.

Im Grunde kannst du alle Flure in beide Richtungen durchqueren.

Aber pass auf! Es finden kleine Bauarbeiten im Gebäude statt. An diesen Stellen kannst du den Flur nur aus einer Richtung durchqueren, und zwar in Richtung des Pfeils. Der Pfeil gilt nur für die schmalen Stücke des Flurs bis zur nächsten Kreuzung.

Du siehst einen Grundriss mit deinem Standort, Punkt A.

Dein Geschäftspartner sieht auf seinem Grundriss nur seinen eigenen Standort, Punkt B.

Achtung! Dein Geschäftspartner spricht nur Niederländisch.

Wie gut er/sie Deutsch versteht, ist unklar, aber er/sie wird dich wahrscheinlich verstehen.

Versuche nur Deutsch zu sprechen.

Du musst den Grundriss gleich mit dem Programm Paint öffnen und mit der Farbe Blau deine Route einzeichnen.

Fragen zum Programm Paint oder andere Fragen kannst du uns jederzeit über den Skype-Chat stellen.

Lass es uns auch wissen, wenn du keine Fragen hast.

Öffne das Dokument "Plan B ", das du per Email erhalten hast. Der Versuchsleiter verbindet dich mit deinem Geschäftspartner, sobald alles deutlich ist. Das Experiment kann beginnen.

Achtung! Verwende die Farbe Blau, um deine Route einzuzeichnen.

Speicher die Datei am Ende des Experiments und sende sie dem Versuchsleiter.

Vielen Dank und viel Erfolg!

Bijlage 8: Instructies van het experiment Duits: *gids*

Lieber Teilnehmer,

Lies dir diese Slides mit den Anweisungen bitte aufmerksam durch.

Nachher siehst du einen Grundriss von einem großen Bürogebäude, in dem du arbeitest.

Punkt B ist dein jetziger Standort.

Du hast ein Termin mit einem Geschäftspartner. Du willst einen wichtigen Vertrag mit ihm abschließen.

Punkt A ist der Ort, an dem sich dein Geschäftspartner befindet.

Du weißt jetzt noch nicht, wo Punkt A ist, also auch nicht, wo sich dein Geschäftspartner befindet.

Der Termin findet statt bei Punkt B, in einem Zimmer wo du schon alles für das Gespräch hast vorbereiten lassen.

Dein Geschäftspartner ruft dich gleich an.

Du musst rausfinden, wo er/sie sich im Gebäude befindet.

Ihr müsst euch so schnell wie möglich finden, da er/sie noch einen anderen Termin hat und der Vertrag sonst nicht unterschrieben werden kann.

Die Grundrisse, die du und dein Geschäftspartner haben, sind vom selben Gebäude.

Alle Flure und Zimmer haben die gleiche Form und sind am gleichen Ort. Die Türen sind an der gleichen Stelle.

In den letzten Jahren gab es allerdings viele Umstrukturierungen in der Firma, in deren Gebäude ihr euch befindet. Einige Abteilungen sind umgezogen, wodurch Zimmer für andere Zwecke genutzt werden und ein Teil der Möbel umgestellt wurde.

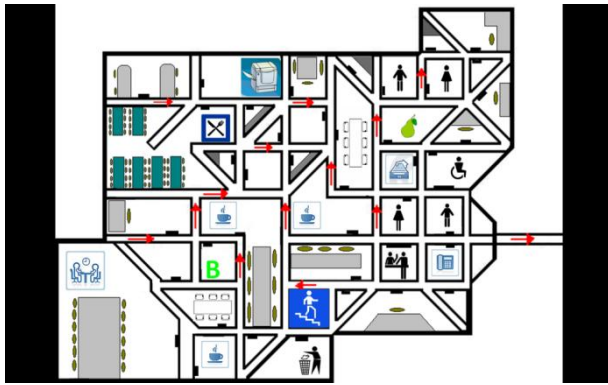
Du weißt, wo die Abteilungen sind und wie die Flure und Zimmer eingeteilt und eingerichtet sind, weil du hier arbeitest und dein Grundriss up-to-date ist.

Es ist allerdings eine Weile her, dass dein Geschäftspartner deine Firma besucht hat und sein Grundriss ist veraltet.

Darum musst du deinem Geschäftspartner Schritt für Schritt Anweisungen geben und ihn/sie bis zu dir durch das Gebäude führen.

Dein Geschäftspartner kann im Grunde alle Flure aus beiden Richtungen durchqueren.

Aber pass auf! Es gibt kleine Bauarbeiten im Gebäude. Dort kann dein Geschäftspartner die Flure nur aus einer Richtung durchqueren. In dem Fall musst du ihn/sie in Richtung des Pfeils schicken. Der Pfeil gilt nur für die schmalen Stücke des Flurs bis zur nächsten Kreuzung.

Du siehst einen Grundriss mit deinem Standort, Punkt B.

Dein Geschäftspartner sieht nur seinen eigenen Standort, Punkt A.

Achtung! Dein Geschäftspartner spricht nur Niederländisch.

In wie weit er/sie deutsch versteht, ist nicht klar, aber wahrscheinlich versteht er/sie dich.

Versuche nur deutsch zu sprechen.

Du musst den Grundriss gleich mit dem Programm Paint öffnen und mit der Farbe Blau deine Route einzeichnen.

Fragen zum Programm Paint oder andere Fragen kannst du uns jederzeit über den Skype-Chat stellen.

Lass es uns auch wissen, wenn du keine Fragen hast.

Öffne das Dokument "Plan B ", das du per Email erhalten hast. Der Versuchsleiter verbindet dich mit deinem Geschäftspartner, sobald alles deutlich ist. Das Experiment kann beginnen.

Achtung! Verwende die Farbe Blau, um deine Route einzuzeichnen.

Speicher die Datei am Ende des Experiments und sende sie dem Versuchsleiter.

Vielen Dank und viel Erfolg!

Bijlage 9: Transcriptieconventies

(.)	Korte pauze onder de 0,2 sec
(1.0)	Pauze vanaf 0,2 sec
(())	Spreker is onverstaanbaar
((lacht))	Spreker lacht (hetzelfde geldt voor kuchen etc.)
˚woord˚	Spreker spreekt zacht
WOORD	Spreker spreekt hard
<woord>	Spreker spreekt woord/zin langzaam
>woord<	Spreker spreekt woord/zin snel
woord↑	Spreker gaat met stem omhoog
woord↓	Spreker gaat met stem omlaag
Wo/woord	Spreker stottert/verbetert zich
Wo/	Spreker stopt midden in een woord
Woo:rd	Spreker spreekt de 'o' heel lang
?	Alleen gebruiken als het echt een vraag is en je dat ook kan horen
.	Hoef je niet na elk segment gebruiken. Alleen als het ècht duidelijk het eind van een zin is (bijvoorbeeld als de spreker daarna aan een nieuwe zin begint)